

David Begg, Stanley Fischer, Rudiger Dornbusch

EKONOMIA – MIKROEKONOMIA

Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne

1. WPROWADZENIE DO GOSPODARKI I EKONOMII

podstawowe pojęcia i problemy rozwinięte w dalszych rozdziałach b.szczerogłowo
EKONOMIA – nauka badająca, w jaki sposób społeczeństwo gospodarujące decyduje o tym, co, jak i dla kogo wytwarzać

ZASÓB RZADKI (ograniczony) – przy cenie równej 0 popyt nań przewyższa dostępna podaż (ropa po drastycznym wzroście cen)

PODZIAŁ DOCHODU – informuje, w jaki sposób dochód jest dzielony pomiędzy różne grupy i jednostki – **co, jak i dla kogo jest wytwarzane?** (kluczowe zagadnienie!)- przesądza o tym stopień nierównomierności

- dochód na 1 mieszkańca przybliżonym wskaźnikiem stopy życiowej w każdej grupie krajów
- olbrzymie różnice w dochodach poszczególnych grup krajów (dla kogo gospodarka wytwarza? – dla 15% mieszkańców świata z kraju uprzemysłowionych, jak? – różnice w technice i technologii, wykształceniu – wydajność
- różnice wewnętrzkrasowe (kwestia rozdziału własności pomiędzy grupy mieszkańców)
- wpływ określonej polityki rządu

RZADKOŚĆ ZASOBÓW I ICH ALTERNATYWNE ZASTOSOWANIA:

KRZYWA MOŻLIWOŚCI PRODUKCYJNYCH: - przedstawia przy każdej wielkości produkcji jednego dobra – maksymalna, możliwą produkcję drugiego dobra

KOSZT ALTERNatywny danego dobra – ilość innego dobra, z którego trzeba zrezygnować, aby możliwe stało się wytworzenie dodatkowej jednostki tego pierwszego dobra

RYNEK = proces prowadzący do tego, że decyzje gospodarstw domowych dotyczące konsumpcji alternatywnych dóbr, decyzje przedsiębiorstw o tym, co i jak wytwarzać oraz decyzje pracowników dot. tego jak wiele i dla kogo pracować, zostają wzajemnie uzgodnione dzięki odpowiedniemu dostosowaniu cen

-wiele perspektyw (pozycja kupca, sprzedawcy, ceny główną przesłanką decyzji

brak rynku – **GOSPODARKA NAKAZOWA** – wszystkie decyzje dot. produkcji i konsumpcji są podejmowane przez państwo. Państwowy urząd planowania decyduje o tym , co, jak i dla kogo się produkuje. Szczegółowe nakazy są następnie kierowane do gospodarstw domowych, przedsiębiorstw, pracowników (niemożność realizacji, poziom skomplikowania paraliżuje).

GOSPODARKA WOLNORYNKOWA = brak ingerencji państwa, kierowanie się własnymi celami, maksymalne korzyści bez państwowej pomocy, Adam Smith „Bogactwo narodów” (1776) – prowadzenie jednostek przez „niewidzialną rękę” rynku

GOSPODARKA MIESZANA = Państwo i sektor prywatny współuczestniczą w rozwiązywaniu problemów gospodarczych. Państwo – kontrola znacznej części produkcji za pomocą podatków, płatności transferowych oraz dostarczania dóbr i usług publicznych (obrona narodowa, bezpieczeństwo wewnętrzne), kontroluje też zakres, w jakim jednostki mogą kierować się w swoim działaniu W odpowiedzi własnym interesem

EKONOMIA POZYTYWNA – EKONOMIA NORMATYWNA

EKONOMIA POZYTYWNA - obiektywne, naukowe objaśnienie zasad gospodarki (bezstronny badacz poszukujący prawdy) – eksperci – jednoznaczne wnioski w kwestii zasadniczych problemów

- jak gospodarka działa?
- jak gospodarka zareaguje na zmianę warunków działania?

EKONOMIA NORMATYWNA – zalecenia i rekomendacje oparte na subiektywnych sądach wartościujących (zależne od preferencji i priorytetów) – obywatele – wielość poglądów

-najszerszy podział:

MIKROEKONOMIA – szczegółowa analiza poszczególnych działań gospodarczych, badanie indywidualnych decyzji dot. pojedynczych towarów, dla uproszczenia analizy może pomijać różne współzależności występujące w gospodarce

-ogólna teoria równowagi – badanie równoczesne wszystkich rynków poszczególnych towarów (stworzenie ogólnego obrazu konsumpcji, produkcji i wymiany w całej gospodarce w danym momencie – niebezpieczeństwo deformacji rzeczywistości przez nadmiar szczegółów i złożoność ujęcia)

-analiza cząstkowa – analiza mikroekonomiczna ignorująca efekty pośrednie

MAKROEKONOMIA – uwypukla te współzależności kosztem uproszczenia opisu cząstkowych zjawisk i działań (troska o przejrzystość obrazu działania całej gospodarki), kładzie nacisk na wzajemne stosunki zachodzące w gospodarce jako całości

-jeden agregat – „dobra konsumpcyjne” – nie samochody, telewizory, buty...

-3 pojęcia ilustrujące główne elementy konstrukcyjne makroekonomii:

*produkt narodowy brutto = wartość wszystkich dóbr i usług wytworzonych wytworzonych gospodarce w danym okresie, podstawowy miernik całkowitej produkcji dóbr i usług w gospodarce

*wskaźnik cen = miernik przeciętnego poziomu cen dóbr i usług w gospodarce. Porównuje ich poziom w danym okresie z poziomem w wybranym okresie z przeszłości

*stopa bezrobocia = procentowy udział bezrobotnych bezrobotnych całości siły roboczej (ludność w wieku produkcyjnym, która byłaby gotowa podjąć pracę, gdyby ją mogła dostać)

2. NARZĘDZIA ANALIZY EKONOMICZNEJ

MODEL = (inaczej teoria) zawiera szereg założeń upraszczających, dotyczących sposobów zachowywania się ludzi. Stanowi świadome uproszczenie rzeczywistości
-tworzy ramy organizujące sposób myślenia o zagadnieniu
-pkt wyjścia procesów analizy
-posługiwanie się modelem pozwala określić, które informacje są w danym przypadku najistotniejsze
-weryfikację modelu ułatwiają fakty, zasoby danych (istotne dobranie odpowiedniego zasobu danych - konieczność teoretycznego związku, a nie „wpływ bólku paznokcia córki sąsiada na okres wegetacji twoich roślin balkonowych”)

SZEREG CZASOWY = kolejne wartości przyjmowane przez daną zmienną w różnych momentach (uwaga na manipulowanie wykresami – ostrożnie interpretować)

DANE PRZEKROJOWE = pokazują, jakie warunki przyjmuje analizowana zmienna u poszczególnych osób lub też ich grup w określonym momencie

WSKAŹNIKI = wyrażają względową wartość danej zmiennej odniesione do jej wartości w okresie podstawowym

-średnia cena (średnia ważona – uwzględnienie relatywnego udziału poszczególnych składowych)
-cen detalicznych(WCD) – wyciągnięcie śr.ważonej ze wskaźników cen różnych grup towarowych; roczna procentowa zmiana wskaźnika cen detalicznych jest powszechnie stosowana miarą stopy zmiany cen (inflacji)

gdy wyrażone w wartościach pieniężnych - rozróżnienie:

Koszty nominalne = mierzone w danej walucie („bieżące złotówki”)

Koszty realne = skorygowanie kosztów nominalnych nominalnych zmiany poziomu cen („stałe złotówki”)

Siła nabywcza pieniądza = wskaźnik ilości dóbr, które można nabyć za jednostkę pieniężną

STOPA WZROSTU = zmiana procentowa poziomu danej zmiennej w danym okresie (najczęściej w ciągu roku (ujemna = spadek zmiennej) ~ wzrost gospodarczy

WYKRES PUNKTOWY = przedstawia pary wartości zaobserwowane równocześnie dla dwóch różnych zmiennych w układzie współrzędnych na podstawie nan punktów punktów odpowiednich wartościach

-wykresy są często przydatne do konstruowania modelu. pokazują one zależność między dwiema zmiennymi przy założeniu, że pozostałe wielkości nie zmienią się (Ceteris Paribus)

Aby zrozumieć jak zachowuje się gospodarka, potrzebujemy zarówno teorii i faktów. Teoria mówi nam jakich faktów mamy szukać w celu uzyskania prawidłowej odpowiedzi. Bez teorii zginlibyśmy w powodzi informacji.

3. POPYT, PODAŻ I RYNEK

- Analiza mechanizmu rynku i cen , wykorzystywanego w procesie alokacji zasobów: gra wzajemna popytu i podaży przesądza o ilości wytwarzanych dóbr i cenie ich sprzedaży

RYNEK = układ za pomocą, którego ceny sterują alokacją zasobów

= zespół warunków, które doprowadzają do kontaktu kupujący – sprzedający w procesie wymiany dóbr i usług

kontakt:
- bezpośredni
- pośredni

- Funkcja ekonomiczna rynku:
ustalenie cen, sprawiających, że ilość dóbr, na które zgłoszane jest zapotrzebowanie, zostaje zrównana z ilością zaoferowaną do sprzedaży

Rynek w równowadze, gdy cena zrównuje popyt z podażą

Ceny kierują decyzjami co, jak i dla kogo kupować

- Typowy model rynku:

POPYT – postępowanie nabywców

$\Rightarrow$ ilość dobra, jaką nabywcy są gotowi zakupić przy różnym poziomie ceny
 $\Rightarrow$ wielkość zapotrzebowania (w odniesieniu do konkretnej ceny)

PODAŻ – postępowanie sprzedawców

$\Rightarrow$ ilość dobra, jaką sprzedawcy są gotowi zaoferować przy różnym poziomie ceny
 $\Rightarrow$ wielkość oferowana (w odniesieniu do konkretnej ceny)

ilość tzn.: nieokreślona ilość, lecz zbiór różnych ilości (ograniczony przez opłacalność)

np. wyższy poziom ceny redukuje rozmiary zapotrzebowania, pomimo istnienia popytu

***CZYNNIK CENOWY** – reakcja na zmianę ceny = przesunięcie wzdłuż krzywej w górę lub w dół

> im niższa jest cena X, tym większe zapotrzebowanie (przejaw popytu)

- przy pozostałych wielkościach niezmiennych np. kampanie dentystów; spadek dochodów gospodarstwa domowego

> im wyższa jest cena X, tym większa ilość oferowana (przejaw podaży)

- przy pozostałych wielkościach niezmiennych np. *usprawnienia techniczne w pakowaniu; spadek cen surowca*

- CENA RÓWNOWAGI = rozmiar zapotrzebowania = ilość oferowana
= cena równoważąca rynek produktu. Brak nadwyżki popytu i nadwyżki podaży
- ILOŚĆ RÓWNOWAŻĄCA RYNEK = ilość, którą nabywcy chcą kupić, a sprzedający sprzedać
- NADWYŻKA POPYTU = przy danej cenie rozmiar zapotrzebowania przewyższa oferowaną ilość
- NADWYŻKA PODAŻY = przy danej cenie ilość oferowana przewyższa rozmiary zapotrzebowania

Kształtowanie się ceny równowagi (samoregulacja rynku):

- gdy cena wyższa – ograniczenie nadwyżki podaży > obniżenie ceny dla zlikwidowania zapasów > wzrost zapotrzebowania i zmniejszenie ilości oferowanej
- gdy cena niższa – ograniczenie nadwyżki popytu > podwyższenie ceny

- Krzywa popytu – obrazuje zależność cena – rozmiar zapotrzebowania przy innych wielkościach niezmiennych* (zależność ujemna – ze wzrostem ceny popyt maleje (nieopłacalne))
- Krzywa podaży – obrazuje zależność cena – ilość oferowanego towaru przy innych wielkościach niezmiennych* (zależność dodatnia - ze wzrostem ceny podaż rośnie (opłacalne))
- Poniżej ceny równowagi > nadwyżka popytu : odległość (pozioma) pomiędzy krzywą podaży, a krzywą popytu przy danej cenie
- Powyżej ceny równowagi > nadwyżka podaży : odległość (pozioma) pomiędzy krzywą popytu, a krzywą podaży przy danej cenie
- Przecięcie krzywej popytu i krzywej podaży: cena równowagi, równowaga rynkowa

* INNE CZYNNIKI (kształtowane poza rynkiem) – reakcja na zmianę innych czynników = przesunięcie krzywej w lewo lub w prawo

- METODA STATYKI PORÓWNAWCZEJ = zmiana jednej z wielkości przyjmowanych za stałe (innych czynników) i badanie wpływu tej zmiany na cenę równowagi i odpowiadające jej wielkości popytu i podaży (porównanie poprzedniego i nowego stanu równowagi)

POPYT

-ceny innych dóbr powiązanych z danym dobrem:

KOMPLEMENTARNOŚĆ - wzrost ceny jednego produktu powoduje obniżenie popytu na drugi względem niego komplementarny (uzupełniający)

SUBSTYTUCYJNOŚĆ - wzrost ceny substytutu (produkту zastępczego) powoduje wzrost popytu na produkt

-dochody konsumentów:

wzrost dochodów powoduje wzrost popytu

DOBRO NORMALNE (zwykłe) = na które popyt wzrasta wraz ze wzrostem dochodu

DOBRO NIŻSZEGO RZĘDU = na które popyt maleje przy wzroście dochodu

-gustu i preferencje konsumentów

kształtowane przez wygodę, zwyczaje, społ. Akceptowane wzorce zachowań

- Przesunięcia krzywej popytu:

- w prawo – wzrost - zmiana ceny równowagi na wyższym poziomie podaży i popytu i przy wyższej cenie

- w lewo – obniżenie

zależne od:

-ceny dobra

-ceny dóbr pokrewnych

-gustów

PODAŻ

-technika (wiedza i umiejętności, stan i dostępność maszyn):

wzrost produkcji przy danych kosztach całkowitych powoduje wzrost podaży

POSTĘP TECHNICZNY = usprawnienia umożliwiające zwiększenie efektów przy tych samych nakładach

-koszty produkcji (siła robocza, maszyny i urządzenia, energia, surowce):

spadek kosztów pobudza produkcję

-interwencja państwa (polityka fiskalna i monetarna)

- Przesunięcia krzywej podaży:

- w prawo – wzrost - zmiana ceny równowagi na wyższym poziomie podaży i popytu i przy niższej cenie

- w lewo – obniżenie

zależne od:

-techniki

-kosztów produkcji

-zakresu interwencji państwa

WOLNY RYNEK I KONTROLA CEN

WOLNY RYNEK = umożliwienie ustalenia się cen wyłącznie w wyniku gry sił popytu i podaży (bez bezpośredniej ingerencji państwa; interwencja możliwa) (istnienie mechanizmu samoregulującego)

=/=

PAŃSTWOWA KONTROLA CEN = reguły i przepisy uniemożliwiające dostosowanie się cen do poziomu równowagi rynkowej

np.:

- określenie cen maksymalnych (brak pewnych dóbr na rynku – popyt przewyższa podaż, ochrona konsumenta przed wysokimi cenami) > utrzymywanie się nadwyżki popytu > konieczność racjonowania (rozwiązanie arbitralne) > tworzenie „czarnego rynku”
+ często:

REGLAMENTACJA = system ograniczeń ilościowych dla sprawiedliwego rozdziału ograniczonej liczby towarów niezależnie od wysokości dochodów
ustalenie maksymalnego poziomu czynszu (właściciele zamieszkują lub sprzedają > zmniejszenie podaży – deficyt mieszkań – nadwyżka popytu; zastrzeżenie problemu przy inflacji)
- możliwość podnoszenia cen maksymalnych wraz z inflacją, ale...
- wysokie koszty rozbudowanego systemu kontroli (kontrola reglamentacji)

CENA MAKSYMALNA = określany przez państwo pułap cenowy , powyżej którego nie mogą być zawierane transakcje

- określenie cen minimalnych (ochrona producentów lub dostawców)
płaca minimalna (podniesienie stawki płacy dla zatrudnionych > obniżenie popytu na pracę i wielkość zatrudnienia – nadwyżka podaży)

CENA MINIMALNA = określany przez państwo pułap cenowy, poniżej którego nie mogą być zawierane transakcje

- uzupełnianie prywatnego popytu lub podaży przez państwo kupujące lub sprzedające pewne ilości dóbr

Ustanowienie ceny maksymalnej jest skuteczne, gdy jest ona niższa od ceny równowagi rynkowej (z mniejszą wielkością podaży i prowadzi do nadwyżki popytu), chyba, że państwo zasili podaż dostarczając dodatkowe ilości żądanego dobra

Ustanowienie ceny minimalnej jest skuteczne, gdy jest ona wyższa od ceny równowagi rynkowej (z mniejszą wielkością popytu i prowadzi do nadwyżki podaży), chyba, że państwo zasili popyt sektora publicznego swoim popytem
(państwo kupuje nadwyżkę podaży – zadowala konsumentów i dostawców; „góra masła UE”)

- Wolny rynek rozwiązuje podstawowy dylemat ekonomiczny: co, jak i dla kogo produkować:
~ustalając ceny, przy których rozmiary zapotrzebowania są równe oferowanej ilości decyduje, ile powinna wynosić produkcji
~informuje, dla kogo są produkowane dobra (dla tych, co są zdolni za nie zapłacić) i kto je produkuje (ci, których zadowala cena równowagi)
~decyduje jak są produkowane dobra
~decyduje jakie dobra są produkowane (te których produkcja jest opłacalna)
- Decyzje rynku nie zawsze zadowalają konsumentów, zapewnia dobra tylko tym, co są w stanie i chcą zapłacić za nie cenę równowagi > ewentualne regulacje normatywne

4. PAŃSTWO W GOSPODARCE MIESZANEJ

Alokacja większości zasobów w gospodarkach zachodnich dokonuje się poprzez rynki(transakcje). Ważną rolę odgrywa państwo (przepisy prawa, kupuje dobra i usługi, płatności jak emerytury! =>państwo wywiera poważny wpływ na **ceny, stopy procentowe, produkcję**.

Co robi państwo: działalność ta obejmuje od 1/3 dochodu narodowego w Japonii do 2/3 w Szwecji.

1.) USTANAWIA PRAWA I PRZEPISY SZCZEGÓŁOWE

- gospodarka socjalistyczna - prawo wyklucza prywatną własność przedsiębiorstw

- gospodarka kapitalistyczna - przedsiębiorstwa są własnością prywatną

władze na wszystkich szczeblach regulują zachowania gospodarcze ustanawiając szczegółowe zasady działania przedsiębiorstw.

- zezwolenia lokacyjne;
- przepisy związane ze zdrowiem i bezpieczeństwem;
- przepisy mające zapobiegać pewnym działaniom gospodarczym (np. sprzedaż heroiny)

2.) PANSTWO KUPUJE I SPRZEDAJE DOBRA I USŁUGI

Np. obrona narodowa, oświata, parki i drogi -bez opłaty bezpośredniej.

Np. lokalne przejazdy autobusowe i publikacje rządowe - bezpośrednio opłacane.

Państwo musi decydować, co kupować, a co wytwarzać samodzielnie.

Tak np.w niektórych krajach przedsiębiorstwa telekomunikacyjne SA własnością państwową. W większości krajów państwo jest właścicielem transportu miejskiego.

3.) PANSTWO DOKONUJE PŁATNOŚCI TRANSFEROWYCH

To np. ubezpieczenia społeczne czy zasiłki dla bezrobotnych.

Płatności transferowe- wypłaty w zamian, za które nie są świadczone żadne bezpośrednie usługi.

Wydatki państwa = wartość dóbr i usług nabywanych + płatności transferowe

4.) PANSTWO NAKŁADA PODATKI

finansuje zakupy dóbr oraz płatności transferowe, nakładając podatki i zaciągając pożyczki.

Np. podatek dochodowy czy VAT (są zwykle dopełniane przez podatki lokalne)

deficyt budżetowy może być finansowany za pomocą pożyczek (zwiększa dług publiczny)

5.) PAŃSTWO PRÓBUJE STABILIZOWAĆ GOSPODARKĘ

Każda gospodarka rynkowa cierpi z powodu cykli koniunkturalnych.

Cykl koniunkturalny polega na wahaniach rozmiaru produkcji społecznej (PKB), którym towarzyszą zmiany poziomu bezrobocia oraz stopy inflacji.

Państwo może wpływać na to:

- obniżając podatki podczas recesji, żeby ludzie zwiększyli wydatki i zwiększyli PKB.
- kontrolując ilość pieniądza, może ją zwiększać szybciej podczas recesji (Bank Anglii w WB)
- kiedy stopa inflacji wysoka, bank centralny może zmniejszać stopę wzrostu podaży pieniądza.

6.) PAŃSTWO WPŁYWA NA ALOKACJE ZASOBÓW

Stosując regulacje i system prawny wpływa na to jak są produkowane dobra.

bezpośrednio:

Przy pomocy podatków i transferów zabiera część dochodów jednym i przekazuje je innym.

pośrednio:

Przez podatki zawarte w cenach, oraz przez subsydia, które są ujemnymi podatkami.

Np. opodatkowuje papierosy i ogranicza wielkość jego produkcji.

Np. subsydiuje dobro takie jak mleko - wzrost jego produkcji.

Co powinno robić państwo?

Dlaczego powinno ingerować w gospodarkę rynkową? Podstawowym argumentem zawodność rynku.

6 POWODÓW INGERENCJI – rodzajów zawodności:

1.) CYKLE KONIUKTURALNE

Podniesienie podatków i ograniczenie wydatków z reguły zmniejsza PNB i podnosi ceny.

Polityka państwa może albo pogłębić cykl koniunkturalny albo przeciwnie.

Państwo nie może kontrolować sytuacji gospodarczej w sposób doskonały.

2.) DOBRA PUBLICZNE

Dobro prywatne – dobro, które konsumowane przez jedną osobę nie może być jednocześnie konsumowane dla kogoś innego. (Np. ubranie, lody).

Dobro publiczne – dobro, które będąc konsumowane przez jedną osobę może być jednocześnie konsumowane przez innych ludzi. (Np. czyste powietrze, złoża mineralne).

Problem „gapowicza”

Gapowicz to ktoś, kto bezpłatnie konsumuje dobro, którego wytwarzanie wymaga ponoszenia kosztów. Dot. dóbr publicznych, ponieważ jeśliby ktokolwiek nabył takie dobro, byłoby ono dostępne dla każdego. Dlatego dobra publiczne w większości nie są dostarczane przez prywatnych producentów. Np. ktoś inny kupi obronę narodową, to nie będzie jej w ogóle.

Przewyciężenie problemu gapowicza polega na ustalenia sposobu podejmowania wspólnej decyzji, jaką ilość środków należy przeznaczyć na obronę. I to państwo jest powołane dla tego, żeby podejmować takie właśnie decyzje.

Państwo musi zapewnić niezbędne rozmiary produkcji dóbr publicznych.

3.) EFEKTY ZEWNĘTRZNE

Zdarza się że ceny rynkowe nie odzwierciedlają w pełni kosztów i korzyści.

Efekt zewnętrzny występuje wtedy, kiedy produkcja lub konsumpcja dobra bezpośrednio oddziałuje na przedsiębiorstwa lub konsumentów, którzy nie kupują i nie sprzedają tego dobra oraz kiedy ten wpływ nie znajduje pełnego odzwierciedlenia w cenach rynkowych.

Ale nie wszystkie efekty zewnętrzne są szkodliwe.

Np. właścicielka domu, która pomalowała swój dom, dostarcza korzyści sasiadom, nie muszą oni dłużej patrzeć na odrapane ściany.

4.) KŁOPOTY Z INFORMACJĄ

Jeśli decyzje przedsiębiorstw i konsumentów nie są oparte na pełnej informacji, rynki nie będą działać prawidłowo.

Np. przedsiębiorstwom nie opłaca się informować o zagrożeniach zdrowia dla ich pracowników! Jeśli nie ma kar za oszustwo.

Państwo powinno dostarczać pewnych niezbędnych informacji na użytek swoich obywateli.

Np. wydając przepisy związane z bezpieczeństwem konsumpcyjnym, dbając żeby podstawowe produkty miały etykietki z niezbędnymi informacjami.

5.) MONOPOL I SIŁA RYNKOWA

Rynki wolnokonkurencyjne, z reguły działają prawidłowo.

Monopolista to wyłączny sprzedawca dobra lub usługi.

Monopoliści mogą osiągać wysokie zyski, ograniczając wielkość sprzedaży i podnosząc cenę, bo nie ma konkurencji.

Pewne monopole są prawie nieuniknione.

Np. dostawcy gazu.

Każdego sprzedawcę lub nabywcę, który jest w stanie istotnie wpływać na cenę rynkową, określa się mianem posiadacza *siły rynkowej* lub *siły monopolowej*. Interwencja państwa może poprawić alokację zasobowa.

6.) REDYSTRYBUCJA DOCHODÓW I DOBRA SPOŁECZNIE POŻĄDANE.

Działanie prywatnych rynków może doprowadzić do rozmaitych wariantów podziału bogactwa w społeczeństwie. Państwo zmienia ten podział, opodatkowując jednych i dając pieniądze innym.

Np. redystrybucja dochodów na korzyść

- ludzi starszych (ubezpieczenia społeczne)

- bezrobotnych (zasiłki)

- rolników (podtrzymywanie cen produktów rolnych)

Dobra społeczne pożądane - dobra, o których społeczeństwo sądzi, że powinny być konsumowane przez ludzi bez względu na poziom ich dochodów.

Np. ochrona zdrowia, mieszkania, oświaty i żywności.

Najtrudniejszy problem, to podejmowanie decyzji, kto co ma dostać. Aktualny podział: że ludzie, którzy pracują częściej, powinni być za to lepiej wynagrodzeni, że ludzie, którzy potrzebują więcej powinni dostać więcej; lub, że każdy powinien mieć przyzwoite mieszkanie i nikt nie może głodować.

W jaki sposób państwo podejmuje decyzje?

1.) GŁOSOWANIE

Problem pogodzenia zróżnicowanych przekonań i interesów. Analiza dwóch cech głosowania według zasady większości:

Paradoks głosowania - głosowanie oparte na zasadzie większości prowadzi do podejmowania niespójnych decyzji. Oznacza to również, że podejmowane przez społeczeństwo decyzje mogą z powodzeniem zależeć od kolejności głosowania nad nimi.

Wynik środkowego wyborcy - wszyscy mają preferencje jednoszczytowe i są tym bardziej zadowoleni im bardziej wynik głosowania jest zbliżony do tego, za którym sami się opowiadają. Ale także indywidualne preferencje mogą nie być jednoszczytowe.

3.) PRAWODAWCY

Jeżeli preferencje są jednoszczytowe, model środkowego wyborcy pomaga zrozumieć sposób, w jaki społeczeństwo podejmuje decyzje. Dotyczy to zwłaszcza referendum. Jednak proces podejmowania decyzji przez kompromisy legislacyjne jest o wiele bardziej skomplikowany. Może wystąpić handel głosami, i jednym z takich przykładów jest porozumienie głosujących (zawierają porozumienia, dzięki któremu każdy z uczestników porozumienia uzyskuje coś, w przypadku nie zawarcia porozumienia, każdy z nich tylko traci).

4.) URZĘDNICY PAŃSTWOWI

Urzędnicy wywierają wpływ na proces podejmowania decyzji sprawach publicznych:

I służą radą i sporządzają ekspertyzy.

I są odpowiedzialni za wykonanie uchwalonych aktów prawnych i realizacje przyjętej polityki.

Urzędnicy państwowi mają także swoje interesy:

Np. Urzędnicy w ministerstwie obrony będą próbować przekonać rząd do nasilenia działań obronnych.

Np. w ministerstwie edukacji będą wywierać presję na zwiększenie wydatków na oświatę.

Paradoksem głosowanie jest to, że cele społeczeństwa mogą być sprzeczne. Istnieje uproszczony pogląd zgodnie, z którym celem działania państwa jest maksymalizacja dobra społecznego.

5.) PROBLEM „PANA I SLUGI”

Jedna osoba – „pan” – przekazuje prawo podejmowania decyzji komuś innemu, czyli „słudze”, aby ten działał w imieniu „pana”.

Np. w dużych przedsiębiorstwach: menedżerowie są „sługami”, wybranymi przez pana.

Np. w przedsiębiorstwach prywatnych, „panami” są akcjonariusze

Np. Znacjonalizowane przedsiębiorstwa, rolę tę przejmuje państwo.

Menedżerowie, czyli „słudzy” mogą wybrać łatwe życie zamiast walkę o zyski dla akcjonariuszy, pracownicy mogą unikać pracy.

Rozwiążanie zaleca sformułowanie umowy, zawieranej ze „sługą” w sposób maksymalnie zgodny z interesem pana. Muszą być także bodźce skłaniające „sługi” do zachowania zgodnego z życzeniami „pana”. Kontrakt powinien odwoływać się do wyników, które są łatwe do zaobserwowania.

Np. Polityka pieniężna i walka z inflacją w Nowej Zelandii, to wyłącznie zadanie banku centralnego.

Prezes tego banku musi uzgodnić z rządem planowaną roczną stopę inflacji. Jeśli rzeczywista inflacja jest znacznie wyższa od planowanej, zostaje on zwolniony ze stanowiska.

5. Reakcje popytu na zmiany cen i dochodów.

Aby podjąć rozsądnią decyzję o wysokości ceny, trzeba przeprowadzić badania empiryczne, pozwalające określić elastyczność cenową popytu na dany towar.

Popyt ten zależy także od cen innych dóbr pokrewnych.

Mieszana elastyczność popytu mierzy reakcje popytu na jedno dobro wywołaną zmianą ceny dobra pokrewnego.

Elastyczność dochodowa popytu mierzy zależność między zmianami poziomu dochodów społeczeństwa.

REAKCJA POPYTU NA ZMIANY CEN

Opadająca krzywa popytu oznacza że wielkość zapotrzebowania wzrasta przy obniżeniu ceny dobra. Jak możemy mierzyć reakcję wielkości popytu na zmianę ceny towaru?

Jednym z oczywistych mierników jest nachylenie krzywej popytu. Obniżka ceny danego towaru, np. biletu na mecz futbolowy o 1\$ każdorazowo powoduje zwiększenie liczby biletów sprzedanych np. o 8 tys. Ale jeśli my chcieliśmy porównać reakcję wielkości sprzedaży biletów na mecze piłkarskie na zmianę ceny z podobną reakcją popytu na samochody. Rzecz jasna, zmiana ceny o 1 \$ jest dla nabywców samochodów wielkością śmieszną, która z pewnością nie wpłynie na liczne nabywanych samochodów. Najlepszym wyjściem jest analiza zmian procentowych. Powinniśmy zastanowić się, jaki jest wpływ obniżki ceny o 1% na wielkość zapotrzebowania na samochody i bilety.

Elastyczność cenowa popytu jest to stosunek względnej zmiany wielkości zapotrzebowania na dany dobro do względnej zmiany jego ceny.

Jeśli wzrost ceny o 1% zmniejsza wielkość popytu o 2%, to elastyczność cenowa popytu wynosi -2. (Wielkość popytu 2%, a tak jak jest to zmniejszenie tej wielkość, to wyrażamy to jak -2% dzielimy, przez 1%, czyli wzrost ceny i dostajemy -2) Ponieważ krzywa popytu ma nachylenie ujemne, to elastyczność cenowa jest z koniecznością liczbą ujemną.

Gdy elastyczność popytu osiąga duże wartości ujemne, wówczas mówimy o **wysokiej elastyczności**. Popyt jest wtedy bardzo czuły na zmianę ceny.

Gdy zaś elastyczność wyraża się małą liczbą ujemną, popyt jest relatywnie mało wrażliwy na zmianę ceny. Wtedy **elastyczność popytu jest niska**.

Tak, więc te określenia dotyczą wartości elastyczności z pominięciem jej ujemnego znaku.

Przeważnie jednak elastyczność cenowa zmienia się, gdy przesuwamy się po krzywej popytu, przy czym, wyższym cenom odpowiadają większa elastyczność, a niższym - mniejsza

Jeśli jednak funkcja popytu nie jest prosta linia, lecz krzywa, to zmiana wielkości zapotrzebowania jest różna przy wzroście ceny i przy jej spadku.

Popyt elastyczny i nieelastyczny

Popyt nazywamy elastycznym, gdy jego elastyczność cenowa jest mniejsza od -1.

Popyt jest nieelastyczny, gdy jego elastyczność przyjmuje wartości miedzy -1 i 0.

Gdy elastyczność popytu wynosi równo -1, wówczas mówimy, że popyt ma elastyczność równą jedności.

Często mówi się ze pewne dobra charakteryzują się wysoką lub niską elastycznością popytu.

Np. popyt na ropę naftową jest nieelastyczny względem ceny.

Determinanty elastyczności cenowej

Co decyduje o tym, czy elastyczność cenowa popytu jest wysoka czy niska?

Odpowiedzi trzeba szukać w analizie gustów klientów.

Najważniejszym czynnikiem jest łatwość zastąpienia tego dobra innym dobrem o podobnym przeznaczeniu.

Przykłady elastyczności cenowej

Np. takie usługi jak fryzjer, teatr czy sauna wykazują elastyczność większą od jedności.

Np. popyt na niektóre towary takie jak produkty mleczarskie, jest wybitnie nieelastyczny.

Wykorzystanie elastyczności cenowej

Elastyczność cenowa popytu jest kategorią przydatną m.in. do obliczenia, o ile należy podnieść cenę, aby zlikwidować nadwyżkę popytu, bądź o ile ją obniżyć, aby zlikwidować nadwyżkę podaży.

Np. w rolnictwie mogą występować na przemian lata nieurodzaju i lata obfitych zbiorów. Popyt na produkty rolne jest małoelastyczny - słabe zbiory powodują silny wzrost cen żywności. Z kolei nadspodziewane dobre zbiory wywołują znaczny spadek cen żywności. Przy niskiej elastyczności popytu przesunięcia krzywej podaży wywołują duże wahania cen, nie zmieniając zbytnio wolumenu sprzedaży.

CENA, WIELKOŚĆ POPYTU I SUMA WYDATKOW.

Skoro obniżka wysokiej ceny (przy której popyt jest elastyczny) zwiększa sumę wydatków, zaś obniżka niskiej już ceny (przy której popyt jest mało elastyczny)

zmniejsza te sumę, to niewątpliwie istnieje jakiś pośredni poziom ceny, przy którym jej obniżka nie wpłynie na wielkość wydatków- w którym elastyczność popytu jest równa -1.

Ceny biletów na mecze piłki nożnej.

1.) Gdy przesuwamy się po krzywej popytu, suma wydatków w pewnym momencie przestaje się zwiększać. Następuje to przy cenie, przy której elastyczność popytu jest równa -1.

2.) Najważniejsze -suma wydatków, czyli wielkość wpływów ze sprzedaży, osiąga maksimum w punkcie odpowiadającym elastyczności popytu równej -1.

To bardzo ważna informacja praktyczna dla przedsiębiorstw i organizacji.

INNE PRZYKŁADY ZASTOSOWAN ELASTYCZNOŚCI CENOWEJ POPYTU

Opłaty za przejazd metrem

Jeżeli mamy elastyczność popytu, to wiemy, w jakim kierunku należałyby zmienić wysokość opłat za przejazd, aby zwiększyć przychody metra.

Popyt na przejazdy metrem jest elastyczny względem ceny, to podwyżka opłat za przejazd zmniejszy sumę przychodów metra.

Aby zwiększyć wpływy metra, należy obniżyć wysokość opłaty za przejazd.

Gdyby natomiast popyt na przejazdy był nieelastyczny, wówczas celowa byłaby podwyżka cen biletów.

Pierwszy „szok naftowy”

W 1973-1974 kraje OPEC doprowadziły do czterokrotnego wzrostu cen ropy.

Popyt na ropę był wówczas bardzo nieelastyczny, około -0.1.

Użytkownicy ropy mieli bardzo ograniczone możliwości zastąpienia jej innym surowcem.

Mróz na plantacjach kawy

Przymrozki w Brazylii w 1977, będącej największym w świecie producentem kawy, spowodował zmniejszenie jej podaży. Ceny kawy znacznie wzrosły.

Jeżeli popyt jest nieelastyczny, to suma wydatków i suma wpływów ze sprzedaży zwiększa się wraz ze wzrostem ceny.

Zamiast uderzyć w producentów kawy, mróz w istocie rzeczy wyszedł im na dobrze.

Ten przykład wskazuje na duże znaczenie gustów konsumentów.

Rolnicy wobec nieurodzaju

Jeśli mianowicie popyt na pewne produkty rolne jest nieelastyczny, to rolnicy mogą osiągnąć wyższe dochody w latach nieurodzaju niż w latach obfitych urodzajów.

Dlaczego rolnicy nie porozumieją się jak kraje OPEC?

W zbiorowym interesie producentów byłoby zmniejszenie podaży. Jeśli jednak ogień zniszczył część plonów pojedynczego rolnika, to tylko ten rolnik poniesie straty.

Zasady, które dotyczą pojedynczego podmiotu gospodarującego, mogą nie mieć zastosowania do ogólnego podmiotu. Podobnie prawa odnoszące się do ogólnego nie muszą mieć zastosowania do każdej jednostki z osobna.

Pojedynczy producent zboża ma tu do czynienia z bardzo elastycznym popytem, gdyż nabywcy mogą kupić takie samo ziarno od innych rolników (chyba, że jest monopolistą).

Krótki okres i długi okres:

Elastyczność cenowa popytu zależy od długości czasu, jaki konsumenti mają na przystosowanie struktury swych wydatków do zmieniających się cen.

(np. gwałtowny wzrost cen ropy naftowej w latach 1973-1974 zaskoczył wiele rodzin mających nowe, ale zużywające dużo paliwa samochody. Reakcja powinien być wzrost zainteresowania mniejszymi samochodami. Ale nie wszyscy mogli sobie natychmiast pozwolić na zakup mniejszego samochodu. Dlatego popyt na benzynę okazał się mniej elastyczny.

W dłuższym okresie użytkownicy samochodów zdolni ograniczyć zużycie paliwa w dużo większym stopniu, niż było to możliwe od razu)

Elastyczność cenowa popytu jest niższa w krótkim okresie, a wyższa w okresie długim.

(wyjątek: nałogowi palacze nie są w stanie ograniczyć palenia w odpowiedzi na podwyżkę cen papierosów)

Jak długi jest „długi okres”?

Krótki okres - następujący bezpośrednio po zmianie cen.

Długi okres - to czas niezbędny do pełnego dostosowania się nabywców do zmiany cen. Długość tego okresu zależy od rodzaju procesów dostosowawczych.

(np. Pełna reakcja na zmianę ceny benzyny lub papierosów może potrwać parę lat).

Mieszana elastyczność cenowa popytu (**Mecp**)

Mieszana elastyczność cenowa popytu informuje nas, jak zmienia się wielkość popytu na dobro i pod wpływem zmian ceny dobra j.

Mieszana elastyczność cenowa popytu na dobro i względem zmian ceny dobra j to relacja między względna zmiana zapotrzebowania na dobro i a względna zmiana ceny dobra j.

Mecp może być:

-**dodatnia**, w przypadku dóbr substytucyjnych. Jeżeli wzrost ceny dobra j zwiększa rozmiary zapotrzebowania na dobro i.

(np. dobrem i jest herbata, a dobrem j kawa. Podwyżka cen kawy spowoduje zwiększenie popytu na herbatę - mecp jest dodatnia)

-**ujemna**, w przypadku dóbr komplementarnych.

(np. podwyżka cen benzyny spowoduje zmniejszenie popytu na samochody, t.j. benzyna i samochody to dobra komplementarne)

Wpływ dochodu nabywców na popyt

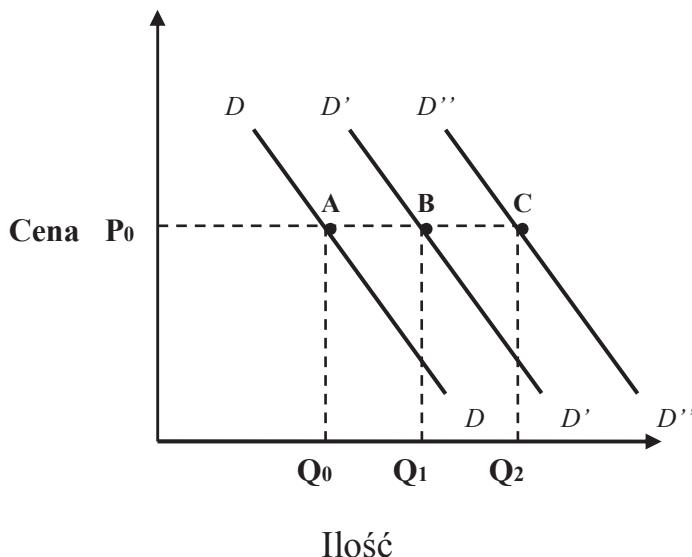
Wzrost dochodów ludności zwiększa popyt na większość dóbr. Jednak popyt na poszczególne dobra wzrasta w różnym stopniu.

Udział określonego dobra w budżecie konsumenta stanowią wydatki na zakup tego dobra (cena x ilość), wyrażone jako część całości wydatków konsumenta lub część jego dochodów.

Elastyczność dochodowa popytu to stosunek względnej zmiany rozmiarów popytu na określone dobro do względnej zmiany dochodu (jest z reguły dodatnia)

Elastyczność dochodowa popytu a przesunięcie krzywej popytu

Pokazano dwa możliwe przesunięcia krzywej popytu, spowodowane wzrostem dochodu o określony procent. Elastyczność dochodowa popytu jest wyższa przy przesunięciu krzywej DD do położenia D'D'', niż przy jej przesunięciu do położenia D'D'. W przypadku przesunięcia w lewa stronę elastyczność dochodowa jest ujemna, co oznacza, że wzrostowi dochodu towarzyszy spadek wielkości popytu przy każdej cenie.

1. Dobre normalne (zwykłe), na które popyt rośnie wraz ze wzrostem dochodów. Charakteryzują się dodatnią elastycznością dochodową popytu.

2. Dobra niższego rzędu, na które popyt maleje w miarę wzrostu dochodów. Maja ujemną elastyczność dochodową popytu. Dobra niższego rzędu to na ogół dobra niższej jakości. Wzrost dochodów powoduje spadek popytu na tanie gatunki mięsa i bielizny.

3. Dobra luksusowe mają elastyczność dochodową wyższą od jedności, popyt rośnie. Dobra luksusowe są przeważnie towarami wysokiej jakości, które mają substytuty niższej jakości.

4. Dobra podstawowe (niezbędne) mają elastyczność dochodową niższą od jedności. Każde dobro niższego rzędu jest dobrem podstawowym, gdyż ma elastyczność dochodową ujemną. Ale kategoria dóbr podstawowych obejmuje także dobra normalne o elastyczności dochodowej w przedziale od 0 do 1. Dobra podstawowe będące dobrami normalnymi zajmują miejsce pośrednie między dobrami niższego rzędu, a dobrami luksusowymi. W miarę wzrostu dochodu wielkość zapotrzebowania na żywność rośnie, ale stosunkowo wolno.

Wykorzystanie elastyczności dochodowej

Znajomość elastyczności dochodowej jest niezbędna do prognozowania zmian w strukturze popytu konsumpcyjnego, zachodzących pod wpływem wzrostu gospodarczego i wzrostu poziomu zamożności.

Przypuśćmy, iż dochody ludności w ciągu następnych 5 lat będą rosły średnio o 3% rocznie => spadek popytu na wyroby tytoniowe o 7,5%, a wzrosnąć natomiast o 39% popyt na wina i wyroby spirytusowe.

Takie prognozy zostaną wykorzystane przy podejmowaniu przez przedsiębiorstwa decyzji inwestycyjnych oraz planowaniu przez państwo wpływów budżetowych z podatku akcyzowego od sprzedaży papierosów i alkoholu.

Wpływ inflacji na kształcenie się popytu

Przypuśćmy, iż każde dobro kosztuje obecnie dwa razy więcej, a płace, czynsze za wynajem mieszkania także są dwa razy wyższe niż w poprzednim okresie. Za obecne dochody można kupić taki sam koszyk dóbr jak poprzednio => *popyt nie ulegnie żadnej zmianie*.

W sytuacji, gdy wszystkie ceny i wszelkie dochody zmieniają się równocześnie, okazuje się, że nie można rozpatrywać wpływu jednej tylko zmiennej, a **musimy uwzględnić trzy składniki**:

- -efekt zmiany ceny danego dobra
- -efekt zmian cen innych dóbr
- -efekt zmiany dochodów.

6. TEORIA WYBORU KONSUMENTA

Zasady wyboru konsumenta

Model składa się z czterech elementów charakteryzujących konsumenta i jego otoczenie rynkowe. Są to:

- -dochód konsumenta
- -ceny poszczególnych dóbr
- -gusty konsumenta
- -założenie behawioralne, zgodnie, z którym konsumenci starają się w maksymalnym stopniu zaspokoić swoje potrzeby. Konsument wybiera koszyk dóbr dający mu największą satysfakcję.

Dochód konsumenta + ceny poszczególnych dóbr = ograniczenie budżetowe konsumenta

Ograniczenia budżetowe opisują różne koszyki (kombinacje ilościowe) dóbr dostępne dla konsumenta. To, jakie kombinacje są dostępne dla konsumenta, zależy od:

-wysokości jego dochodu

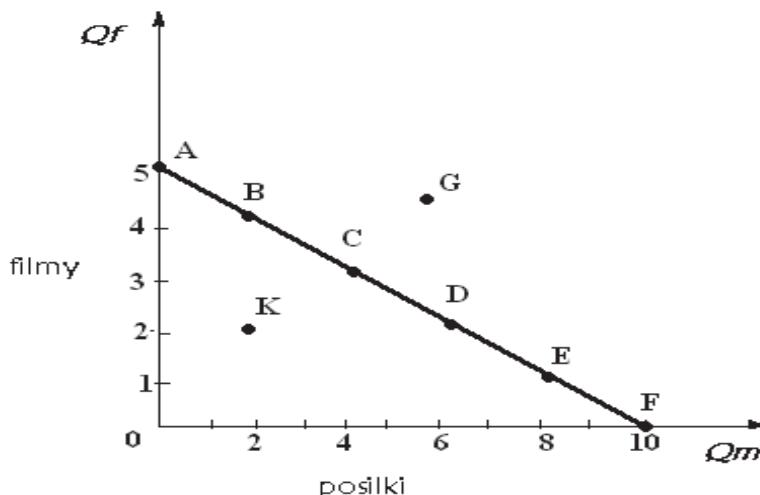
-cen poszczególnych dóbr

Np. Student, który swój tygodniowy budżet – 50, może wydać na posiłki albo na kino. Jeden obiad kosztuje 5, a jeden bilet do kina 10. Jakie kombinacje posiłków i filmów może zafundować sobie student? Nie chodząc w ogóle do kina może zjeść 10 posiłków, a nie jedząc posiłków, może kupić 5 biletów do kina => wiele innych kombinacji. Wszystkie dostępne kombinacje nazywamy ograniczeniami budżetowymi.

Ograniczenie budżetowe wskazuje maksymalna ilość jednego dobra, którą możemy kupić przy określonej nabywanej ilości drugiego dobra.

Substytucyjność między posiłkami i filmami: można zjeść więcej posiłków, ale kosztem mniejszej liczby filmów. Z uwagi na te substytucyjność student musi wybierać między posiłkami a filmami.

Linia budżetowa

Ograniczenia budżetowe – linia budżetowa – ilustruje maksymalne kombinacje liczby posiłków i filmów.

Nachylenia linii budżetowej zależy jedynie od stosunku cen obu dóbr (np. aby kupić jeszcze jeden bilet do kina musimy zrezygnować z dwóch posiłków, bo bilet do kina kosztuje dwa razy więcej niż posiłek)

Nachylenie linii budżetowej = $-Ph : Pv$,

Gdzie:

Ph – cena dobra, którego ilość mierzymy na osi poziomej

Pv – cena dobra, którego ilość mierzymy na osi pionowej

(np. Cena posiłku Ph wynosi 5, a cena biletu do kina Pv – 10. Nachylenia linii budżetowej wynosi $-1/2$, a znak minus wskazuje na odwrotną zależność (substytucyjność). Musimy zrezygnować z pewnej ilości dobra, jeżeli chcemy mieć więcej drugiego)

Gusty

1.Założmy, iż konsument potrafi uszeregować różne koszyki (kombinacje) dóbr według poziomu satysfakcji, czyli użyteczności, którą one przynoszą.

2.zakładamy, że konsument **woli mieć więcej**, a nie mniej.

Krańcowa stopa substytucji filmów posiłkami jest to liczba filmów, z których musi zrezygnować konsument, jeżeli chce zwiększyć o jednostkę liczbę posiłków, nie zmieniając łącznej użyteczności.
3. Kiedy jednak stosunek liczby oglądanych filmów do liczby posiłków jest już bardzo niski, wtedy nie opłaca się rezygnować z filmów dla jeszcze większej liczby posiłków => **założenie o malejącej krańcowej stopie substytucji**.

Gusty konsumenta ujawniają malejącą krańcową stopę substytucji, gdy przy stałej sumie użyteczności dodatkowe jednostki jednego dobra można pozyskiwać kosztem coraz mniejszych ilości drugiego dobra.

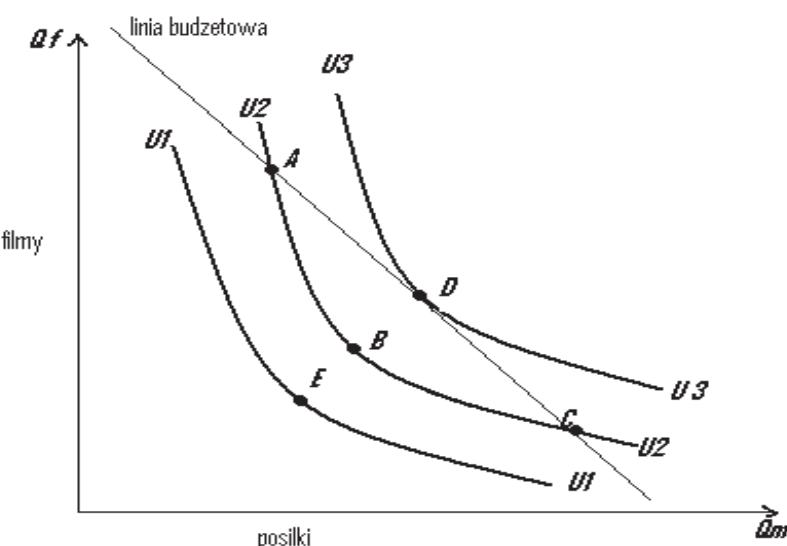
(np. Studentowi może być obojętne, czy wybierze koszyk X (6 filmów i 0 posiłków), czy Y (3 filmy i 1 posiłek), czy też Z (2 filmy i 2 posiłki). Ale przechodząc od kombinacji X do Y, poświęca 3 filmy w zamian za 1 posiłek. Natomiast przechodząc od Y do Z, poświęca tylko 1 film za 1 dodatkowy posiłek. Takie gusty odpowiadają założeniu o malejącej krańcowej stopie substytucji).

Krzywe obojętności jako sposób przedstawiania gustów

Krzywa obojętności obrazuje wszystkie kombinacje dwu dóbr dające konsumentowi taką samą całkowitą użyteczność.

Krzywe obojętności mają nachylenia ujemne. Zwiększając liczbę posiłków, zwiększamy sumę użyteczności.

Krzywe obojętności stają się bardziej płaskie w miarę przesuwania się po nich w prawo => to wynika bezpośrednio z założenia, że konsument woli więcej niż mniej oraz ze jego gusty spełniają założenia o malejącej krańcowej stopie substytucji.

Z definicji krzywej obojętności wynika, że wszystkie punkty na U3U3 reprezentują jednakową użyteczność. Różnica między krzywymi U2U2 i U3U3 polega na tym, że każdy punkt położony na U3U3 zapewnia zwiększą użyteczność niż jakikolwiek punkt leżący na U2U2 => **krzywe obojętności położone wyżej są lepsze.**

Krzywe obojętności nie mogą się przecinać!!!

Maksymalizacja użyteczności a wybór konsumenta

Mapa obojętności ukazuje gusty konsumenta. Konsument spośród dostępnych koszyków wybiera ten, który daje mu maksymalną użyteczność.

Aby ustalić, który punkt na tej linii (na rysunku) maksymalizuje użyteczność, musimy się odwołać do gustów konsumenta. (np. Żarłok zdecyduje się na inny punkt niż kinoman, wybierając więcej posiłków, a mniej filmów).

Konsument wybierze punkt D, gdyż punkt ten zapewnia maksymalną użyteczność, a więc przesunięcie w lewo od C lub w prawo od A zwiększa użyteczność.

Dostosowanie do zmian dochodu

Przy wyższym dochodzie student może kupić większą ilość jednego dobra lub obu dóbr. W związku z tym linia budżetowa przesuwa się w gory => wybierze konsument punkt w którym nowa linia budżetowa jest styczna do najwyższej osiągalnej krzywej obojętności. Ale to też zależy od gustów konsumenta.

Tak wiec wzrost dochodu o 60 %powoduje zwiększenie popytu na seanse filmowe o 100%, co potwierdza, ze kino jest dobrem luksusowym o elastyczności dochodowej większej od jedności. Wzrost dochodu o 60% powoduje zwiększenie popytu na posiłki 33% (żywność jest dobrem normalnym – elastyczność dochodowa wyższa od zera).

Ścieżka wzrostu dochodu pokazuje, jak pod wpływem wzrostu dochodu konsumenta zmienia się wybierany przez niego koszyk dóbr.

Zmiany cen i linia budżetowa

Podwyżka ceny zubaża konsumenta, ograniczając jego możliwości nabywcze przy danym dochodzie pieniężnym. Stopa życiowa konsumenta obniża się.

Efektem substytucyjnym zmiany cen nazywamy dostosowanie popytu do samej zmiany relacji cen. Efekt substytucyjny wzrostu ceny posiłków zmniejsza jednoznacznie wielkość zapotrzebowania na nie. Podwyżka relatywnej ceny posiłków zachęca konsumenta do częstszego chodzenia do kina, które teraz jest tańsze.

Efektem dochodowym jest dostosowanie popytu do zmiany realnego dochodu. Jeżeli oba dobra są dobrami zwykłymi (normalnymi), to zmniejszenie realnego dochodu spowoduje spadek zapotrzebowania na obydwa dobra.

Dobra niższego rzędu

Efekt dochodowy może zadziałać w przeciwnym kierunku, gdy rozważane dobro jest dobrem niższego rzędu =>spadek realnego dochodu powoduje zwiększenie popytu.

Takie dobra niższego rzędu są nazywane **dobrami Giffena** (twierdził, że wzrost ceny chleba zwiększa popyt na chleb, zgłaszany przez ludzi ubogich). Nie każde dobro niższego rzędu jest dobrem Giffena. W praktyce rzadko spotyka się dobra tak niskiego rzędu, by efekt dochodowy mógł przeważyć nad efektem substytucyjnym.

Empirycznie przyjmuje się obecnie, że dla dóbr niższego rzędu efekt substytucyjny przeważa nad efektem dochodowym i popyt maleje wraz ze wzrostem ceny.

Mieszana elastyczność cenowa popytu

1. Mieszana elastyczność cenowa popytu jest ujemna.(np. Wzrost ceny posiłków prowadzi do zmniejszenia popytu na filmy)

2. Mieszana elastyczność cenowa popytu jest dodatnia. (np. istnieją substytuty chleba, np. ziemniaki – popyt na ziemniaki rośnie, gdy cena chleba rośnie).

Silny jest efekt substytucyjny, działający w kierunku zwiększenia popytu na inne rodzaje żywności. Dodatni efekt elastyczności cenowej byłby jeszcze większy, gdyby inne rodzaje żywności były dobrami niższego rzędu.

Od indywidualnej do rynkowej krzywej popytu

Rynkowa krzywa popytu jest to suma indywidualnych krzywych popytu wszystkich konsumentów nabijających określone dobro.

Otrzymujemy ją, pytając każdego z konsumentów, ile danego dobra zakupi przy różnych cenach. Ponieważ przy obniżce ceny każdy konsument zwiększa swoje zakupy, więc łączny popyt rynkowy także musi wzrastać w miarę spadku ceny.

Rynkowa krzywa popytu jest poziomą sumą indywidualnych krzywych popytu.(np. przy cenie 5 pierwszy konsument kupuje 11 jednostek dobra, a drugi – 13 jednostek. Łączny popyt rynkowy przy cenie 5 wynosi 24 jednostki).

Dobra komplementarne i dobra substytucyjne

Konsumenci odwrócią się od dóbr konsumowanych łącznie z dobrem, którego cena wzrosła. (np. Rośnie cena fajek. Co się stanie z popytem na tyton fajkowy? W miarę spadku popytu na fajki będzie się zmniejszał również popyt na tyton fajkowy.)

Ilekroć mamy do czynienia z dobrami komplementarnymi, wzrost ceny jednego dobra wpływa także na zmniejszenie popytu na drugie dobro.

Świadczenia rzeczowe i świadczenia pieniężne

Transferem nazywamy świadczenie, zazwyczaj pochodzące z budżetu państwa, które różne osoby otrzymują za darmo, np. Zasiłki dla bezrobotnych wypłacane z funduszu ubezpieczeń społecznych. Niektóre transfery mają postać świadczenia pieniężnego, inne są dokonywane w naturze.

Świadczenia rzeczowe polegają na nieodpłatnym przekazaniu jakiegoś dobra (usługi).

Załóżmy ze konsument dysponuje sumą 100, którą przeznacza na posiłki i filmy, przy czym oba dobra kosztują 10 za jednostkę. Państwo przyznaje konsumentowi bezpłatne bony żywnościowe na cztery posiłki. Jak wpłynie to na linie budżetową? Konsument może być mniej usatysfakcjonowany pomocą żywnościową utrzymywana w naturze niż jej ekwiwalentem pieniężnym. Konsument wolałby móc wydać na żywność mniej, a więcej na kino. W przypadku świadczenia pieniężnego dostępna jest nowa linia budżetowa. Świadczenia gotówkowe umożliwiają konsumentowi wydanie dodatkowych pieniędzy w dowolny sposób. Natomiast świadczenia rzeczowe mogą ograniczyć swobodę wyboru konsumenta. Jeżeli występuje takie ograniczenie, to uzyskany przyrost użyteczności będzie mniejszy niż przy transferze gotówkowym o tej samej wartości pieniężnej. Świadczenia rzeczowe mimo to cieszą się dużą popularnością w sensie politycznym.

7. ZACHOWANIE I ORGANIZACJA PRZEDSIĘBIORSTWA

Pytania ważne dla przedsiębiorstw: jak, przy danych rozmiarach produkcji, kształtują się koszty wytwarzania oraz ile wyniesie utarg (przychody) za sprzedaży?

Koszty wytwarzania (przy każdych rozmiarach produkcji) zależą od: zastosowanej technologii i cen poszczególnych czynników decydujących o sumie wydatków przedsiębiorstwa na ich zakup.

Utarg zależy od kształtuowania się krzywej popytu na wyroby danego przedsiębiorstwa. Krzywa ta określa cenę, przy której dana wielkość produkcji może być sprzedana.

Zyski stanowią nadwyżkę utargu nad kosztami.

Założenie teorii podaży: celem wszystkich przedsiębiorstw jest maksymalizacja zysku.

Przedsiębiorstwa są w stanie ustalić taką wielkość produkcji, przy której osiągają maksymalne zyski.

Organizacja przedsiębiorstwa

Działalność gospodarcza jest prowadzona przez:

➤ **firmy jednoosobowe** (sole traders)

Są to przedsiębiorstwa należące do jednego właściciela, który ma prawo do całości dochodów, a także ponosi pełną odpowiedzialność za ewentualne straty. W razie bankructwa aktywa właściciela, łącznie z osobistym majątkiem (Np. dom), muszą zostać sprzedane, a pieniądze ze sprzedaży rozdzielone między wierzycielami.

➤ **spółki jawne** (partnerships)

Jest to organizacja mająca cele gospodarcze, którą tworzą dwie lub więcej osób, będących właścicielami spółki. Dzielą oni pomiędzy siebie zyski i ponoszą wspólną odpowiedzialność za straty. Istnieją różne formy uczestnictwa w spółce: część wspólników może wnieść wkład finansowy i uczestniczyć w podziale zysku, ale nie brać aktywnego udziału w prowadzeniu przedsiębiorstwa, ale są też firmy mające wielu udziałowców czynnie uczestniczących w prowadzeniu interesów. Sp. jawna jest spółką z nieograniczoną odpowiedzialnością – w przypadku bankructwa właściciele muszą spłacić długi firmy, sprzedając czasem swój majątek osobisty. Dzięki temu klienci tych firm darzą je zaufaniem.

➤ **spółki kapitałowe** (companies (ang.) /corporations (amer.))

Jest to organizacja prowadząca w sposób prawnie dozwolony działalność produkcyjną i handlową. Osobowość prawa takiej spółki jest oddzielona od osobowości prawnej jej właścicieli. Własność jest rozdzielona między akcjonariuszy. Pierwotnymi akcjonariuszami są osoby, które założyły przedsiębiorstwo, lecz obecnie sprzedają swój udział w zyskach innym osobom. Sprzedaż prawa do udziału w zyskach jest źródłem nowych funduszy dla przedsiębiorstwa.

Akcje spółek publicznych (notowanych na giełdzie) mogą zostać odsprzedane na giełdzie. Aby stać się akcjonariuszem spółki trzeba kupić akcję na giełdzie, płacąc za nie cenę równowagi, czyli cenę równoważącą popyt i podaż akcji danej spółki w określonym dniu. Akcjonariusz uzyskuje dochód dwojakiego rodzaju:

- **dywidendy** (ich źródłem jest ta część zysku, której spółka nie przeznacza na inwestycje w przedsiębiorstwie)

- zyski/straty kapitałowe (inaczej 'kursowe') – np. gdy kupuję akcję firmy X za 600 zł, a w następnym okresie wszyscy będą oczekiwali wysokich zysków i dywidend od tych akcji, mogę sprzedać swoją akcję za 650 zł. 50 zł to zysk kapitałowy na 1 akcji.

Akcjonariusze nie mogą być zmuszeni do sprzedaży majątku osobistego, żeby spłacić dług spółki. Najwyżej ich akcje staną się bezwartościowe. Sp. kapitałowe są zarządzane przez radę dyrektorów. Mogą oni być zwolnieni przez najważniejszych akcjonariuszy (posiadających najwięcej akcji). [Każde przedsiębiorstwo w momencie rozpoczęcia działalności potrzebuje określonej wielkości kapitału w celu sfinansowania rozwoju firmy, zakupu zapasów, maszyn, przeprowadzenia kampanii reklamowej. Firmy opierające się głównie na wiedzy ludzkiej (np. zajmujące się świadczeniem usług prawniczych) potrzebują niewielkiego kapitału. Dogodną formą dla nich jest spółka jawną. Firmy potrzebujące dużych początkowych nakładów lub takie, które rozwijają się szybko, wymagają większych środków. Dla nich odpowiednią formą jest spółka kapitałowa.]

Przychody, koszty, zyski

Utarg (przychód) – ilość pieniędzy uzyskana ze sprzedaży dóbr i usług w jakimś okresie (zwykle w ciągu roku).

Koszty przedsiębiorstwa – wydatki poniesione na wytworzenie dóbr i usług w jakimś okresie.

Zyski – nadwyżka przychodów nad kosztami.

Przepływ pieniężny – ilość pieniędzy netto faktycznie uzyskana w danym okresie.

Kapitał rzeczowy – maszyny, wyposażenie i budynki wykorzystywane w produkcji.

Termin **kapitał** jest stosowany przez ekonomistów do określenia dóbr, które nie zużywają się w całości w trakcie jednego cyklu produkcyjnego, np. budynki, ciężarówki. Energia elektryczna nie jest dobrem kapitałowym, bo całkowicie zużywa się ją w procesie produkcyjnym w danym okresie.

Dobra kapitałowe = środki trwałe = aktywa rzeczowe

Jak należy traktować koszt dobra kapitałowego przy obliczaniu zysków i kosztów? W rocznych kosztach przedsiębiorstwa umieszcza się koszt zużycia (amortyzacji) danego dobra kapitałowego, a nie koszt jego zakupu.

Amortyzacja – utrata wartości dobra kapitałowego w ciągu roku, będąca rezultatem wykorzystania tego dobra w procesie produkcji.

Uwzględnienie zużycia kapitału prowadzi do powstania różnicy między zyskiem w ujęciu ekonomicznym a przepływami pieniężnymi netto. Zakupowi dobra kapitałowego towarzyszy duży odpływ gotówki-większy niż wartość amortyzacji w pierwszym roku. Może się zdarzyć, że mimo dużych zysków w tym roku, przedsiębiorstwo może mieć problemy z płynnością finansową. Zakup dóbr kapitałowych jest wydatkiem jednorazowym. W następnych latach do kosztów ekonomicznych przedsiębiorstwa (z powodu z utratą wartości tych dóbr) wliczana jest nadal amortyzacja. Dlatego też strumień pieniądza netto w tym okresie jest większy od zysku ekonomicznego. Wliczanie amortyzacji (a nie ceny zakupu dobra kapitałowego) do kosztów ekonomicznych przedsiębiorstwa powoduje rozłożenie kosztu zakupu środków trwałych na cały okres ich eksploatacji.

Zapasy – dobra przechowywane przez przedsiębiorstwo na potrzeby przyszłej sprzedaży.

Gromadzenie zapasów jest niezbędne dla zapewnienia ciągłości produkcji i sprzedaży.

Np. firma ma na sklepie 500 tys. samochodów. W ciągu roku wyprodukowała 1 mln samochodów a sprzedała 950 tys. Pod koniec roku zapas wynosi 150 tys. samochodów. Jak obliczyć zyski? Koszty produkcji powinny być odnoszone do ilości sprzedanej. Wzrost zapasów o 50 tys. sztuk jest traktowany jako forma powiększenia kapitału przedsiębiorstwa, umożliwiającego sprzedaż w następnym okresie. W następnym roku te 50 tys. pozwoli osiągnąć wpływy pieniężne bez ponoszenia wydatków.

Kredyty

Firmy zaciągają pożyczki gł. w celu sfinansowania wydatków związanych z ich założeniem, rozwojem, zakupem dóbr kapitałowych, opłatami za rejestrację firmy itp. Od wszystkich pożyczonych sum firma musi płacić odsetki. Stanowią one część kosztów prowadzenia działalności i są wliczane do kosztów bieżących przedsiębiorstwa.

Bilans – zestawienie wszystkich posiadanych przez firmę aktywów oraz wszystkich jej pasywów w odniesieniu do jakiegoś momentu, np. na koniec roku.

Aktywa – posiadanego przez przedsiębiorstwo majątek (np. ilość gotówki w baku, należności u odbiorców, zapasy towarów w magazynach, wartość budynku fabryki).

Pasywa – to, co firma jest winna innym (np. niezapłacone rachunki, nie wypłacone wynagrodzenia, dług hipoteczny, kredyt bankowy).

Zyski

Na co przeznaczane są zyski pozostałe po opodatkowaniu?

Część może być wypłacona akcjonariuszom w postaci dywidend, część zatrzymana w firmie jako zyski nie podzielone/zatrzymane.

Zyski nie podzielone – stanowią tę część zysków do opodatkowania, która zostaje zakwestionowana w przedsiębiorstwie, a nie przeznaczona na wypłatę dywidend dla akcjonariuszy.

Suma zysków niepodzielonych wpływa na bilans przedsiębiorstwa.

Koszt alternatywny (inaczej: koszt utraconych możliwości) – suma dochodów utraconych w wyniku niewykorzystania posiadanych zasobów (pracy i kapitału) w najlepszym z istniejących, alternatywnych zastosowań.

Dla zrozumienia sposobu, w jaki rynek wpływa na wybór miejsca pracy dokonywany przez poszczególne jednostki, niezbędne jest wykorzystanie pojęcia kosztu alternatywnego, zamiast księgowej wyceny rzeczywistych płatności. Koszt alternatywny musi być również uwzględniany, gdy oblicza się wartość kapitału. Przy obliczeniu zysku w ujęciu księgowym wykorzystanie własnego kapitału finansowego nie pociąga za sobą żadnych kosztów. Pomija się fakt, że kapitał ten można by wykorzystać w inny sposób, np. wpłacić na oprocentowany rachunek bankowy lub przeznaczyć na zakup akcji innego przedsiębiorstwa. Koszt alternatywny naszego kapitału finansowego stanowi element kosztów ekonomicznych przedsiębiorstwa, nie jest natomiast elementem kosztów w ujęciu księgowym.

Zysk nadzwyczajny – zysk przekraczający dochód, który właściciel przedsiębiorstwa mógłby otrzymać w postaci odsetek, wypożyczając swój kapitał według rynkowej stopy procentowej.

Zysk nadzwyczajny jest prawidłowym wskaźnikiem rzeczywistej efektywności wykorzystania środków finansowych, zaangażowanych przez ich właścicieli w określoną działalność gospodarczą.

Decyzje produkcyjne przedsiębiorstwa: analiza ogólna

Wszystkie decyzje przedsiębiorstw dot. wielkości podaży i produkcji są podejmowane po to, aby zmaksymalizować zysk.

Jak przedsiębiorstwo ustala wielkość produkcji?

Celem działania przedsiębiorstwa jest maksymalizacja zysku przez wybór optymalnych rozmiarów produkcji. Zmiana wielkości produkcji wpływa zarówno na koszty produkcji, jak i na wielkość przychodów ze sprzedaży.

- minimalizacja **kosztów**: przedsiębiorstwo dążące do maksymalizacji zysku musi wytworzyć swoją produkcję przy najniższych kosztach. Przedsiębiorstwo ponosi koszty w wysokości np. 10 zł nawet wtedy, gdy wielkość produkcji równa jest零. Są one związane z koniecznością utrzymania przedsiębiorstwa (opłacenia kosztów funkcjonowania biura, wynajęcia telefonu itp.). Rozpoczęcie produkcji powoduje dalszy wzrost kosztów. **Koszt całkowity** rośnie wraz ze wzrostem produkcji, zmiany te nie są jednak proporcjonalne. Przy średnich rozmiarach produkcji, np. 4 jednostek na tydzień, koszty zwiększa się dość wolno w miarę wzrostu produkcji. Przy większych rozmiarach produkcji, np. 9 jednostek tygodniowo, następuje bardzo gwałtowny wzrost kosztów. Może on być wynikiem np. konieczności zapłacenia pracownikom dodatkowego wynagrodzenia za pracę w weekend.

- informacja o wysokości kosztów jest niewystarczająca do obliczenia wielkości zysków.

Przedsiębiorstwo musi też uwzględniać **przychody**, które zależą od popytu na jego produkty.

Utarg całkowity – cena pomnożona przez ilość sprzedanego dobra.

Maksymalizacja zysku nie jest równoznaczna z maksymalizacją utargu.

Przedsiębiorstwo oblicza zyski dla każdych możliwych rozmiarów produkcji. W tym celu musi dysponować informacją o wysokości przychodów i kosztów dla różnych rozmiarów produkcji. Na tej podstawie oblicza zyski i wybiera taką wielkość produkcji, która pozwala zmaksymalizować całkowity zysk ekonomiczny.

Koszt krańcowy i utarg krańcowy

Koszt krańcowy (ang. marginal cost) – wzrost kosztów całkowitych wywołany wzrostem produkcji o jednostkę.

Utarg (przychód) krańcowy (ang. marginal revenue) – wzrost utargu całkowitego wywołany zwiększeniem produkcji o jednostkę.

Dopóki utarg krańcowy jest większy od kosztu krańcowego, dopóty przedsiębiorstwo powinno zwiększać produkcję. Każda dodatkowo wyprodukowana i sprzedana jednostka produktu bardziej zwiększa całkowite przychody niż koszty całkowite, co oznacza, że wzrastają zyski przedsiębiorstwa. Gdy koszt krańcowy jest większy od utargu krańcowego, każda następna jednostka produktu zmniejsza sumę zysków.

Koszty krańcowe są początkowo wysokie, następnie spadają, po czym ponownie rosną. Wynika to głównie z charakteru technologii przy różnej skali produkcji. Przy niewielkich rozmiarach produkcji przedsiębiorstwo wykorzystuje proste metody wytwarzania. Przy większej skali produkcji opłacalne staje się zastosowanie bardziej skomplikowanych, nowoczesnych maszyn, które umożliwiają

obniżenie kosztów wytwarzania dodatkowych jednostek. Automatyczne linie produkcyjne pozwalają wytwarzać dodatkowe jednostki taniej, ale są bardzo drogie przy niewielkiej skali produkcji. Przy dalszym wzroście produkcji pojawiają się trudności z zarządzaniem dużym przedsiębiorstwem. Kolejne przyrosty produkcji stają się coraz droższe i koszty krańcowe zwiększą się jeszcze bardziej. Zależność kosztów krańcowych od wielkości produkcji wygląda różnie w różnych przedsiębiorstwach. Wielkość utargu krańcowego i całkowitego zależą od kształtuowania się popytu na produkty danego przedsiębiorstwa. Krzywa popytu ma nachylenie ujemne => utarg krańcowy spada systematycznie z 2 powodów:

1. im wyższy jest poziom produkcji, tym niższa musi być cena ostatniej sprzedawanej jednostki
2. kolejne obniżki cen zmniejszają przychody uzyskane ze sprzedaży wszystkich dotychczasowych jednostek produktu.

Prawidłowości charakterystyczne dla przedsiębiorstw o opadającej krzywej popytu:

1. utarg krańcowy spada wraz ze wzrostem produkcji
2. utarg krańcowy jest niższy od ceny ostatniej sprzedanej jednostki o wielkość wpływu obniżki cen na sumę przychodów uzyskanych ze sprzedaży poprzednich jednostek.

Kształt krzywej utargu krańcowego zależy wyłącznie od kształtu krzywej popytu na produkty przedsiębiorstwa.

Jeżeli utarg krańcowy przewyższa koszt krańcowy, to zwiększenie produkcji o jednostkę będzie oznaczało wzrost zysków.

Przedsiębiorstwo dążące do maksymalizacji zysku powinno zwiększa produkcję tak długo, jak długo przychody krańcowe są większe od kosztów krańcowych. W momencie, gdy koszty krańcowe zaczynają przekraczać przychody krańcowe, nie należy już dalej zwiększać produkcji. Stosowanie tej zasady pozwala na wybór optymalnej wielkości produkcji. Jeżeli nawet wtedy przedsiębiorstwo nie osiąga zysków, to powinno zostać zlikwidowane.

Krzywe kosztów krańcowych i utargu krańcowego: $MC = MR$

Wykres funkcji kosztów krańcowych => MC, wykres funkcji utargu krańcowego => MR

Zysk jest maksymalny w punkcie przecięcia obydwu linii (E).

Wielkość produkcji (Q_1) zapewnia najwyższy zysk (lub najmniejsze straty). Przy produkcji mniejszej od Q_1 utarg krańcowy jest wyższy od kosztów krańcowych, a więc wzrost produkcji spowoduje zwiększenia zysku.

Na prawo od Q_1 koszty krańcowe są wyższe od utargu krańcowego. Dalsze zwiększanie produkcji w większym stopniu podwyższa koszty niż przychody, a więc ograniczenie produkcji przynosi większe oszczędności kosztów, niż wynoszą utracone przychody.

W punkcie Q_1 koszt krańcowy jest równy utargowi krańcowemu.

Gdy przedsiębiorstwo godzi się na podwyżkę płac lub też odczuwa skutki wzrostu cen stosowanych w produkcji surowców, koszty krańcowe wzrosną przy każdej wielkości produkcji.

Gdy krzywa popytu na wyroby przedsiębiorstwa i linia utargu krańcowego przesuwają się w górę, dla każdych rozmiarów produkcji cena i przychód krańcowy są wyższe niż poprzednio.

Przesunięcie w górę krzywej kosztów krańcowych powoduje zmniejszenie produkcji. Taka sama zmiana linii utargu krańcowego prowadzi do wzrostu wielkości produkcji.

Przedsiębiorstwa nie muszą ciągle ustalać położenia krzywych swoich kosztów i utargu krańcowego. Ustalenie punktu zrównania się MC i MR jest tylko metodą stosowaną przez ekonomistów.

8. ROZWINIĘCIE TEORII PODAŻY: KOSZTY A PRODUKCJA

Przedsiębiorstwa nie zawsze zaprzestają produkcji, kiedy pojawiają się straty. Niekiedy oczekują one, że popyt wzrośnie lub, że jeśli będą miały dość czasu, to obniżą koszty produkcji na tyle, aby przywrócić zyskowność produkcji.

Przedsiębiorstwa ustalają produkcję na poziomie, przy którym koszt krańcowy zrównuje się z utargiem krańcowym. Oznacza to maksymalizację zysku (lub minimalizację strat). Jeżeli pojawia się zysk, przedsiębiorstwo decyduje się na wytwarzanie tej właśnie wielkości produkcji. Jeżeli występuje strata, przedsiębiorstwo sprawdza, czy można ją zmniejszyć przez całkowitą rezygnację z produkcji.

Nakład (inaczej: czynnik produkcji) – dobro lub usługa wykorzystywane w procesie produkcji.

Nakłady obejmują pracę (roboczną), maszyny, surowce, energię. Termin *nakłady* obejmuje wszystko, począwszy od płac menedżerów, aż po wydatki na bandaże w zakładowym ambulatorium.

Funkcja produkcji – określa maksymalne rozmiar produkcji, jakie są możliwe do osiągnięcia przy różnym poziomie nakładów.

Funkcja produkcji jest zbiorem technicznie efektywnych metod wytwarzania. Metoda wytwarzania jest technicznie nieefektywna, jeżeli do wytworzenia danej wielkości produkcji zużywa więcej jednego czynnika produkcji i nie mniej innego czynnika niż inne znane metody wytwarzania, pozwalające osiągnąć tę samą wielkość produkcji.

W jaki sposób przedsiębiorstwo znajduje kompletny zestaw technicznie efektywnych metod produkcji, określany mianem funkcji produkcji? Częściowo korzysta w tym celu z pomocy inżynierów, projektantów i specjalistów od wykorzystania czasu pracy. Niekiedy przeprowadza się eksperymenty, stosując różne metody wytwarzania i obserwując ich wyniki.

Technologia – określona metoda łączenia czynników produkcji w procesie wytwarzania dóbr.

Technika – zbiór wszystkich znanych technologii.

Funkcja produkcji – zbiór wszystkich technicznie efektywnych technologii.

Postęp techniczny – wynalazek lub udoskonalenie organizacyjne, które pozwala na wytwarzanie danej wielkości produkcji przy niższym niż poprzednio poziomie nakładów. Technologia uważana dotychczas za efektywna może okazać się przestarzała, jeżeli wskutek postępu technicznego uzyskamy nową, wydajniejszą metodę produkcji.

Funkcja produkcji pozwala połączyć ze sobą wielkość nakładów z rozmiarami produkcji.

Technologię wymagającą zastosowania dużej ilości kapitału i małej ilości pracy określamy mianem **kapitałochłonnej**. Technologia zużywająca dużo pracy i relatywnie mało kapitału nazywana jest technologią **pracochłonną**.

Jeżeli krzywa popytu na produkty przedsiębiorstwa i krzywa utargu krańcowego przesuną się w górę, to przedsiębiorstwo zwiększy produkcję. Jednak proces dostosowywania do nowych warunków musi być rozłożony w czasie. W ciągu paru pierwszych miesięcy przedsiębiorstwo może wprowadzić pracę w nadgodzinach. W długim okresie zaś znacznie tańszym rozwiązaniem będzie zbudowanie nowej fabryki i zwiększenie dzięki temu zdolności twórczych.

Długi okres – czas niezbędny do dostosowania do nowych warunków wszystkich rodzajów czynników produkcji w przedsiębiorstwie.

W długim okresie mogą się zmienić rozmiary przedsiębiorstwa, może być wprowadzona inna metoda produkcji, przyjęci dodatkowi pracownicy lub wynegocjowane nowe umowy z dostawcami surowców.

Krótki okres – czas, w którym przedsiębiorstwo jest w stanie tylko częściowo dostosować czynniki twórcze do nowych warunków.

Przedsiębiorstwo może niemal natychmiast wydłużyć lub skrócić czas trwania zmiany roboczej.

Zatrudnienie pracowników lub ich zwolnienie zajmuje więcej czasu. Jeszcze dłużej trwa zaprojektowanie, budowa i uruchomienie nowej fabryki.

Krzywa długookresowych kosztów całkowitych – opisuje minimalne koszty wytwarzania różnych rozmiarów produkcji wówczas, gdy przedsiębiorstwo jest w stanie dostosować wszystkie czynniki twórcze.

Długookresowe koszty całkowite (LTC) – ang. long-run total costs) to zbiór metod wytwarzania różnych rozmiarów produkcji p najniższych kosztach. Ponieważ zawsze istnieje możliwość likwidacji przedsiębiorstwa, długookresowe koszty całkowite wytwarzania zerowych rozmiarów produkcji są równe zeru. LTC opisuje końcową wysokość kosztów po dokonaniu wszystkich niezbędnych dostosowań.

Długookresowe koszty krańcowe (LMC) – ang. long-run marginal costs) to przyrost długookresowych kosztów całkowitych przy różej wielkości produkcji, wywołany kolejnymi przyrostami produkcji o jednostkę.

Długookresowe koszty całkowite muszą rosnąć wraz z powiększeniem produkcji. Wytwarzanie większego volumenu produkcji kosztuje więcej.

Przeciętne koszty produkcji – są równe kosztom całkowitym podzielonym przez wielkość produkcji.

Koszty przeciętne są na początku wysokie, później spadają i znowu rosną. Ten typowy wykres kosztów przeciętnych przypomina kształtem literę U.

Korzyści ze skali produkcji (inaczej: rosnące przychody ze skali) – występują wtedy, kiedy długookresowe koszty przeciętne spadają wraz ze wzrostem rozmiarów produkcji.

Stale przychody ze skali – pojawiają się, gdy długookresowe koszty przeciętne są stałe przy wzroście produkcji.

Niekorzyści skali (inaczej: malejące przychody ze skali) występują wtedy, kiedy długookresowe koszty przeciętne rosną wraz ze wzrostem produkcji.

Pojęcie skali produkcji występujące w powyższych definicjach odnosi się do rozmiarów przedsiębiorstwa mierzonych wielkością jego produkcji.

Na krzywej kosztów przeciętnych w kształcie litery U działanie rosnących przychodów ze skali produkcji jest widoczne na odcinku od punktu A, w którym koszt przeciętny jest najniższy. Przy większych rozmiarach produkcji występują malejące przychody ze skali. (rys. str. 206) To, czy przy danych cenach czynników produkcji jednostkowe nakłady rosną czy maleją wraz ze wzrostem produkcji, zależy od rodzaju stosowanej technologii.

3 grupy przyczyn występowania korzyści ze skali produkcji:

- mająca związek z niepodzielnością procesu produkcji, rozumianą jako konieczność ponoszenia przez przedsiębiorstwo określonego minimum nakładów niezbędnego do prowadzenia działalności i niezależnego od rozmiarów produkcji. Minimum to jest nazywane kosztem stałym (bo jego wielkość nie zmienia się wraz ze zmianami wielkości produkcji). Przy niewielkich rozmiarach produkcji początkowo koszty nie zwiększą się wraz ze wzrostem produkcji. Występują więc korzyści skali, bo koszty stałe rozkładają się na większą produkcję, obniżając przeciętny koszt wytworzenia jednostki produktu. Przy dalszym wzroście rozmiarów produkcji przedsiębiorstwo musi m. in. zatrudnić więcej menedżerów, zainstalować więcej telefonów, co oznacza, że korzyści skali się wyczerpują. Krzywa kosztów przeciętnych przestaje opadać.
- związana ze specjalizacją. Właściciel jednoosobowego przedsiębiorstwa jest zmuszony zajmować się wszystkimi sprawami związanymi z prowadzeniem firmy. W miarę jak przedsiębiorstwo rozwija się i zatrudnia coraz więcej ludzi, każdy pracownik może skoncentrować się na wykonywaniu pojedynczego zadania i zwiększać dzięki temu swoją efektywność.
- produkcja na dużą skalę jest na ogół niezbędna, aby móc zastosować lepsze maszyny. Inżynierowie często powołują się na zasadę dwóch trzecich, która ma zastosowanie w przypadku wielu nakładów produkcyjnych i wyposażenia. Z zasady tej wynika, że koszty wybudowania fabryki lub skonstruowania maszyny zwiększą się tylko o dwie trzecie wartości osiąganego z tego tytułu przyrostu produkcji.

Dlaczego krzywa kosztów przeciętnych w kształcie litery U zaczyna w pewnym momencie wzrosnąć się, co oznacza, że pojawiają się niekorzyści skali? Podstawowym powodem pojawienia się niekorzyści skali są trudności zarządzania dużym przedsiębiorstwem. Występują wtedy menedżerskie niekorzyści skali. Duże firmy wymagają wielu szczebeli zarządzania, a każdy z nich również musi być odpowiednio zarządzany. Przedsiębiorstwo staje się zbiurokratyzowane, powstają problemy z koordynacją pracy poszczególnych działów i z tego powodu może wystąpić wzrost kosztów przeciętnych. Niekorzyści skali mogą być też związane z czynnikami geograficznymi. Gdy pierwszy zakład jest zlokalizowany w najdogodniejszym miejscu, to następny będzie położony mniej korzystnie.

Kształt krzywej kosztów przeciętnych zależy od 2 czynników:

1. jak długo utrzymują się korzyści skali
2. jak szybko pojawiają się niekorzyści skali przy wzroście produkcji.

Szczególnie duże znaczenie mają korzyści skali w przemyśle ciężkim. Przy niewielkich rozmiarach produkcji koszty przeciętne są dużo wyższe niż przy rozmiarach odpowiadających minimalnej skali efektywnej. Taki sam przebieg kosztów jest charakterystyczny dla przemysłu lotniczego i samochodowego, czyli tam, gdzie występują bardzo wysokie koszty stałej w związku z koniecznością ponoszenia nakładów na badania i rozwój nowych modeli, a jednocześnie istnieją możliwości wprowadzania wysoce zautomatyzowanych linii produkcyjnych przy dostatecznie dużych rozmiarach produkcji.

Istnieje bardzo wiele przedsiębiorstw, szczególnie poza przemysłem przetwórczym, w których koszty przeciętne zmieniają się zgodnie z krzywą w kształcie litery U. w przedsiębiorstwach tych możliwości osiągania korzyści skali są ograniczone i najczęściej mają one do czynienia z rosnącymi kosztami przeciętnymi przy umiarkowaniu dużej wielkości produkcji.

Wnioski z wykresu 8.5. na str. 212:

1. koszty przeciętne (LAC) spadają, gdy koszty krańcowe (LMC) są mniejsze od kosztów przeciętnych, oraz rosną, gdy koszty krańcowe są większe od kosztów przeciętnych. [Kiedy koszt krańcowy wytworzenia następnej jednostki przekracza koszt przeciętny wytworzenia wszystkich jednostek, produkcja tej jednostki musi podnieść koszt przeciętny. Gdy koszt krańcowy kolejnej jednostki jest niższy od kosztu przeciętnego dotychczas wyprodukowanych jednostek, ostatnia wytworzona jednostka produktu obniża wielkość kosztu przeciętnego. Gdy koszt krańcowy jest równy kosztowi przeciętnemu, zwiększenie produkcji o jednostkę nie zmienia kosztu przeciętnego.]

2. koszty przeciętne (LAC) osiągają minimum dla rozmiarów produkcji, przy których następuje przecięcie się krzywej kosztów przeciętnych z krzywą kosztów krańcowych. Krzywa kosztów przeciętnych przecina krzywą kosztów krańcowych w punkcie A, odpowiadającym jednocześnie minimum kosztów przeciętnych. Dzieje się tak, dlatego, że na lewo od punktu A krzywa kosztów krańcowych przebiega poniżej krzywej kosztów przeciętnych, a więc koszty przeciętne ciągle spadają. Na prawo od punktu A krzywa kosztów krańcowych leży powyżej krzywej kosztów przeciętnych, a więc koszty przeciętne rosną. Punkt A odpowiada wielkości produkcji, przy której koszt przeciętny osiąga minimum.

Zależności te mają charakter arytmetyczny.

Wielkość produkcji zapewniająca maksymalny zysk lub minimalne straty znajduje się w punkcie B, czyli punkcie zrównania kosztu krańcowego z utargiem krańcowym. Zadaniem przedsiębiorstwa jest sprawdzenie, czy przy tej wielkości produkcji osiąga zyski, czy też ponosi straty. Jeżeli straty mają trwałego charakter, to kontynuowanie działalności gospodarczej staje się niecelowe.

Zysk całkowity przedsiębiorstwa jest równy iloczynowi zysku przeciętnego (przypadającego na jednostkę produktu) i wolumenu (liczby jednostek) produkcji.

Zysk całkowity jest dodatni tylko wtedy, kiedy zysk przeciętny jest większy od zera.

Zysk przeciętny to przeciętny utarg (przypadający na jednostkę produktu) pomniejszony o wielkość kosztów przeciętnych. Przeciętny utarg równa się cenie, po której są sprzedawane poszczególne jednostki produktu. Jeżeli długookresowe koszty przeciętne w punkcie B przewyższają cenę, po której produkcja o rozmiarach Q_1 może być sprzedana, to przedsiębiorstwo ponosi straty nawet w długim okresie i powinno zostać zlikwidowane. Jeżeli przy tej samej wielkości produkcji cena jest równa kosztom przeciętnym, to przedsiębiorstwo pokrywa jedynie swoje koszty i osiąga próg rentowności. Natomiast, jeżeli cena przy produkcji Q_1 przewyższa długookresowe koszty przeciętne, to przedsiębiorstwo osiąga w długim okresie zyski i powinno nadal prowadzić swoją działalność. Krótki okres to czas, w którym przedsiębiorstwo nie jest w stanie w pełni dostosować się do zmian warunków działania. W tym okresie ilość niektórych czynników produkcji jest stała.

Stałý czynnik produkcji – czynnik, którego nakład nie może ulec zmianie.

Długość trwania krótkiego okresu zależy od gałęzi. Do zbudowania nowej elektrowni potrzeba niekiedy 10 lat, ale otwarcie nowej restauracji może nastąpić po paru miesiącach.

Koszty stałe – koszty, które nie zmieniają się wraz ze zmianami wolumenu produkcji.

Koszty stałe występują też wtedy, gdy produkcja jest równa zero. Po pierwsze, jeżeli przedsiębiorstwo nie potrafi szybko uzupełnić posiadanych czynników produkcji lub pozbyć się istniejącej fabryki, to nadal musi ponosić koszty amortyzacji budynku i płacić odsetki od pożyczek zaciągniętych wcześniej na zakup fabryki. Po drugie, ponieważ przedsiębiorstwo nie może w krótkim okresie w pełni dostosować się do nowych warunków, jego koszty produkcji w tym okresie muszą się różnić od kosztów długookresowych, muszą być wyższe.

Koszty zmienne – koszty, które się zmieniają wraz ze zmianami wolumenu produkcji.

Zaliczamy do nich koszty związane z wynajęciem zmiennych czynników produkcji, np. pracy lub surowców.

Krótkookresowe koszty całkowite (STC) = krótkookresowe koszty stałe (SFC) + krótkookresowe koszty zmienne (SVC)

Krótkookresowe koszty krańcowe (SMC) są równe wzrostowi kosztów całkowitych w krótkim okresie, a te z kolei są równe przyrostowi krótkookresowych kosztów zmiennych wywołanemu zwiększeniem produkcji o jednostkę. Dzieje się tak, dlatego, że koszty stałe w krótkim okresie nie zmieniają się wraz ze zmianą wolumenu produkcji.

Krzywa kosztów krańcowych w krótkim okresie ma taki sam kształt jak krzywa długookresowych kosztów krańcowych.

W długim okresie przedsiębiorstwo może dowolnie zmieniać wielkość nakładów wszystkich czynników produkcji. Przy rozszerzeniu skali produkcji może się okazać, że największe oszczędności uzyskuje się przez wprowadzenie skomplikowanych linii montażowych, dzięki którym znacznie tańsze staje się wytworzenie dodatkowych jednostek produktu. Dopiero przy dalszym zwiększaniu produkcji pojawiają się niekorzystni skali i koszty krańcowe zaczynają znów wzrastać.

Konstruując krzywą krótkookresowych kosztów krańcowych (SMC), zakładamy istnienie min. 1 czynnika stałego. Najczęściej jest nim kapitał.

Krańcowy produkt zmiennego czynnika produkcji (np. pracy) – jest równy przyrostowi produkcji uzyskanemu dzięki zwiększeniu o jednostkę ilości czynnika zmiennego, przy założeniu, że ilość pozostałych czynników się nie zmienia.

Prawo malejących przychodów – działa wtedy, kiedy wszystkie, z wyjątkiem jednego, czynniki produkcji są stałe. Sprawia ono, że on pewnego poziomu nakładów czynnika zmiennego jego produkcyjność krańcowa stale się zmniejsza.

Prawo to ma związek z techniką. Ciągłe zwiększanie liczby pracowników przy stałej liczbie maszyn przynosi coraz mniejsze korzyści.

Zwykle przez **produkcyjność** rozumie się produkt przeciętny. Np. przeciętny produkt pracy, najczęściej określany jako produkcyjność (wydajność), jest to wielkość produkcji podzielona przez całkowity nakład pracy. Jeżeli krańcowy produkt pracy jest większy od produktu przeciętnego, to zwiększenie zatrudnienia o jednostkę podniesie produkt przeciętny, czyli produkcyjność (wydajność). W przypadku działania prawa malejących przychodów produkt krańcowy stosunkowo szybko spadnie poniżej produktu przeciętnego. W rezultacie, przy dalszym wzroście liczby zatrudnionych również produkt przeciętny będzie się zmniejszał.

Krótkookresowe przeciętne koszty stałe (SAFC) są równe krótkookresowym kosztom stałym (SFC) podzielonym przez wielkość produkcji.

Krótkookresowe przeciętne koszty zmienne (SAVC) są równe krótkookresowym kosztom zmiennym (SVC) podzielonym przez wielkość produkcji.

Krótkookresowe przeciętne koszty całkowite (SATC) są równe krótkookresowym kosztom całkowitym (STC) podzielonym przez wielkość produkcji.

Krótkookresowe przeciętne koszty całkowite (SATC) = krótkookresowe przeciętne koszty stałe (SAFC) + krótkookresowe przeciętne koszty zmienne (SAVC)

Koszty zmienne to różnica między kosztami całkowitymi a kosztami stałymi. Ponieważ koszty stałe nie zmieniają się wraz ze zmianami wolumenu produkcji, koszty krańcowe odzwierciedlają również zmiany w całkowitych kosztach zmiennych. Krzywa SMC musi przeciąć krzywą SAVC w jej minimum (punkt B). na lewo od punktu B krzywa krótkookresowych kosztów krańcowych (SMC) leży poniżej krzywej krótkookresowych przeciętnych kosztów zmiennych (SAVC), a więc przeciętne koszty zmienne spadają. Na prawo od punktu B przeciętne koszty zmienne rosną. Ponieważ przeciętne koszty całkowite są wyższe od przeciętnych kosztów zmiennych o wielkość przeciętnych kosztów stałych, krzywa krótkookresowych przeciętnych kosztów zmiennych (SAVC) leży poniżej krzywej krótkookresowych przeciętnych kosztów całkowitych (SATC). W konsekwencji punkt B musi być położony poniżej punktu A.

Ad. rysunek 8.9 ze str. 223 (decyzje produkcyjne przedsiębiorstwa w krótkim okresie):

Ponieważ w krótkim okresie ilość czynników stałych się nie zmienia, optymalną wielkość produkcji wyznacza punkt zrównania krótkookresowych kosztów krańcowych z utargiem krańcowym. Przy tej wielkości (Q_1) przedsiębiorstwo osiąga maksymalny zysk lub minimalne straty. Następnie przedsiębiorstwo musi podjąć decyzję, czy w krótkim okresie opłaca mu się w ogóle prowadzić działalność produkcyjną, czy też nie. Sprawdza, więc, czy dla rozmiarów produkcji Q_1 zysk jest dodatni, tzn. czy cena sprzedaży p pokrywa przeciętne koszty całkowite. Właściwym punktem odniesienia jest w tym przypadku poziom SATC₁. Jeżeli p przewyższa SATC₁, to przedsiębiorstwo osiąga w krótkim okresie zyski i jego produkcja powinna wynosić Q_1 . Jeżeli cena p jest niższa od SATC₁, przedsiębiorstwo ponosi straty, bo cena nie pokrywa kosztów. W długim okresie taka sytuacja oznacza konieczność podjęcia decyzji o likwidacji przedsiębiorstwa, ale w krótkim okresie jest nieco inaczej. Nawet przy produkcji równej zeru przedsiębiorstwo musi w krótkim okresie pokryć koszty stałe. Stąd też ważna jest informacja, czy straty są większe przy produkcji Q_1 , czy przy produkcji wynoszącej 0.

Jeżeli suma przychodów przewyższa koszty zmienne, to przedsiębiorstwo zarabia na pokrycie części swoich kosztów ogólnych. Dlatego też będzie wytwarzać Q_1 , pod warunkiem, że przychody są wyższe od kosztów zmiennych, mimo że ta wielkość produkcji oznacza pewne straty. Przedsiębiorstwo produkuje więc Q_1 , jeżeli p jest wyższa od SAVC₁. W przeciwnym przypadku jego produkcja jest równa zeru.

W krótkim okresie przedsiębiorstwo wybiera rozmiary produkcji Q_1 – tzn. wielkość, przy której MR (utarg krańcowy) = SMC, pod warunkiem, że przy tych rozmiarach produkcji cena nie jest niższa ok. krótkookresowych przeciętnych kosztów zmiennych SAVC₁. Jeżeli cena jest niższa od SAVC₁, to przedsiębiorstwo zaprzestaje produkcji.

Nawet wtedy, gdy przedsiębiorstwo ponosi w krótkim okresie straty, nie zaniecha ono swojej działalności, jeżeli wpływy ze sprzedaży pokrywają koszty zmienne. W długim okresie natomiast, aby utrzymać się na rynku, musi ono pokryć wszystkie ponoszone koszty.

9. KONKURENCJA DOSKONAŁA I PEŁNY MONOPOL : SKRAJNE PRZYPADKI STRUKTURY RYNKU

Gałiąz- zbiór wszystkich przedsiębiorstw wytwarzających ten sam produkt
Wielkość produkcji gałęzi to suma produkcji wszystkich przedsiębiorstw

Rynek doskonale konkurencyjny – rynek, na którym sprzedający i kupujący uznają, że ich decyzje nie wpływają na poziom ceny rynkowej

Monopolista- jedyny sprzedawca lub jeden potencjalny sprzedawca dobra w danej gałęzi

Monopsonista- jedyny nabywca lub jeden potencjalny nabywca dobra pochodzącego z danej gałęzi

Przedsiębiorstwo działające w gałęzi doskonale konkurencyjnej może sprzedawać dowolną ilość produktu w danej cenie(P_0) krzywa popytu na jego produkty jest pozioma(tu wykres str. 233)

Gałiąz musi mieć **4 właściwości**:

- bardzo wiele przedsiębiorstw
- wytwarzany produkt musi być jednakowo jednorodny, standaryzowany(np. pszenica)(produkt od jednego sprzedawcy jest taki sam jak u innego)
- nabywcy muszą mieć pełną wiedzę o sprzedawanych produktach
- swoboda wejścia i wyjścia z gałęzi

Szczególną cechą konkurencji doskonałej jest stosunek między utargiem krańcowym a ceną(tu chyba odesłanie do rozdz. 8)

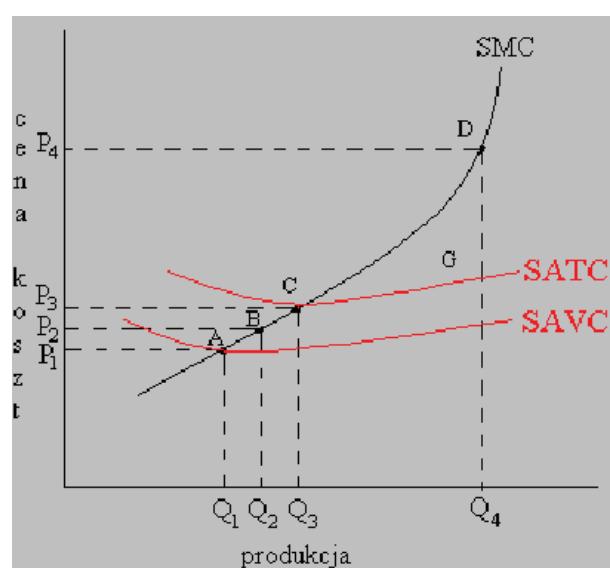
Dla przedsiębiorstwa konkurencyjnego utarg krańcowy pokrywa się z ceną

$$MR(\text{utarg krańcowy}) = P(\text{cena})$$

Takie przedsiębiorstwo wytwarza taką wielkość produkcji, przy której cena równa się z kosztem krańcowym(pod warunkiem, że jest to bardziej opłacalne niż zamknięcie firmy)

Cena $P(1)$ odpowiadająca punktowi A oznacza cenę, przy której przedsiębiorstwo musi zostać zamknięte, aby nie ponosić więcej strat.

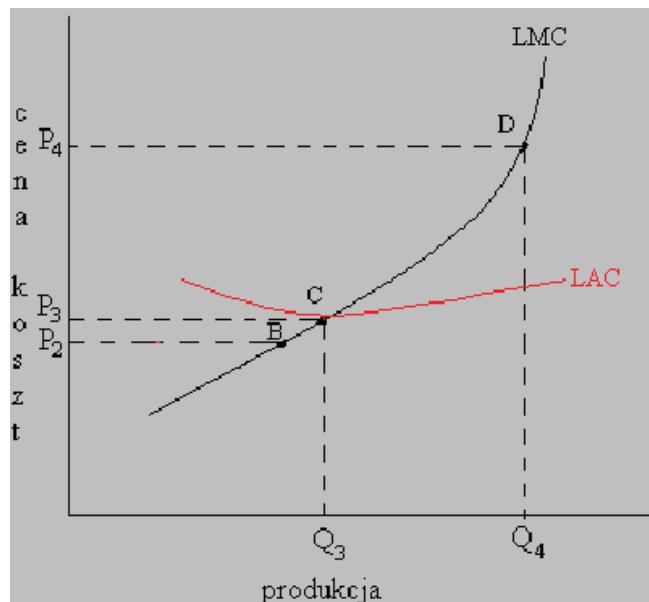
Krzywa ilustrująca wielkość produkcji, którą przedsiębiorstwo chce wytwarzać przy różnych cenach, jest krzywą podaży przedsiębiorstwa.

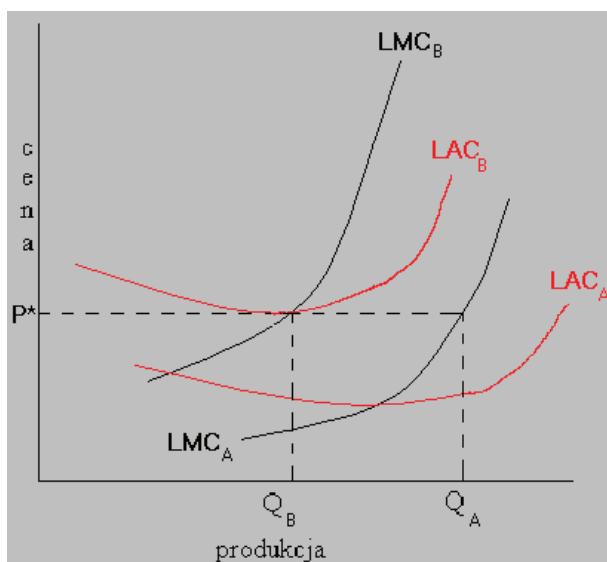
Przedsiębiorstwo wolnonkonkurencyjne wytwarza taką wielkość produkcji, przy której cena zrównuje się z kosztem krańcowym (pod warunkiem, że jest to bardziej opłacalne niż zamknięcie firmy). Krzywą krótkookresowej sprzedaży przedsiębiorstwa jest krzywa SMC powyżej punktu A, czyli punktu oznaczającego likwidację przedsiębiorstwa, poniżej którego nie jest ono w stanie pokryć krótkookresowych przeciętnych kosztów zmiennych.(SAVC)

Krzywa długookresowej podaży przedsiębiorstwa jest to linia obrazująca związek między ilością dostarczanej produkcji i ceną w długim okresie czasu.

Przedsiębiorstwo wolnokonkurencyjne wytwarza taką wielkość produkcji, przy której cena równa się kosztowi Krańcowemu (pod warunkiem, że kontynuowanie produkcji jest bardziej opłacalne niż jej zaniechanie) A zatem wybiera ono punkty leżące na krzywej LMC. Przy cenie wyższej od P₃ przedsiębiorstwo osiąga zysk, ponieważ cena jest wyższa od długookresowego kosztu przeciętnego (LAC). Przy cenie niższej od P₃, np. P₂, przedsiębiorstwo ponosi straty, bo cena jest niższa od długookresowego kosztu przeciętnego. Dlatego właśnie przy cenie poniżej wartości P₃ nie wytwarzy ono żadnej produkcji. Krzywa długookresowej podaży to krzywa LMC powyżej punktu C.

Załóżmy, że przedsiębiorstwa mają różne krzywe kosztów. Przedsiębiorstwo A, o najniższych kosztach w gałęzi, ma krzywe długookresowe: kosztów przeciętnych LACA, oraz kosztów krańcowych – LMCA. Przedsiębiorstwo B ma o wiele wyższe koszty LACB i LMCB. Koszty innych przedsiębiorstw leżą pośrodku. Przy cenie P* przedsiębiorstwo A wytwarza QA i osiąga zyski. Przedsiębiorstwo B wytwarza QB i nie ma ani strat, ani zysków. B jest przedsiębiorstwem krańcowym w tej gałęzi, producentem o najwyższych kosztach, który może pozostać w gałęzi w długim okresie.

10. STRUKTURA RYNKU I KONKURENCJA NIEDOSKONAŁA

STRUKTURA RYNKU-opis zachowań kupujących i sprzedających na tym rynku. Określa liczbę podmiotów na rynku oraz ich zachowania.

4 modele struktur rynkowych:

1) **Konkurencja doskonała**(rozdz.8),

2) **Konkurencja niedoskonała:**

a) konkurencja monopolistyczna,

b) oligopol,

c) monopol,- , - wytwarza mniej sprzedaje drożej, czarny rynek, większe zasoby własne

d)

Cechy	Konkurencja doskonała	Konkurencja niedoskonała		
		Konkurencja monopolistyczna	Oligopol	Monopol
Liczba firm	Wiele	Wiele	Kilka	Jedna
Wpływ na cenę	Brak	Ograniczony	Średni	Znaczny
Bariery wejścia	Brak	Brak	Występują	Pełne

O strukturze rynku decydują:

a) czynniki takie ogólne:

-prawodawstwo(np. gałęzie państwowie, chronione prawem monopole),

-dostępność surowców,

b) czynniki ujawniające swe działanie w długim okresie czasu: popyt i koszty,

Decydującym wyznacznikiem struktury rynku jest stosunek minimalnej efektywnej skali produkcji do wielkości całego rynku, o której informuje krzywa popytu.

Minimalna efektywna skala produkcji= wielkość produkcji, przy której długookresowa krzywa kosztów przeciętnych przedsiębiorstwa przestaje opadać.

(na chł. roz.:Gdy firma zwiększa skalę produkcji-zmniejsza jednocześnie przeciętne koszty wytwarzania jednego produktu <=korzyści skali> aż do momentu w procesie produkcji tzn. min.efekt.sk.prod. od którego dalsze zwiększanie produkcji zacznie powodować wzrost kosztów przeciętnych= spadek zysków= straty przedsiębiorstwa)

Stosunek min. efektywnej skali produkcji do wielkości rynku daje obraz struktury rynku. Gdy stosunek mały= występuje konkurencja doskonała, gdy przeciętny= oligopol, gdy duży= monopol naturalny.

Badanie struktury rynkowej przeprowadza się w celu oszacowania wielkości rynku. Aby zbadać wielkość rynku nie wystarczy znać liczby podmiotów, ale ich wielkość i znaczenie. Aby ustalić liczbę znaczących przedsiębiorstw używa się wskaźnika koncentracji N firm(to udział N największych przedsiębiorstw w rynku danych gałęzi).np.: wskaźnik koncentr. 3 firm= jaki % udziału w podaży rynkowej towaru ma 3 największych producentów danej gałęzi.

Im wskaźnik procentowy wyższy (np.: 80-100%) tym mniej podmiotów funkcjonuje na rynku.

KONKURENCJA NIEDOSKONAŁA- sprzedaż produktu po danej cenie jest uzależniona od popytu na dane wyroby, który maleje wraz ze wzrostem ceny, a cena zależy od ilości wytwarzanych i sprzedawanych produktów. Producent nie jest tylko "biorcą cen" i napotyka malejącą krzywą popytu na swoje produkty.

KONKURENCJA MONOPOLISTYCZNA:

-względnie duża liczba niezależnych przedsiębiorstw,

-przedmiotem produkcji są wyroby będące bliskimi, ale nie doskonałymi substytutami, różnią się od siebie cechami, które odróżniają go od produktów innych firm danego rynku(np. : lokalizacją, przywiązaniem klientów do marki),

-producent może do pewnego stopnia wpływać na wielkość swego udziału w rynku, kształtując ceny swojego produktu w stosunku do innych wyrobów w celu osiągnięcia ja największego zysku.

-np. : handel detaliczny, małe sklepy osiedlowe, przemysł odzieżowy, zakłady usługowe(np. :fryzjer, restauracja),

OLIGOPOL= model struktury rynkowej w której działa niewielu producentów (kilku, kilkunastu) dominujących nad całym rynkiem w produkcji danego dobra. Każdy podmiot musi uwzględnić wpływ własnych działań na decyzje stosunkowo niewielu rywali (krzywa popytu na ich wyroby decydująco zależą od zachowania się rywali i ich reakcji na określone działania).

-optymalne decyzje konkretnej firmy dotyczące wielkości produkcji zależą od jej przypuszczeń, co do reakcji rywali.

Zachowania oligopolistyczne:

- **zmowa**- jawne lub tajne porozumienie między funkcjonującymi przedsiębiorstwami, które ma na celu usunięcie wzajemnej konkurencji.
  - działające firmy zachowują się jak wielozakładowy monopolista-dążą do maksymalizacji łącznych zysków(zysków całkowitych),
  - dochodzi do porozumienia monopolistycznego- oligopoliści ustalają wielkość produkcji całej gałęzi przy ustalonej cenie,
- **konkurencja**-może do niej dojść, gdy np. jeden z producentów wyłamie się ze zmowy-łamie umowę podnosząc cenę(= obniża cenę na sprzedawane produkty)- wtedy wzrastają jego zyski kosztem partnerów zmowy (muszą stracić),

Formy rynku oligopolistycznego: min. KARTEL (=porozumienie producentów, które może dotyczyć: 1)rozmiarów produkcji w poszczególnych firmach, 2)podziału rynków zbytu, 3)ustaleniu ceny).

Naj słynniejszy kartel obecnie: **OPEC**.

Złamana krzywa popytu w oligopolu

- podwyższenie cen nie powoduje żadnej reakcji cenowej konkurentów- prowadzi to do dużej straty udziału w rynku na rzecz innych firm,
- obniżenie cen jest naśladowane przez inne firmy (udziały w rynku nie zmieniają się)

Pomocna przy analizie oligopolu jest **TEORIA GIER**- pozwala zbadać jak podejmowane są współzależne decyzje konkurentów w celu doboru najlepszych posunięć własnych.

GRA- sytuacja, w której rozsądne decyzje nieuchronnie zależą od siebie.

- gracze (firmy) dążą do maksymalizacji wygranych (długookresowych zysków) stosując długookresowe strategie.

STRATEGIA- plan gry, opisujący jak gracz będzie działał tzn., jakie posunięcia wykona w każdej wyobrażonej sytuacji.

-równowaga= sytuacja, w której każdy z graczy wybrał najlepszą strategię przy danych strategiach innych graczy.

- strategia gracza wchodzącego jest zależna od strategii wybieranych przez innych graczy
- „dylemat więźnia”- rozdarcie między zmową i konkurencją,
- istnieją bardzo silne bodźce skłaniające firmy do łamania zmowy.
- w celu zabezpieczenia zawiera się umowę wstępna (= dobrowolne uzgodnienie ograniczające możliwości przyszłego wyboru każdej ze stron).

Nieformalny sposób wpłygnięcia na przestrzeganie warunków gry:

- **strategia karania**- gdy ktoś oszukuje, stosujemy karę nie pozwalając mu osiągnąć max zysków,
- należy stosować **wiarygodne groźby** (= ich urzeczywistnienie po zaistnieniu zdarzenia może być uznane za rozwiązanie optymalne)
- nie można karać, jeśli przynosi to straty,

Wejście na rynek:

- 1) Łatwe,
- 2) Trudne za sprawą przypadku,
- 3) utrudniane celowo,

RYNEK SPORNY= panuje na nim swoboda wejścia/wyjścia (umożliwia zastosowanie taktyki naglego wtargnięcia i natychmiastowego wycofania):

- swoboda wejścia= wszystkie firmy mają dostęp do tych samych technologii, czyli identyczne krzywe kosztów,
- swoboda wyjścia= firma opuszczając daną gałąź może odzyskać wszystkie poniesione do tej pory koszty,

Niezamierzone bariery wejścia- nie stworzone rozmyślnie przez działające w gałęzi firmy.

3 typy barier:

- 1) różnicowanie produktu (bar. zamierzone)
- 2) bezwzględna przewaga w wielkości kosztów (mogą być niezamierzone)
- 3) bezwzględna przewaga korzyści ze skali (niezamierzone)

Gdy bariery niezamierzone są wysokie- stare firmy lekceważą nowych i gdy są niewielkie- stare firmy:

- akceptują tę sytuację (konkurencja doskonała)
- tworzą własne bariery nadużywając siły rynkowej,

Strategie odstraszania konkurentów;

Posunięcia strategiczne- zachowanie, które wywiera korzystny dla autora wpływ na wybory innej osoby, oddziałując na jej przewidywania dotyczące jego własnych działań.

11. ANALIZA RYNKÓW CZYNNIKÓW PRODUKCJI: RYNEK PRACY.

-popyt na rynkach czynników produkcji jest popytem pochodnym, ponieważ wynika z popytu na produkty, do wytwarzania, których te czynniki są używane

-aby stwierdzić jak duży będzie popyt przedsiębiorstwa na czynniki produkcji należy określić przyszłe rozmiary popytu na produkty tego przedsiębiorstwa

-istnieje podaż czynników produkcji w gospodarce jako całości oraz podaż dla pojedynczego przedsiębiorstwa lub gałęzi gospodarki

wyrównawcze różnice płac- są to pieniężne rekompensaty za różnice w pozapieniężnych cechach tego samego zajęcia w różnych gałęziach gospodarki. Sprawiają one, że pracownicy o określonych kwalifikacjach nie mają bodźców do przenoszenia się do innych gałęzi(np. prace niebezpieczne opłacane są powyżej średniej krajowej)

> Długookresowy popyt przedsiębiorstwa na czynniki produkcji: ceny czynników i wybór techniki produkcji.

-w przypadku produkcji o danych rozmiarach przy użyciu najtańszej dostępnej technologii, wzrost jednostkowego kosztu pracy w stosunku do jednostkowego kosztu kapitału skłania przedsiębiorstwo do osiągnięcia po bardziej kapitałochłonne metody produkcji

-popyt na czynniki wytwórcze zależy od wielkości produkcji i relacji cen tych czynników

-wzrost stawki płacy skłoni przedsiębiorstwo do zastępowania pracy kapitałem

-efekt substytucyjny-odzwierciedla zmianę relacji cen różnych dóbr

-efekt dochodowy-wynika ze zmiany realnego dochodu, spowodowanej zmianą ceny

-im większa elastyczność popytu na produkty przedsiębiorstwa tym większy będzie spadek produkcji pod wpływem określonego przyrostu ceny czynnika produkcji.

-efekt substytucyjny skłania przedsiębiorstwo do wytwarzania danej produkcji przy użyciu technologii, która pozwoli zaoszczędzić czynnik względnie droższy

-efekt podażowy działa w kierunku obniżenia popytu na wszystkie czynniki produkcji.

> Krótkookresowy popyt przedsiębiorstwa na pracę.

-wartość krańcowego produktu pracy MVPL- dodatkowy utarg uzyskany w wyniku sprzedaży produktu wytworzzonego przez dodatkowego pracownika i równa się ona

fizycznym rozmiarom wytworzonej przez niego produkcji pomnożonej przez cenę tego produktu

-prawo malejących przychodów- dalsze zwiększenie zatrudnienia zaczyna powodować spadek krańcowego produktu pracy, mierzonego ilością wytworzonych dóbr, a tym samym również spadek jego wartości

- przedsiębiorstwa rozszerzają/zmniejszają zatrudnienie wtedy, gdy wartość krańcowego produktu pracy jest większa/mniejsza niż płaca dodatkowego pracownika
- przedsiębiorstwo o pozycji monopolistycznej wpływa na ceny czynników produkcji, ponieważ wzrasta krzywa podaży danego czynnika, musi oferować wyższą cenę, aby przyciągnąć większą jego ilość- koszt krańcowy dodatkowej jednostki produkcji przekracza więc jego cenę
- krańcowy przychód z pracy-** odnosi się do przedsiębiorstw dostarczających wyroby, na które krzywa popytu opada, aby go obliczyć należy znaleźć krańcowy produkt pracy wyrażony w jednostkach fizycznych, a następnie należy obliczyć zmianę całkowitego utargu przedsiębiorstwa będącą wynikiem sprzedaży tych dodatkowych jednostek towaru
- najkorzystniejsze dla przedsiębiorstw jest wybieranie takiej wielkości zatrudnienia, przy której krańcowy koszt ostatniej jednostki pracy będzie równy krańcowemu przychodowi uzyskanemu dzięki jej zatrudnieniu (krańcowy koszt pracy $MCL =$ krańcowy przychód z pracy $MRPL$)
- przedsiębiorstwo wolnorynkowe dążące do maksymalizacji zysków powinno zatrudniać siłę roboczą do punktu, w którym krańcowy produkt pracy zrównuje się z płacą realną
- **płaca realna**-płaca nominalna pomnożona przez cenę produktu

> Krzywa popytu gałęzi na pracę.

- popyt na czynniki produkcji ma charakter pochodny. Przedsiębiorstwa zgłaszają zapotrzebowanie na owe czynniki tylko, dlatego, że widzą możliwość zaspokojenia z zyskiem popytu na swoje produkty - elastyczność popytu na prace konkretnej gałęzi powinna odzwierciedlać elastyczność popytu na produkty tej gałęzi
- nakład pracy w procesie produkcji równa się liczbie pracowników pomnożonej przez ilość przepracowanych przez nich godzin
- **zasób siły roboczej**-ogół jednostek pracujących lub poszukujących zatrudnienia

- alternatywą dla przepracowanej godziny jest przyjemność pozostania w domu. Jednostka będzie gotowa wydłużyć czas pracy, aż do momentu, w którym użyteczność krańcowa dóbr uzyskanych w wyniku dodatkowej godziny pracy zrówna się z użytecznością krańcową ostatniej godziny czasu wolnego, rezygnując z godziny pracy na rzecz wypoczynku zwiększymy swój dobrobyt i na odwrót-gdy użyteczność krańcowa dóbr, które można by uzyskać dzięki dodatkowej godzinie pracy przewyższa użyteczność ostatniej godziny wypoczynku, z punktu widzenia dobrobytu jednostki czas pracy jest zbyt krótki
- wzrost płacy realnej zwiększa opłacalność pracy. Wyzwala to efekt substytucyjny tj. czysty efekt zmiany względnych cen, który sprawia, iż ludzie chcą dłużej pracować. Jednocześnie wyższe płace realne zwiększą realne dochody ludności. Pojawia się czysty efekt dochodowy.
- w przypadku mężczyzn oba efekty niemal całkowicie się znoszą. Zmiana płacy realnej nie wywiera prawie żadnego wpływu na czas pracy
- w przypadku kobiet efekt substytucyjny zdaje się przewyższać na efektem dochodowym. Krzywa podaży pracy jest rosnąca. Wzrost płacy realnej skłania kobiety do dłuższej pracy
- w odniesieniu do mężczyzn zmiany podatku dochodowego prawie wcale nie wpływają na ilość świadczonej pracy
- rezygnacja z danej liczby godzin czasu wolnego przynosi tym wyższy dochód realny, im wyższa jest płaca realna
- podjęcie pracy w zbyt małym wymiarze godzin może nawet zmniejszyć całkowity dochód realny. Niski dochód z pracy nie wystarcza na pokrycie kosztów związanych z pracą.
- im niższa będzie płaca realna, tym więcej godzin trzeba przepracować tylko po to, aby pokryć koszty stałego **(pułapka ubóstwa)**
- wyższe płace realne powodują wzrost liczby ludzi należących do zasobów siły roboczej. Waga kosztów stałych związanych z podjęciem pracy maleje w miarę wzrostu realnej godzinowej stawki pracy
- wyższy dochód nie związany z pracą działa na rzecz zwiększenia popytu na wszelkie dobra, w tym również na czas wolny i odwrotnie
  - na wzrost aktywności zawodowej wpływają:
  - a) wzrost godzinowych stawek płacy realnej
  - b) obniżka stałych kosztów podjęcia pracy
  - c) niższy dochód ze źródeł innych niż praca
  - d) zmiana gustów, czyli preferowanie pracy kosztem czasu wolnego

- na łączna podaż pracy , mierzona w roboczogodzinach, znacznie silniej wpływa wywołane zwyżka płacy podniesienie stopnia aktywności zawodowej niż wzrost liczby godzin przepracowanych przez osoby już zatrudnione
- gdy dana gałąź jest znaczącym użytkownikiem siły roboczej o określonych kwalifikacjach, wzrost zatrudnienia w niej będzie podbiął płace pracujących w tym zawodzie, w krótkim czasie ich podaż w gospodarce jako całości cechuje bowiem względna całość
- całkowitą podaż pracy w gospodarce określają płace realne. W krótkim czasie podaż pracowników o określonych kwalifikacjach jest względnie stała. W długim czasie –w takiej mierze, w jakiej podaż siły roboczej o określonych kwalifikacjach może być zwiększena-każda gałąź może oczekiwac bardziej płaskiej krzywej podaży pracy.
- podwyżki płac z jednej gałęzi przenoszą się do innych gałęzi. Powiązanie różnych gałęzi wynika z mobilności siły roboczej. Pracownicy jednych gałęzi przenoszą się do innych w wyniku podniesienia w nich płac

> dochód transferowy, renta ekonomiczna

- dochód transferowy czynnika produkcji o określonym zastosowaniu-** jest to minimalna wypłata potrzebna, aby skłonić ten czynnik do świadczenia usług właśnie w tym zastosowaniu
- renta ekonomiczna**-jest to dodatkowa wypłata jaką otrzymuje dany czynnik produkcji, ponad dochód transferowy konieczny do skłonienia go do świadczenia swoich usług, właśnie w tym zastosowaniu
- renta odzwierciedla różnice w decyzjach jednostek, dotyczące podaży ich usług nie zaś różnice w ich wydajności
- z punktu widzenia gałęzi renta stanowi zbędną płatność

> Równowaga na rynku pracy.

- dla pracowników wykwalifikowanych płaca zapewniająca równowagę, będzie najprawdopodobniej przewyższała uzgodnioną stawkę minimalną (porozumienie o minimalnych stawkach nie powoduje żadnych skutków)
- przedsiębiorstwom będzie się opłacało zapłacić wyższą stawkę, aby przyciągnąć dodatkowych pracowników, dopóki utrzymywać się będzie różnica między płacą, a wartością krańcowego produktu pracy.
- przymusowo bezrobotni-** są to ci, którzy są gotowi pracować za występujące na rynku stawki płac, lecz nie mogą znaleźć zatrudnienia
- w przypadku zajęć niewymagających wysokich kwalifikacji płaca minimalna przewyższająca płace równowagi spowoduje wzrost wynagrodzeń tych, którzy znaleźli pracę, ale jednocześnie wywoła spadek ogólnego poziomu zatrudnienia w porównaniu z tym, jak ustaliłby się na wolnym rynku pracy. Porozumienia określające minimalną stawkę płac mogą więc być przyczyną przymusowego bezrobocia wśród pracowników o niskich kwalifikacjach
- gdy związkom zawodowym uda się na pracodawcach określona stawkę płacy, wyższą od stawki wyznaczonej nieskrepowanym działaniem rynku pracy, spowoduje to spadek zatrudnienia w danej gałęzi
- przymusowe bezrobocie może być efektem nałożenia się na siebie efektów skali oraz konkurencji niedoskonałej (rozdz. 10)
- mogą istnieć różne przeszkody związane z zatrudnianiem nowych pracowników min.: koszt rekrutacji, koszt nabycia osobistych rozmów z kandydatem, koszt szkolenia nowych pracowników (naturalne bariery wejścia)
- jednak także pracownicy już zatrudnieni w danym przedsiębiorstwie mogą stwarzać bariery wejścia nowym pracownikom (straszenie rozmaitymi zakłóceniami w funkcjonowaniu przedsiębiorstwa w przypadku zwiększenia zatrudnienia)
- teoria płacy efektywnościowej-** w trosce o swoje zyski przedsiębiorstwo powinno płacić zatrudnionym już pracownikom tyle, aby ich średnia płaca była wyższa od tej, za którą gotowy jest podjąć pracę ogólny pracownik. Zabezpieczy to przed odpływem pracowników do innych firm i pozwoli wykryć „leniwych” pracowników
- izokwanta** -przedstawia różne kombinacje minimalnych nakładów czynników wytwórczych niezbędnych do wytworzenia określonej wielkości produkcji.
- wyższe izokwenty odpowiadają większym rozmiarom produkcji. Ich osiągnięcie wymaga większego nakładu czynników produkcji
- potrzebne jest angażowanie coraz większych dodatkowych nakładów kapitałów, aby zrównoważyć kolejne takie same obniżki nakładów pracy niezbędnych do wytworzenia danej wielkości produkcji

-dysponując ograniczonymi funduszami przedsiębiorstwo może użyć więcej jednostek kapitału tylko wówczas, gdy zaangażuje mniej jednostek pracy.

12.KAPITAŁ LUDZKI, DYSKRYMINACJI I ZWIĄZKI ZAWODOWE.

-ludność kolorowa zarabia mniej nawet po uwzględnieniu różnic w wykształceniu i doświadczeniu zawodowym, jest to ewidentny dowód dyskryminacji na rynku pracy

-w gałęziach o stuprocentowym udziale pracowników fizycznych w związkach zawodowych płaca jest wyższa, niż w sytuacji, w której nie byłoby tam związków. W przypadku pracowników umysłowych w gałęziach o wysokim stopniu zaangażowania związkowego jest odwrotnie. Ich płace są niższe

-kapitał ludzki- to nagromadzony przez pracownika zasób wiedzy fachowej doświadczenia i umiejętności. O jego wartości decydują stwarzane przezeń możliwości uzyskiwania dochodów w przyszłości. Kapitał ten wynika z poczynionych w przeszłości inwestycji, a jego cel to przynoszenie dochodów w przyszłości

-teoria kapitału ludzkiego- zakłada, że różnice w płacach są odbiciem różnic w wydajności poszczególnych pracowników. Pracownicy wykwalifikowani, o wyższej wydajności zarabiają więcej

-istnieją dwie interpretacje faktu, że ludzie lepiej wykształceni zarabiają lepiej:

1)wykształcenie bezpośrednio podnosi wydajność pracowników, co z kolei pozwala mu przedżej czy później uzyskać lepsze zarobki

2)wykształcenie nie wpływa na sprawność zawodową, a przez to na wydajność pracownika. Ludzie różnią się raczej wrodzonymi predyspozycjami.

-pracownicy z wyższym wykształceniem są wprawdzie wydajniejsi, jednak przedsiębiorstwa zatrudniające ich podlegają prawu malejących przychodów

-jeżeli wartość zaktualizowana korzyści jakkolwiek byśmy ją obliczyli, przewyższa wartość zaktualizowana poniesionych kosztów, to inwestycja w wykształcenie , mająca na celu powiększenie zasobu wiedzy i kwalifikacji ma uzasadnienie

-analiza kosztów i korzyści- jest procedurą ułatwiającą podejmowanie długofalowych decyzji. Decyzja jest prawidłowa, gdy wynika z porównania zaktualizowanej wartości kosztów ze zaktualizowaną wartością korzyści

-podejmowanie dalszej nauki przez jednostki wynika z:

1)ogólną wielkością oczekiwanych w przyszłości dochodów(wraz z uznaniem pozapieniężnych korzyści z kształcenia)

2)poziomu bezrobocia

3)wartości zaktualizowanej dodatkowego dochodu absolwentów uniwersytetu pomniejszonej o wartość dochodu utraconego w skutek niepodjęcia pracy bezpośrednio po ukończeniu szkoły

-jeżeli wykształcenie jest dobrem nominalnym mająca samoistna wartość konsumpcyjną, to popyt na nie będzie wzrastał w miarę wzrostu dochodów.

-wyróżniamy dwa typy kwalifikacji:

-kwalifikacje specjalistyczne dla danego przedsiębiorstwa- wpływają na zwiększenie wydajności danego pracownika tylko wtedy, gdy pracuje on w danym przedsiębiorstwie

-kwalifikacje ogólne-to takie umiejętności, które mogą być wykorzystane przez pracownika w innym przedsiębiorstwie np. znajomość funkcjonowania rynku papierów wartościowych im bardziej ogólny i uniwersalny charakter mają nabywane w trakcie pracy umiejętności, tym większa będzie skłonność do obciążenia pracownika kosztami szkolenia

-teoria sygnalizacji-mówi, że wykształcenie może mieć uzasadnienie nawet wówczas, gdy nie przyczynia się bezpośrednio do zwiększenia wydajności pracownika. Zakłada ona, że ludzie rodzą się z różnymi wrodzonymi zdolnościami

-społecznym pozytkiem ze studiów jest selekcja zdolnych pracowników. Kierując ich do trudnych zajęć społeczeństwo uzyska większą produkcję.

12.2 Dyskryminacja.

-różnice średnich zarobków mężczyzn i kobiet czy ludzi różnych ras wynikają z dwóch powodów

1)różne grupa mają zróżnicowany dostęp do wysoko płatnych zajęć

2)różne grupy mogą otrzymywać różną zapłatę za wykonywanie tej samej pracy

-pracodawca może dojąć do wniosku, iż wartość zaktualizowana przyszłych dodatkowych korzyści z wyższej wydajności jest w przypadku kobiet niższa niż w przypadku mężczyzn, gdyż będą one prawdopodobnie pracować krócej niż mężczyźni. Dlatego bardziej opłaca się szkolić i awansować mężczyzn

Istnieją dwa systemy płac:

1)system zakładający wolny przebieg awansu płacowego

2)system, który w punkcie wyjścia zakłada niższą stawkę płac, ale umożliwia osiągnięcie wyższych płac w przyszłości(ten system powoduje swoiste ujawnienie planów kobiety, co do czasu trwania zatrudnienia w danym przedsiębiorstwie)

-jeżeli wykształcenie wpływa na wzrost płac, to należy oczekiwac, że przeciętne zarobki mężczyzn będą wyższe, ponieważ: sam system oświatowy może dyskryminować kobiety oraz dlatego, że kobiety mogą mieć odrębne preferencje

-rozkład zarobków zależy od wieku w przypadku mężczyzn kolorowych jest znacznie bardziej płaski niż w przypadku białych mężczyzn. Ci drudzy mają także większą szansę na systematyczny awans zawodowy i płacowy

-biali wykonują trudniejsze zajęcia, w których istotną rolę odgrywają wykształcenie i praktyka zawodowa

12.3 Związki zawodowe.

-związki zawodowe- to organizacje pracowników, których celem jest wpływanie na płace i warunki pracy

istnieje założenie, że stopień zaangażowania siły robotniczej w związkach zawodowych spada wtedy, kiedy wzrasta bezrobocie

-możliwość zawierania odrębnych umów z pracownikami wzmacniają pozycję negocjacyjną przedsiębiorstwa, dlatego stosuję się zasadę „jeden zakład- jeden związek”(umowa zgodnie z którą wszyscy pracownicy przedsiębiorstwa są członkami związku zawodowego)

-pełne efekty istnienia związku zawodowego obejmują zatem nie tylko wzrost płac i spadek zatrudnienia w gałęzi, lecz również wzrost cen produkowanych wyrobów i niższą produkcję całej gałęzi w punkcie równowagi

-im większa jest troska związku o najstarszych członków, tym bardziej prawdopodobne jest dążenie do maksymalizacji płacy niezależnie od skutków dla wielkości zatrudnienia

-im bardziej demokratyczny związek i im silniej zajmują go sprawy potencjalnych członków oraz wszystkich zatrudnionych, tym mniej prawdopodobne jest, aby godził się on na ostre ograniczenie rozmiarów zatrudnienia w celu zapewnienia wyższych płac tym, którzy utrzymują się w pracy

-w gałęziach o dużym natężeniu krajowej i zagranicznej konkurencji związki zawodowe nie osiągają żadnej premii płacowej na rzecz swoich członków. W gałęziach chronionych przed konkurencja zagraniczną, ale obejmujących dużą liczbę konkurujących ze sobą przedsiębiorstw krajowych, różnice płac z tytułu wysokiego stopnia przynależności związkowej występują tylko wtedy , kiedy cała gałąź jest objęta działalnością jednego związku. Związki zawodowe zyskują natomiast znaczne korzyści płacowe w tych gałęziach , w których działa jedynie kilka przedsiębiorstw krajowych lub zagranicznych

-w dziedzinach kontrolowanych przez związki zawodowe praca ma pewne cechy specyficzne min: rozbudowany układ zależności i hierarchii, nieelastyczny czas pracy, nadgodziny ustalane przez pracodawcę, wyższe tempo pracy

-może być to rekompensata za uciążliwości przedsiębiorstwa -istnieją na ten temat dwa poglądy:

1)w chwili, gdy związkowi udaje się wywalczyć podwyżkę płac, przedsiębiorstwo korzysta z okazji, aby wymusić wzrost wydajności

2)zmiany w organizacji pracy nie są relacją pracodawców na ograniczenie przez związek podaży pracy w celu podniesienia płacy , lecz raczej przyczyna i uzasadnieniem istnienia związku zawodowego

- związki zawodowe zapewniają wyższe płace swoim członkom, ponieważ:

1) wpływają one na ograniczenie podaży pracy, świadomie godząc się na ograniczenie zatrudnienia w gałęzi w zamian za wyższe płace

2) odgrywają one ważną rolę w negocjowaniu warunków pracy, zapewniając wzrost wydajności, przy czym dbają o to, aby stosowna część wynikających z tego korzyści przypadła również załodze w postaci kompensujących podwyżek płac

-powodem strajku może być spadek wiarygodności partnerów. Jeżeli kierownictwo przedsiębiorstwa jest przekonane, iż pracownicy będą strajkowa aż do osiągnięcia uczciwej ugody, to natychmiast będzie skłonne zaakceptować takie warunki

13. KAPITAŁ I ZIEMIA: UZUPEŁNIENIE ANALIZY RYNKÓW CZYNNIKÓW PRODUKCJI.

Rozwój przemysłu wymaga zwiększenia zasobów kapitałowych, tzn. liczby maszyn, sprzętu, budynków fabrycznych i biurowych, etc. Inwestycje oznaczają powiększenie kapitału w gospodarce.

Funkcjonalny podział dochodu informuje o proporcjach podziału dochodu narodowego między czynniki produkcji. Udziały poszczególnych czynników wykazują względna stabilność w dłuższym okresie. Nie powinno to przesłaniać faktu wzrostu ilości zastosowanego kapitału w stosunku do nakładów pracy i odpowiadającego mu spadku relacji między stawką wynagrodzenia kapitału a stawką płacy.

Podmiotowy podział dochodu dotyczy proporcji podziału dochodu narodowego między członków społeczeństwa, niezależnie od tego, z usług, jakich czynników produkcji jest czerpaný ten dochód. (Główną przyczyną nierównomiernego podziału dochodów w UK jest bardzo nierównomierny rozkład majątku przynoszącego dochód)

Kapitał rzeczowy (w przeciwieństwie do finansowego) obejmuje aktywa rzeczowe, dostarczające użytecznych usług przedsiębiorstwom produkcyjnym bądź gospodarstwom domowym. Podstawowymi składnikami kapitału rzeczowego są maszyny i urządzenia produkcyjne, budynki mieszkalne, inne budynki, dobra trwałej konsumpcji i zapasy. **Ziemia** jest czynnikiem produkcji dostarczanym przez naturę. **Majątek rzeczowy** to kapitał rzeczowy plus ziemia.

Inwestycje brutto to produkcja nowego i ulepszenie istniejącego kapitału rzeczowego. **Inwestycje netto** to inwestycje brutto pomniejszone o zużycie istniejącego zasobu kapitału rzeczowego(majątku produkcyjnego).

Jeżeli inwestycje netto są dodatnie, to inwestycje brutto z nadwyżką kompensują zużycie kapitału i istniejący majątek produkcyjny się powiększa.

CENY USŁUG KAPITAŁU, STOPY PROCENTOWE I CENY AKTYWÓW

Zasób to ilość składnika aktywów w jakimś momencie. **Strumień** to potok usług, dostarczanych przez dany składnik aktywów w ciągu pewnego okresu.

Koszt użycia usług kapitału określa stawka najmu (wynagrodzenia) kapitału (rental rate)

Wartość zaktualizowana 1\$ z jakiegoś momentu w przyszłości to taka suma, która, dziś pożyczona komuś na procent, da wartość 1\$ w tym właśnie momencie.

Rachunek wartości zaktualizowanej przekształca przeszłe wpływy lub płatności w ich wartości dzisiejsze. Ponieważ kredytodawcy pobierają odsetki, a dłużnicy muszą je płacić, fund otrzymany jutro jest warty mniej niż ten sam fund dzisiaj. Różnica zależy od wysokości stopy procentowej. Im jest ona wyższa, tym niższa jest wartość zaktualizowana przeszłej płatności. Ponieważ oprocentowanie kredytów jest obliczane przy zastosowaniu zasady procentu składanego, dla dowolnej rocznej stopy procentowej, wartość zaktualizowana konkretnej kwoty jest tym mniejsza, im bardziej oddalony w czasie jest przyszły moment jej otrzymania lub wypłacenia.

Wartość zaktualizowana bezterminowego prawa do dochodu równa się zapewnianej przez jego posiadanie stałej rocznej sumie dochodów, podzielonej przez stopę procentową.

(przy rocznej stopy procentowej równej 10%, bezterminowe prawo do dochodu w wysokości 100\$ jest dziś warte 1000\$)

Nominalna stopa procentowa wyznacza kwotę odsetek od kredytu.

Realna, tj. skorygowana o wpływ inflacji, stopa procentowa określa dodatkową ilość dóbr, jaką może nabyć kredytodawca, udzielając rocznego kredytu i odkładając na ten czas zamierzony zakup. **Realna stopa proc.= nominalna stopa proc. – stopa inflacji w tym samym czasie.**

POPYT NA USŁUGI KAPITAŁU

Wartość krańcowego produktu kapitału (MVPK – *marginal value product of capital*) to przyrost wartości produkcji przedsiębiorstwa spowodowany zastosowaniem dodatkowej jednostki usług kapitału.

Popyt na usługi kapitału ma charakter popytu pochodnego. Krzywa popytu przedsiębiorstwa na usługi kapitału pokrywa się z krzywą wartości krańcowego produktu kapitału. Jeśli ilość innych zastosowanych czynników produkcji lub ceny produktów wzrosną, krzywa popytu pochodnego przesunie się w górę. Gałęziowa krzywa popytu na kapitał i jego usługi jest mniej elastyczna niż suma indywidualnych krzywych popytu poszczególnych przedsiębiorstw, gdyż uwzględnia wpływ zwiększenia produkcji gałęzi na obniżenie ceny produktu.

PODAŻ USŁUG KAPITAŁU

W krótkim okresie podaż usług kapitału jest stała. **W długim okresie** może się ona zmienić w wyniku dopływu nowo wytworzonych dóbr kapitałowych lub dopuszczenia do zużycia rzeczowego majątku produkcyjnego.

Wymagana stawka wynagrodzenia kapitału to taka stawka, która pozwala dostawcy usług kapitału pokryć koszty nabycia środków trwałych. Jest ona tym wyższa, im wyższa jest stopa procentowa, stopa amortyzacji i cena zakupu środków trwałych.

Stopa amortyzacji- odzwierciedla proces ekonomicznego i fizycznego zużycia środków trwałych.

RÓWNOWAGA I PROCESY DOSTOSOWAWCZE NA RYNKU USŁUG KAPITAŁU

Zależność płaca/zysk

Wzrost płac gałęzi w dwojakim sposobie oddziałuje na położenie krzywej pochodnego popytu na usługi kapitału. Primo – wskutek zmniejszenia nakładów pracy maleje również krańcowa produkcyjność kapitału (co obniża popyt na kapitał); drugie primo- podwyżka płac (podnosząc koszty produkcji) prowadzi do zmniejszenia rozmiarów produkcji gałęzi i wzrostu jej ceny jednostkowej (co podnosi rentowność kapitału i stymuluje popyt na kapitał). Jeśli popyt na produkcję gałęzi jest nieelastyczny, przeważy ten drugi efekt (drugie primo). Krzywa pochodnego popytu na usługi kapitału przesunie się w górę. Gałąź zastępuje pracę kapitałem, wytwarzając niemal taką samą wielkość produkcji. Jeśli popyt na produkty gałęzi wykazuje wysoką elastyczność, przewagę zyskuje pierwszy efekt. Krzywa na usługi kapitału przesuwa się w dół. Gałąź ogranicza zużycie pracy i kapitału i znacznie mniej produkuje.

13.6 CENY DÓBR KAPITAŁOWYCH

Cena aktywów to cena, za jaką nabywa się i sprzedaje dobra kapitałowe. Cena ta różni się oczywiście od stawki opłaty za ich usługi (najem). W stanie równowagi długookresowej jest to zarówno cena, przy której dostawcy dóbr kapitałowych pragną je wytwarzać, jak i cena, jaką gotowi są za nie zapłacić nabywcy. Ta ostatnia jest po prostu zaktualizowaną wartością oczekiwanych dochodów, uzyskiwanych dzięki usługom tych dóbr.

ZIEMIA I RENTA GRUNTOWA

Ziemia jest szczególnym dobrem kapitałowym, którego podaż nawet w długim okresie jest stała. W długim okresie są jednak możliwe międzygałęziowe przemieszczenia ziemi i kapitału. Będą się one dokonywać tak długo, aż nastąpi wyrównanie stawek najmu za ziemię lub kapitał w różnych gałęziach. **Renta gruntowa** to cena płacona właścicielowi za wynajęcie (dzierżawę) ziemi, której wysokość zależy od urodzajności gleby i odległości od rynków zbytu.

Głównym czynnikiem powodującym międzygałęziowe zróżnicowanie współczynników kapitałowych (stosunku kapitał/praca) są różnice w stosowanej technologii. Wszystko zależy od łatwości w zastępowaniu pracy kapitałem.

Stosowana technologia i możliwości czynników produkcji powodują bardzo znaczne międzygałęziowe zróżnicowanie kapitałochłonności w długim okresie. W większości gałęzi jest zauważalna tendencja do wzrostu kapitałochłonności, jej siła jest jednak zróżnicowana. Częściowo odzwierciedla to łatwość, z jaką w konkretnej gałęzi może dokonywać się substytucja pracy kapitałem, w miarę wzrostu płac w porównaniu ze stawką opłat za usługi kapitału. Inny powód to opracowywanie i wdrażanie w poszczególnych gałęziach innowacji technicznych.

14. RYZYKO W DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ

Główne zagadnienia:

- w jaki sposób istnienie ryzyka wpływa na nasze postępowanie?
- jak zmieniały się instytucje ekonomiczne, aby ułatwić życie w warunkach ryzyka?

14.1 Indywidualne postawy wobec ryzyka.

Gra uczciwa- w tym przypadku zyski przeciętnie rzecz biorąc równe są zeru, np.: dostaje się szansę zarobienia 100zł z prawdopodobieństwem wygranej wynoszącym 50% i przegranej również 50%.

Gra nieuczciwa- szansa wygrania 30%, porażki 70%.

Gra korzystna- szansa wygrania 70%, porażki 30%.

Ekonomiści dzielą ludzi na:

Neutralnych wobec ryzyka- decyzuje o rozpoczęciu gry podejmującą, gdy szansa zysku przeważa.

Unikających ryzyka- szanse wygranej muszą być duże, nie weźmie udziału w grze uczciwej.

Lubiących ryzyko- podejmie ryzyko nawet, gdy możliwość porażki jest wysoka.

Przy ubezpieczeniu np. domu, kiedy stawki są niekorzystne tylko osoba unikająca ryzyka wykupi polisę, reszta uzna, że jest to nieopłacalne.

- a) Niechęć do ryzyka a malejąca **użyteczność krańcowa**- przy danych cenach obliczmy, ile użyteczności uzyskamy dzięki temu, co zakupimy za 1000zł. Następnie obliczmy użyteczność wydania 2000zł. Rozmiary tego przyrostu to użyteczność krańcowa dodatkowego 1000 zł, o który wzrósł dochód. Wzrost dochodu o kolejne 1000zł (mamy już 3000) powoduje, że coraz trudniej znaleźć dobra, które rzeczywiście mamy ochotę kupić. Tym samym użyteczność krańcowa pierwszego 1000zł jest bardzo wysoka, a następnego już maleje. Oczywiście są wyjątki i ludzie, którzy naprawdę muszą mieć samolot, jednak większość początkowo wydaje pieniądze na rzeczy najbardziej potrzebne i dalej zastanawia się co zrobić z resztą.

14.2 Ubezpieczenie a ryzyko.

Istotę działalności firm ubezpieczeniowych stanowi **łączenie ryzyka** od siebie niezależnego.

Przykładowo 1mln. Ludzi w wieku 55 lat wpłaca 100zł. Statystycznie umiera z nich 1%, co daje liczbę 10 tyś., więc każdy spadkobierca otrzymuje 10 tyś. zł. Im więcej ludzi wpłaca (łączy ryzyko) tym lepiej.

Nikt nie gwarantuje, że umrze dokładnie 1% (może być mniej lub więcej) i to jest właśnie ryzyko firmy ubezpieczeniowej.

Wiele firm nie ubezpiecza od klęsk żywiołowych np. trzęsień ziemi, ponieważ niesie to za sobą zbyt duże ryzyko, bo gdy nastąpi dotyka zbyt dużą liczbę klientów. W takim przypadku stosuje się **dzielenie ryzyka**. Przykładowo Tow. Ubezp. Lloyd składa się z setek syndykatów i każde z nich grupuje liczbę ok. 20 członków wnoszących po 100 tyś. wkładu. Każdy syndykat bierze na siebie np.: 1% sumy transakcji i odsprzedaje część innym firmom ubezpieczeniom. W ten sposób ryzyko jest kilkakrotnie dzielone, a udział pojedynczej firmy w transakcji minimalny.

2 czynniki zakłócające liczbę transakcji na rynku ubezpieczeń:

Rzyko moralne- pojawia się, gdy ubezpieczenie zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia np. nie będziemy dbać o serce, lub będziemy to czynić w mniejszym stopniu, gdy ubezpieczymy się na wypadek zawału.

Selekcja negatywna- klienci należący do grupy największego ryzyka (np. palacze) są bardziej skłonni do ubezpieczania się niż inni, dlatego firmy nie mogą korzystać ze statystyk umieralności uwzględniającą średnią wszystkich obywateli.

Niepewność a dochody z posiadanych aktywów.

Ludzie gromadzą różne dobra w postaci pieniędzy złota itp.

Bony skarbowe a akcje przedsiębiorstw:

Bony emituje rząd na okres 3 mies., po ich odsprzedaniu zyskuje się 3%, czyli w skali rocznej 12%. Realny zysk to jednak dochód pomniejszony o stopę inflacji w okresie posiadania bonu.

Akcje przedsiębiorstw przynoszą dochód przez **dywidendy** (płatności, których źródłem są zyski z przedsiębiorstwa pomniejszone o wydatki) oraz **zyski kapitałowe** (wzrost cen akcji). Tu również należy uwzględnić inflację.

Stopa zwrotu z akcji podlega nieporównanie większym wahaniom niż stopa z bonów skarbowych. Akcję są więc bardziej ryzykowną formą gromadzenia pieniędzy niż bony. Przeważnie dochody a akcji są większe, jednak obciążone są sporym ryzykiem straty.

Wybór portfela inwestycyjnego:

Portfel inwestycyjny jest to zbiór aktywów finansowych i rzeczowych: bonów obligacji, złota itp., które służą do lokowania majątku. Wybór między tymi dobrami kształtuje oczekiwany wpływ z danego portfela aktywów, a związane z nim ryzyko. Zależy od:

Gusta- ktoś kto unika ryzyka preferuje większy zysk, lecz nie lubi związanego z tym ryzyka. Jeśli więc ma portfel z samymi akcjami ryzyko jest większe niż przy bonach.

Możliwości- Im więcej majątku przeznacza się na akcje a nie na bony, zysk może być większy, ale rośnie i ryzyko.

Wybór portfela- inwestor zacznie rozważać kupno aktywów obciążonych większym ryzykiem, gdy przecienny z nich dochód przewyższy ten uzyskany z aktywów bezpiecznych.

- a) **Dyweryfikacja** (zróżnicowanie) aktywów to strategia zmniejszania całkowitego ryzyka przez łączenie ryzyka związanego z kilkoma różnymi aktywami o odmiennym rozkładzie dochodu np. zakup akcji w sektorze bankowym i naftowym. Trzymanie w portfelu różnych aktywów o niezależnych dochodach i różnym ryzyku pozwala zmniejszyć ryzyko całego portfela. Dlatego też drobni inwestorzy różnicują posiadane akcje.
- b) **Dyweryfikacja w przypadku aktywów o skorelowanych dochodach:** gdy zmiany dochodów z różnych aktywów zależą od siebie mówimy o dochodach skorelowanych. Kiedy zmiany podążają w tym samym kierunku mówimy o **dodatniej korelacji** np. czynniki gospodarcze wpływające na zysk z akcji banku i przedsiębiorstw przemysłu samochodowego. Jeśli zyski zmieniają się w przeciwnych kierunkach następuje **ujemna korelacja** np. kryzys powoduje wzrost cen akcji firmy wydobywającej złoto, a ceny akcji innych sektorów w większości maleją.
- c) **Współczynnik beta-** jest miarą stopnia, w jaki dochód z danej akcji zmienia się w porównaniu ze średnią dochodowością wszystkich akcji na giełdzie.
Jeśli beta =1 to dochód jest taki sam jak średnia giełdowa
Beta wysokie- wyższe dochody od średniej giełdowej, jednak obniżają się gwałtownie, jeśli przychodzi złamanie
Beta niskie- przynosi dochód reagujący na zmiany (załamania itp.) zmieniający się w tym samym kierunku co beta=1 , jednak ich amplituda jest mniejsza

Beta ujemne- zachowuje się odwrotnie niż tendencje rynkowe np. podczas recesji ich wartość rośnie.

Bankierzy poszukują akcji o ujemnym beta, bo włączanie ich do portfela, gdzie inne składniki zmieniają się z ogólnymi tendencjami zmniejsza ryzyko. Kupowanie akcji o wysokim beta jest niekorzystne, gdyż dochody z nich podlegają wahaniom i zmieniają się w tym kierunku co tendencje rynkowe. Samodzielne kupowanie akcji o ujemnym beta też jest ryzykowne, jednak wspólnie z innymi zmniejsza ryzyko całego portfela.

Efektywne rynki aktywów

2 teorie na rynek papierów wartościowych

Teoria kasyna- Brak racjonalnych podstaw gry, wszystko zależy od szczęścia. J.F Keynes przekonywał, że giełda działa jak kasyno, ponieważ jest zdominowana przez krótkoterminowe transakcje spekulacyjne. Ktoś, kto kupuje akcje nie oczekuje zysków z dywidend, lecz chce szybko zyskać po sprzedaży akcji po wyższej cenie.

Teoria rynków efektywnych- traktuje giełdę jak czuły instrument przetwarzania informacji, który szybko reaguje na nowe wiadomości i przystosowuje do nich ceny akcji (np. znając długoterminowe prognozy pogody łatwiej ocenić zyski w przemyśle produkującym lody). Jeśli ceny rzeczywiście odzwierciedlają wysokość dywidend (zysków) to rynek prawidłowo rozdziela zasoby między przedsiębiorstwa. Jeśli jednak ceny kształtuje przypadek to możliwe, że szanse rozwoju otrzymają niewłaściwe firmy.

Bąble spekulacyjne- np. złoto nie przynosi odsetek czy dywidend i jego obecna cena zależy od przewidywanych zysków kapitałowych, a te od ludzkich oczekiwów. Przyszłe ceny złota zaś zależą od zysków kapitałowych oczekiwanych w przeszłości, a te od oczekiwów dotyczących cen w jeszcze odległej przyszłości itd. Na takim polu pojawiają się właśnie bąble spekulacyjne niemające konkretnego potwierdzenia w faktach

Nieco więcej o ryzyku.

Rynek transakcji terminowych- obejmuje kontrakty podpisane dziś na dostawę dóbr w ustalonym terminie w przyszłości po cenach określonych dziś np. tona miedzi dziś kosztuje 800zł i oczekuje się, że za rok będzie kosztować 880zł. Dlatego opłaca się ją przez ten czas trzymać.

Asekuracja na rynku transakcji terminowych np. sprzedajemy dziś miedź za 860 zł z dostawą za rok, mimo, że oczekujemy, że wtedy sprzedalibyśmy ją za 880zł.

Na rynku transakcji terminowych nabywcą jest kupiec tzw. **gracz**. To on np. kupuje z wyprzedzeniem miedź po to by ją potem drożej sprzedać. W praktyce ceny na rynku dostaw natychmiastowych odbiegają od cen przewidywanych, dlatego też gracze mogą ponosić straty.

Różnice wyrównania (płat)- ktoś, kto wykonuje zawód o wysokim ryzyku śmiertelności ma wyższą płacę, niż ten, kto wykonuje zawód równie uciążliwy i wymagający, wymagający podobnych kwalifikacji, jednak bez dużego ryzyka śmierci.

15. WPROWADZENIE DO EKONOMII DOBROBYTU

EKONOMIA DOBROBYTU- gałąź ekonomii zajmująca się problemami normatywnymi (tzn. wartościująca ocena, czy gospodarka działa dobrze)

RÓWNOŚĆ:

- Pozioma= identyczne traktowanie identycznych osób,
- Pionowa= zróżnicowane traktowanie różnych osób (w tym celu zmniejszanie skutków przyrodzonych różnic)

ALOKACJA ZASOBÓW= wyczerpujący opis tego, kto co robi i kto co dostaje. Rynek jest jednym z mechanizmów alokacyjnych. Zakres możliwości alokacyjnych zależy od stanu technologii i wielkości zasobów w gospodarce. Ostateczna wartość alokacji zależy od oceny samego konsumenta.

=inaczej: kompletny opis zużywanych czynników produkcji, wytwarzanych dóbr i sposobu, w jaki są one dostarczane konsumentom.

EFEKTYWNOŚĆ W SENSIE PARETO= alokacja jest efektywna, jeżeli niemożliwe jest przejście do innej alokacji, która polepszyłaby położenie niektórych osób bez szkody dla innych.

Gospodarka jest efektywna, jeżeli nie może wytwarzać jakiegoś dobra nie zmniejszając wielkości produkcji innych dóbr.

Teza: jeżeli wszystkie rynki w gospodarce są doskonale konkurencyjne to powstający dzięki ich działalności stan równowagi w całej gospodarce jest efektywny w sensie Pareto.

Ceny pełnią tu główną rolę- zapewniają sytuację rzeczywistej równowagi konkurencyjnej. Cena motywuje indywidualnych konsumentów i producentów, kierujących się swym własnym interesem do zachowań powodujących efektywną w sensie Pareto alokację zasobów znajdujących się w gospodarce.

Istnieje nieskończoność wiele efektywnych w sensie Pareto sposobów rozdysponowania zasobów.

Co decyduje o wyborze konkretnego sposobu alokacji?

- Zdolności wrodzone jednostek,
- Różny poziom kapitału ludzkiego,
- Różny poziom majątku finansowego.

Czynniki te powodują zróżnicowane dochody, co wpływa na strukturę popytu konsumentów. Różnicom w strukturze popytu towarzyszą różnice w przebiegu krzywych popytu na poszczególne dobra i usługi- prowadzi to do ustalenia rozmaitych cen równowagi i odpowiadających im wielkości popytu i podaży. Rządy prowadzą prawidłową i najlepszą politykę gospodarczą, jeżeli alokacja zasobów jest efektywna w sensie Pareto.

W warunkach wolnej konkurencji rozkład zdolności do zdobywania dochodu wywołuje rozmaite warianty efektywności w sensie Pareto= rząd może ograniczyć swoje działania do redystrybucji dochodu i bogactwa za pomocą podatków dochodowych, od spadków oraz zasiłków- nie musi się w ogóle martwić o działania interwencyjne mające zapewnić efektywną alokację zasobów. Mechanizm wolnej konkurencji automatycznie zapewnia efektywne rozdysponowanie zasobów.

=rząd powinien pozwolić, aby problem efektywnej alokacji rozwiązywał mechanizm rynkowy (wolnokonkurencyjny).

Równowaga powstająca w warunkach konkurencji jest efek. w sensie P. ponieważ niezależne działania: **producentów** (ustalających koszty krańcowe na poziomie odpowiadającym cenie) i **konsumentów** (ustalających na tym samym poziomie użyteczności krańcowe) zapewniają, że krańcowy koszt produkcji dobra= jego krańcowa użyteczność.

Gdy społeczny koszt krańcowy nie jest równy społecznej korzyści krańcowej mamy do czynienia z **ZAKŁOCENIEM**.

Opodatkowanie jako zakłócenie:

- Rząd chce ustanowić podatek, aby subsydiować uboższe warstwy ludności- jednak dążąc do równości powoduje zakłócenia w efektywności alokacji,
- Podatek powoduje rozbieżność między ceną płaconą przez nabywcę, a ceną otrzymywanaą przez sprzedawcę,
- System cen działający za pośrednictwem wolnego rynku nie będzie już wyrównywać krańcowych użyteczności opodatkowanych towarów z ich kosztem krańcowym,
- Równowaga w gospodarce nie jest efektywna pod względem alokacji zasobów,
- =społeczeństwo marnotrawi część zasobów, produkując niewłaściwe ilości rozmaitych dóbr.

ZAWODNOŚĆ RYNKU= wszelkie sytuacje, gdy równowaga kształtuje się na wolnych rynkach nie prowadzi do efektywnej alokacji zasobów= niesprawność rynku.

Źródła zakłóceń prowadzących do zawodności rynku:

1. **niedoskonałość konkurencji**- tylko mechanizm konkurencji doskonalej prowadzi do efektywnej alokacji zasobów,
2. **preferencje społeczne**- np. dążenie do równej dystrybucji (poprzez opodatkowanie) powoduje zakłócenia w alokacji (odrywa cenę płaconą przez konsumenta od ceny otrzymywanej przez producenta),
3. **efekty zewnętrzne**- np. skażenie środowiska, hałas, tłok,

4. **brak innych rynków:** dobra, które powstaną w przyszłości, ryzyko, informacja,

ad 3. **EFEKTY ZEWNĘTRZNE**- powstają wtedy, gdy decyzja jednostki o produkcji lub konsumpcji wywiera bezpośredni wpływ na produkcję lub konsumpcję innych osób inaczej niż za pośrednictwem cen rynkowych. W sytuacji, gdy istnieją efekty zewnętrzne, równowaga wolnorynkowa doprowadzi do niefektywnej alokacji zasobów, gdyż nie istnieje rynek ani rynkowa cena tych właśnie efektów zewnętrznych.

Np. fabryka zanieczyszcza wodę- nie ponosi z tego tytułu żadnych kosztów, ale wpływa to na koszty ponoszone przez innych np. rybaków lub kapiących się.

Powstają różnice między bilansem kosztów i użyteczności krańcowych, którego dokonuje jednostka, a analogicznym bilansem przeprowadzonym z punktu widzenia społeczeństwa. Różnice te powodują przesunięcie punktu równowagi cenowej na dane dobro (aby wyrównać straty społeczne spowodowane efektem zewnętrznym).

- Produkcyjne efekty zewnętrzne= gdy decyzje jednego producenta bezpośrednio wpływają na koszty produkcji innych, np. gdy fabryka zanieczyszcza wodę zużywaną przez inną fabrykę,
- Konsumpcyjne efekty zewnętrzne= decyzje jednej osoby bezp. Wpływają na wielkość użyteczności osiąganej przez innych konsumentów, np. gdy malujemy swój ogród inni korzystają z wzrostu walorów estetycznych naszej ulicy.

Zanieczyszczenie środowiska:

- Stosując **opłaty** (kary) za zanieczyszczenie środowiska wyrównuje się różnicę między prywatnym i społecznym kosztem krańcowym (wzrasta prywatny koszt produkcji= ograniczenie produkcji= spadek kosztu społecznego jakim jest życie w zanieczyszczonym środowisku),
- **Opodatkowanie** szkodliwej działalności,

Ad 4. Nie można stworzyć rynków dóbr przyszłych i ryzyka- bez nich rynkowy system cen nie może doprowadzić do zrównania się społecznych kosztów i użyteczności krańcowych dla dóbr przyszłych i dla ryzykownych rodzajów działań.

Brak informacji może spowodować różnicę między kosztem prywatnym, a kosztem społecznym.

16. PODATKI I WYDATKI PUBLICZNE: ROLA PAŃSTWA W ALOKACJI ZASOBÓW

Rozdział ten dotyczy rozmiarów interwencji państwa w gospodarce. Jak wysokie podatki powinno siedziąć państwo? Czy istnieją dobre i złe podatki? Jeżeli podatki są po to, aby opłacić wydatki państwa, to czy te wydatki są rzeczywiście potrzebne? Należy odróżnić wydatki państwa na:

- Dobra i usługi -(np. szkoły, obronę narodową, policje itd.)wydatki na nie oznaczają bezpośrednio zużycie czynników produkcji, które mogłyby zostać zatrudnione w inny sposób w sektorze prywatnym.
- Płatności transferowe-(np. ubezpieczenia społeczne, oraz wypłacane przez państwo emerytury)nie angażują bezpośrednio rzadkich zasobów społeczeństwa. Przekazują one raczej siłę nabyczą konsumentów, którzy płacą podatki, innym grupom konsumentów, a mianowicie tym, które otrzymują płatności transferowe lub subsydia.

Jednym z powodów podejmowania prób redukcji wydatków publicznych jest chęć stworzenia warunków do obniżenia podatków.

Krańcowa stopa podatku dochodowego to odsetek zabierany przez państwo z ostatniego funta zarobionego przez jednostkę. W przeciwnieństwie do tego przeciętna stopa podatkowa to odsetek całkowitego dochodu, który jest pobierany przez państwo w formie podatku dochodowego.

Progresywne opodatkowanie występuje wtedy, kiedy przeciętna stopa opodatkowania rośnie w miarę wzrostu poziomu dochodu jednostki. Państwo zabiera wówczas proporcjonalnie więcej bogatym niż biednym. **Degresywne** opodatkowanie występuje, gdy przeciętna stopa opodatkowania maleje w miarę wzrostu poziomu dochodu. Państwo zabiera wtedy stosunkowo mniej bogatym.

Rozważmy teraz argumenty, których można użyć na usprawiedliwienie wydatków państwowych w gospodarce rynkowej. Zaczynamy od dóbr publicznych.

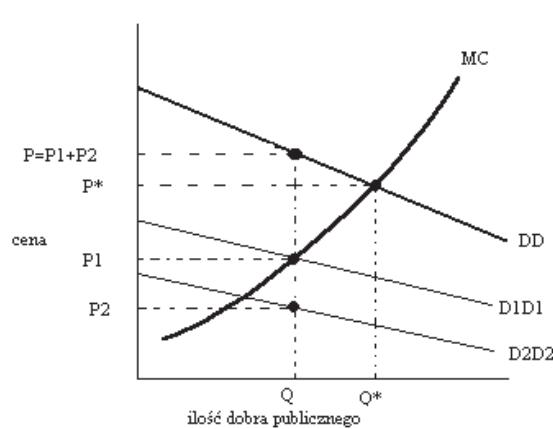
Dobro prywatne to takie dobro, które będąc konsumowane przez jedną osobę, nie może być jednocześnie konsumowane przez kogoś innego bez uszczerbku dla osoby pierwszej(przy danej podaży lodów nasz konsumpcja zmniejsza ilość lodów dostępna dla innych konsumentów)

Dobro publiczne to takie dobro, które będąc konsumowane przez jedną osobę(bez uszczerbku dla innej osoby) może być jednocześnie konsumowane przez innych ludzi.(np. czyste powietrze, obrona narodowa)

W przypadku czystych dóbr publicznych wszyscy jesteśmy zmuszeni konsumować tę samą ilość, czyli tyle ile globalnie zaoferowano. Najważniejszą właściwością dóbr publicznych jest to, że:

1. Jedna osoba może konsumować dane dobro, nie zmniejszając przy tym jego ilości dostępnej dla innych;
2. Nie jest możliwe wykluczenie kogokolwiek z udziału w konsumpcji bez poniesienia prohibicyjnych kosztów takiej operacji(jednak wykluczenie jest możliwe np. stadion pomieści tylko określoną liczbę widzów);

„gapowicze”- dostajemy te sama ilość obrony narodowej, co wszyscy obywatele, nie zależnie od tego, czy płacimy czy nie, nie leży, więc w naszym interesie „kupowanie” obrony narodowej na rynku prywatnym. Jeżeli wszyscy obywatele rozumowaliby podobnie nie mielibyśmy obrony narodowej, nawet gdybyśmy tego wszyscy chcieli. Ktakolwiek płaci za obronę narodową, korzystają z niej wszyscy obywatele. Ponieważ w przypadku dóbr publicznych występuje różnica między społeczną i prywatną użytecznością krańcową, rynek prywatny nie zapewni społecznie optymalnej ilości dobra. Jest to problem, który musi rozwiązać interwencja państwa, zapewniając zrównanie społecznego kosztu krańcowego ze społeczną użytecznością krańcową.

Indywidualne krzywe popytu(P_1, P_2) zsumowane pionowo dają w efekcie krzywą popytu społecznego, czyli krzywą społecznej użyteczności krańcowej.(DD). Jeżeli MC oznacza prywatny i społeczny koszt krańcowytworzenia dobra publicznego, optymalną społecznie wielkością produkcji jest Q^* , kiedy to społeczny koszt krańcowy oraz społeczna użyteczność krańcowa są równe.

Konstruując krzywą społecznej użyteczności krańcowej państwo rozstrzyga, jaka ilość dobra publicznego jest optymalna społecznie. Problem **gapowicza** powoduje, iż rynki prywatne nie wyprodukują społecznie efektywnej ilości dobra

publicznego i że jest tu miejsce na interwencję państwa, wywołana względami efektywności. Wynika stąd również, że państwo musi określić jak wiele tych dóbr należy produkować. Nie wynika zaś, że to ono samo ma je wytwarzać.

To czy dobra publiczne powinny być produkowane przez sektor publiczny, nie zależy od sposobu ich konsumpcji, lecz od sposobu ich wytwarzania.(zamiananie ulic to nic nadzwyczajnego i może być z łatwością wykonywane zarówno przez służby publiczne, jak i prywatne)

Państwo wydaje pieniądze na dobra publiczne, gdyż pozostawienie ich w gestii sektora prywatnego powodowałoby zawodność rynku. Motywem tej interwencji jest, zatem efektywność społeczna. W przeciwnieństwie do tego wydatki państwa na płatności transferowe wiążą się przede wszystkim z kwestią równości i redystrybucji dochodów. Skala redystrybucji, do której osiągnięcia zmierza państwo, jest kwestią uznaniową- czystym sądem wartościującym, będącym przedmiotem sporu różnych partii politycznych. Występuje tu ponadto nieunikniona konkurencja pomiędzy dwoma celami: efektywnością i równością. Ażeby zwiększyć skale redystrybucji, państwo będzie zmuszone podnieść stopy podatkowe.

Dobra społecznie pożądane to takie dobra, o których społeczeństwo sądzi, że każdy powinien je posiadać, bez względu na to, czy tego pragnie(oświata, ochrona zdrowia). Natomiast dobrami społecznie niepożądane to takie dobra, które zdaniem społeczeństwa powinny być

wyeliminowane bez względu na to, jaki stosunek do nich mają poszczególne jednostki(papery, narkomania, hazard).

Istnieją dwa powody uzasadniające wyróżnianie dóbr społecznie pożądanych:

1. Skoro wzrost wykształcenia zwiększa wydajności nie tylko kształcącego się pracownika, lecz wszystkich innych, z którymi on współpracuje- to mamy do czynienia z produkcyjnym efektem zewnętrznym niebranym pod uwagę, kiedy jednostka rozstrzyga, jakie wykształcenie warto uzyskać. Jeżeli ludzie zgłaszą za mały popyt na wykształcenie, społeczeństwo powinno zachęcać do jego pobierania, czyniąc wykształcenie bardziej dostępnym.
2. Pojawia się wówczas, gdy społeczeństwo uznaje, że jednostki przestają działać w swym dobrze pojętym interesie.(narkomania)

Celem interwencji państwa jest nie tyle wzmawianie ludziom, czego powinni chcieć, ile uświadamianie im, czego już pragną. Państwo może, zatem wydatkować pieniądze na obowiązkowe kształcenie lub obowiązkowe szczepienia, ponieważ zdaje sobie sprawę z tego, że jednostki pozostawione same sobie zachowują się w sposób, którego w przyszłości będą żałować.

Rodzaje podatków.

Podatki bezpośrednie. Osoby fizyczne płaca podatek dochodowy od otrzymywanych wynagrodzeń za pracę, czynszów i opłat dzierżawnych, dywidend i odsetek. Również są to dokonywane przez nią wpłaty na państwowego fundusz ubezpieczeń.

Podatki pośrednie. To podatki nakładane na wydatki na dobra i usługi. Najważniejszy jest podatek od wartości dodanej(VAT), będący w rzeczywistości podatkiem od sprzedaży detalicznej. Podczas gdy podatek od sprzedaży jest ściągany jedynie na etapie ostateczne sprzedaży konsumentowi, VAT obciąża różne stadia procesu produkcji. Uzupełniają go dochody z innych podatków pośrednich, w tym ze specjalnych opłat akcyzowych nakładanych na tytoń oraz alkohol, opłat licencyjnych pobieranych od posiadaczy samochodów i telewizorów oraz cel importowych.

Podatki majątkowe- dwa rodzaje. Pierwszy to podatek od posiadanego majątku, stanowiący główne źródło dochodów samorządów lokalnych. Drugim jest podatek od transferów kapitału, stosowany w przypadku przekazywania majątku pomiędzy jednostkami (darowizny lub spadki).

Równość pozioma tzn. równorzędne traktowanie jednakowych osobą, oraz równość **pionowa** tzn. redystrybucja polegająca na zabieraniu tym, którzy mają i dawaniu tym, którzy nie mają. Zabierając proporcjonalnie więcej zamożnym, podatek dochodowy urzeczywistnia **zasadę zdolności płatniczej**.

Zasada korzyści orzeka, że ci, którzy otrzymują więcej, niż wynosi przypadająca na nich porcja wydatków publicznych, powinni płacić odpowiednio wyższe podatki.

Zasada korzyści często popada jednak w otwarty konflikt z zasadą zdolności płatniczej.

Jeżeli głównym celem jest osiągnięcie równości pionowej, to zasada zdolności płatniczej powinna uzyskać pierwszeństwo.

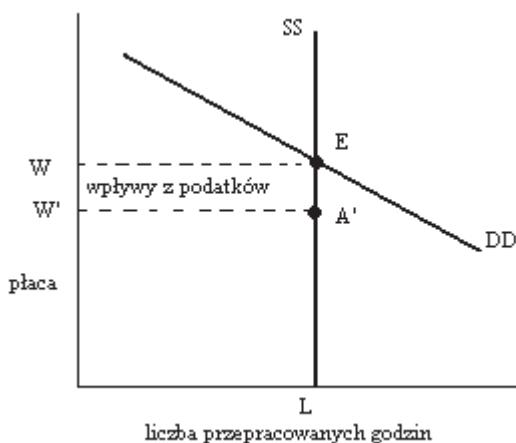
Progresywne elementy opodatkowania sugerują to, że:

- 1) Płatności transferowe są głównie przeznaczone dla osób ubogich.
- 2) Państwo dostarcza dóbr publicznych, które są konsumowane przez biednych, nawet, jeżeli nie płacili oni żadnych podatków na ich sfinansowanie.

Oprócz tych progresywnych elementów system podatków, transferów i wydatków publicznych zawiera również pewne elementy degresywne, zabierające proporcjonalnie więcej ubogim (podatki nałożone np. na piwo, tytoń- na te dobra ubodzy wydają dużą część swoich wydatków).

Ciężar podatku. Chodzi tu o ostateczny rozkład ciężaru podatku pomiędzy różnych ludzi, przy uwzględnieniu wszystkich jego skutków.

Niezależnie od tego czy rząd ściąga podatek od przedsiębiorstw, czy też od pracowników, ciężar podatku jest taki sam. Obciąża on częściowo przedsiębiorstwa, zmuszone do płacenia wyższych płac brutto, częściowo zaś pracowników, otrzymujących niższą płacę netto.

Jeżeli krzywa podaży SS przebiega pionowo(jest skrajnie nieelastyczna) to cały ciężar podatku obciąża pracowników. Ich płaca po opodatkowaniu zmniejsza się o pełną wielkość podatku.
 Jeżeli mamy do czynienia elastyczną krzywą podaży a nieelastyczną krzywą popytu, to ciężar podatku spadnie wtedy przede wszystkim na nabywców.

W przypadku, gdy krzywa podaży lub krzywa popytu na dobro lub usługę jest mało elastyczna, nałożenie podatku doprowadzi jedynie do niewielkiej zmiany ilości nabywanej i sprzedawanej.

Przyjmując, że, państwo musi zwiększyć swoje dochody z podatków, najmniejszą stratę całkowitą spowoduje skoncentrowanie podatków na dobrach, których podaż lub popyt są najmniej elastyczne.

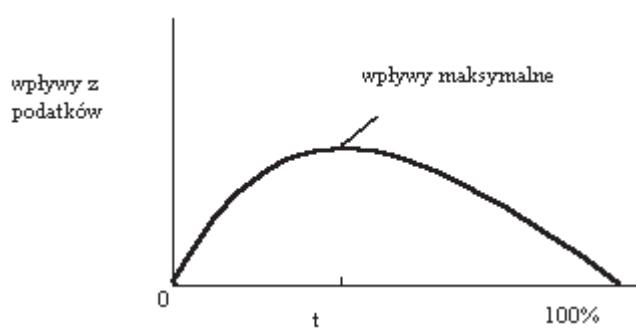
Wydaje się, że głównym powodem zastrzeżeń wobec wysokich wydatków państwowych jest konieczność zapewnienia odpowiednio wysokich wpływów do budżetu. Wysokie opodatkowanie niezbędne do opłacenia wysokich wydatków państwowych nieuchronnie dlawi gospodarkę. Przede wszystkim wydając mniej na dobra i usługi, państwo przestaje zużywać zasoby, które będzie teraz można zastosować w sektorze prywatnym.

Niższe podatki i mniejsze zakłócenia zmniejszyłyby straty. Ponieważ zakłócenie związane z istnieniem podatku dochodowego prowadzi do zatrudnienia mniejszej ilości pracy niż ilość efektywna społecznie, obniżenie podatku zwiększyłoby także poziom zatrudnienia w gospodarce.

Im mniej elastyczna jest podaż pracy, tym mniejsze jest zakłócenie spowodowane przez konkretne stawki podatku dochodowego. Jeżeli podaż pracy jest zupełnie sztywna to podatek dochodowy nie wyołuje żadnego zakłócenia i obniżenie podatku nie daje żadnych korzyści lokacyjnych.

Uzgugleńając łączne zmiany czasu pracy i aktywności zawodowej, stwierdzamy, zatem, że krzywa podaży pracy (czas pracy pomnożony przez pracujących) nie będzie zupełnie pionowa. Zmniejszenie podatku dochodowego zwiększy podaż pracy, przede wszystkim przez przyciągnięcie nowych pracowników do zasobu siły roboczej.

Krzywa Laffera- obrazuje związek między stawkami podatków a wielkością wpływów z podatków.

Powyżej pewnego poziomu t zwiększenie stawek opodatkowania prowadzi do zmniejszenia sumy przychodów budżetowych, a to ze względu na antymotywacyjny wpływ podatków na rozmiary działalności podlegającej opodatkowaniu.

Dwa modele opisujące zachowanie lokalnego samorządu:

- Model Tiebouta, jest niekiedy nazywany modelem niewidzialnej stopy. Ludzie gromadzą się tam, gdzie lokalny samorząd oferuje im taki pakiet wydatków i podatków, którego sobie życzą. „Niewidzialna stopa” zapewnia optymalna alokację zasobów dzięki konkurencji między samorządami w różnych miejscowościach.
- Należy rozszerzyć obszar geograficzny podległy każdemu z lokalnych samorządów, aby objął on większość ludzi, którzy będą korzystali z dostarczanych przez ten samorząd usług publicznych.

17. POLITYKA OCHRONY KONKURENCJI I POLITYKA PRZEMYSŁOWA

społeczny koszt monopolu

Społeczeństwo powinno dążyć do wytwarzania poszczególnych dóbr w takich ilościach, by spełniony był warunek:

$$\text{krańcowy koszt społeczny} (= k') = \text{krańcowa korzyść społeczna} (= p)$$

Zatem produkowana powinna być taka ilość, przy której $p = k'$. Tak właśnie jest w wolnej konkurencji.

Monopol postępuje inaczej, ustala cenę na poziomie wyższym od kosztu krańcowego: $p > k'$.

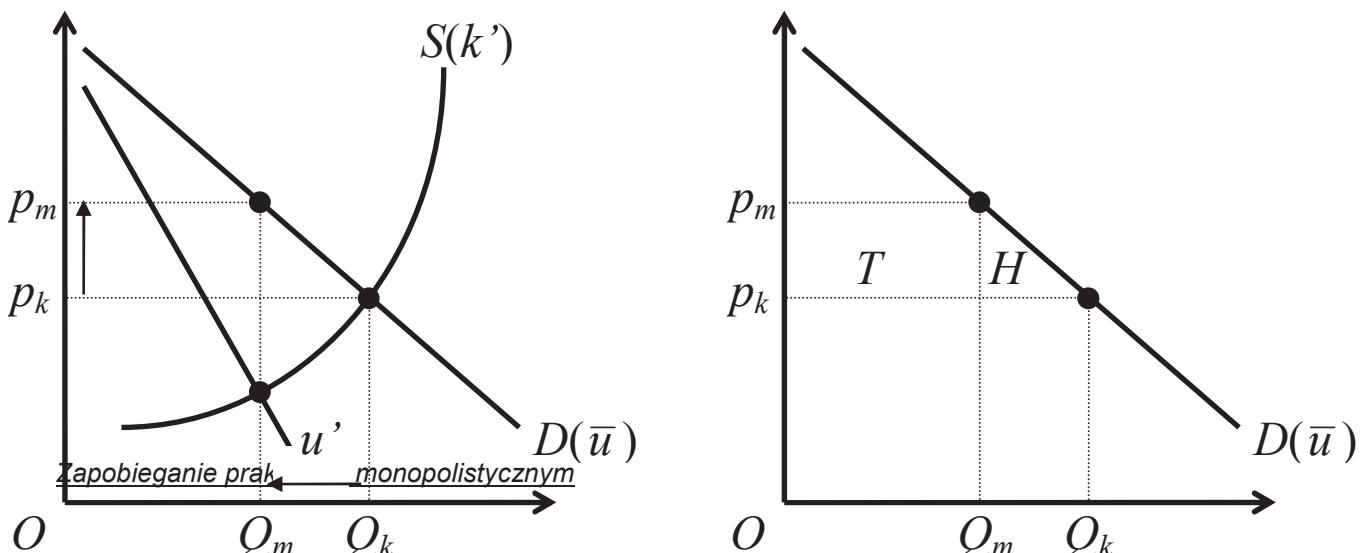
⇒ **Społeczny koszt monopolu przejawia się w tym, że monopol zmniejsza produkcję, a zwiększa cenę.**

W gałęzi wolnonkonkurencyjnej wielkość produkcji w długim okresie ustala się na poziomie Q_k , ($S = D$).

W gałęzi zmonopolizowanej wielkość produkcji ustala się na poziomie zrównującym utarg krańcowy z kosztem krańcowym (Q_m).

Pole H oznacza stratę ponoszoną przez tych konsumentów, którzy zrezygnowali z zakupu danego towaru na skutek podwyżki ceny.

Natomiast pole T oznacza dodatkowe koszty ponoszone przez nabywców kupujących towar po wyższej obecnie cenie.

Monopol (czysty) jest wyłącznym sprzedawcą jakiegoś dobra lub usługi. Ponieważ monopol nie ma konkurentów, może ograniczyć produkcję (zmniejszając wielkość podaży), nakładać wyższe ceny i pobierać wyższe zyski niż inne firmy.

Państwo może nie dopuszczać do powstawania monopolii oraz zmoły między największymi producentami danego dobra, jak i przeciwdziałać wyżej wspomnianym praktykom monopolistycznym w przypadku gdyby z jakichś powodów monopole powstały.

FUZJE

- Fuzje i przejęcia są transakcjami stosowanymi przez przedsiębiorstwa celem osiągnięcia określonych zamierzeń strategicznych i finansowych.
- Ich konsekwencją może być połączenie dwóch podmiotów gospodarczych w jedną organizację w taki sposób, aby osiągnąć nowe cele, wspólnie uczestnicząc w rynku (fuzja) lub nabycie takiej liczby akcji (udziałów) jednego przedsiębiorstwa przez drugie, która daje możliwość kontroli nad całością, wynikiem, czego wykupiona firma zostaje w pewien sposób włączona w struktury jednostki przejmującej (przejęcie).

- Uczestnikami fuzji i przejęć mogą być przedsiębiorstwa zupełnie odmienne pod względem stylu zarządzania, kultury organizacyjnej, czy systemów wartości, stąd sukces takiej operacji uzależniony jest od tego jak skutecznie potrafią się one ze sobą zintegrować.
- Motywy fuzji i przejęć można określić w kategoriach strategii i polityki przyjętej przez spółkę dokonującą przejęcia. Na przykład duże przedsiębiorstwo z branży spożywczej, posiadające rozbudowaną sieć dystrybucji, może przejąć małą, mniej znaną spółkę z tej samej branży w celu osiągnięcia synergii w sferze marketingu i dystrybucji. Inne rodzaje przejęć mogą wynikać między innymi z dążenia do zwiększenia siły rynkowej, zdobycia kontroli nad strategicznym dostawcą bądź konsolidacji nadmiernych zdolności produkcyjnych. Jak to wspomniano, choć transakcje przejęć wynikają głównie z celów strategicznych, to strategie te tworzone są po to, aby służyć stronom zainteresowanym działalnością firmy dokonującej przejęcia

Rodzaje fuzji

Fuzja pozioma (horyzontalna) - gdy łączące się przedsiębiorstwa produkują podobne produkty w tej samej branży.

Fuzja pionowa (wertykalna) - gdy łączą się przedsiębiorstwa zajmujące się różnymi etapami powstania tego samego produktu.

Fuzja konglomeratowa - ma miejsce, gdy przedsiębiorstwa działają w innych branżach.

MONOPOL NATUARLNY

występuje w danym segmencie rynku, wówczas, gdy pojedyncza firma może obsłużyć ten rynek po niższych kosztach niż jakakolwiek kombinacja dwóch lub więcej firm. To, czy dana działalność stanowi naturalny monopol zależy od kombinacji warunków technologicznych, kosztowych oraz popytowych.

Monopole naturalne charakteryzuje gwałtowny spadek krzywych długoterminowego kosztu przeciętnego i krańcowego, który pozostawia miejsce tylko dla jednej firmy, w pełni wykorzystującej osiągalną oszczędność skali i zaopatrującej rynek. W istocie monopole naturalne istnieje z powodu oszczędności skali i oszczędności zakresu, które zależy od popytu na rynku. Najczęściej monopole naturalne występuje w niektórych (sieciowych) częściach takich dziedzin gospodarki, jak: energetyka, transport kolejowy, gaz ziemny, telekomunikacja. Ze względu na to, że wydajna działalność produkcyjno-usługowa wymaga istnienia tylko jednej firmy, monopole naturalne są zazwyczaj przedmiotem rządowych regulacji. Regulacje zawierają z reguły wymogi dotyczące cen, jakości oraz warunków wejścia na rynek.

Sytuacja na określonym rynku może zmieniać się w czasie wraz ze zmianami w zakresie technologii i popytu w taki sposób, że działalność, która stanowiła naturalny monopol przestanie nim być i na odwrót.

POLITYKA PRZEMYSŁOWA

Nie istnieje jednoznaczna definicja polityki przemysłowej. Pojęcie to kojarzone jest często ze szkodliwymi metodami interwencjonizmu państwowego, oddziałującymi na rynkowy mechanizm alokacji zasobów w przemyśle. Jednak zwolennicy polityki przemysłowej uważają ją za konieczny element ogólnej polityki gospodarczej, zwłaszcza w okresie transformacji gospodarki. Ogólnie, polityka przemysłowa może być określona jako stymulowanie zmian w pożądanych kierunkach (przede wszystkim ze względu na utrzymanie konkurencyjności w skali międzynarodowej) w różnych aspektach przemysłowej struktury wytwarzania. Oznacza więc ona ingerencję rządową w rozwój struktury przemysłowej danej gospodarki i stąd często jest określana jako polityka przemysłowo-strukturalna. Ingerencja ta polega najczęściej na działańach redestrybucyjnych w stosunku do określonych dziedzin gospodarki.

W przeciwnieństwie do polityki konkurencji, która zakłada dla wszystkich podmiotów gospodarczych te same podstawowe warunki uczestnictwa na rynku, polityka przemysłowa w tym rozumieniu ma na celu wywieranie selektywnego wpływu na przedsiębiorstwa w zależności od dziedziny ich działalności, poprzez zastosowanie takich zabiegów jak np. ulgi i zwolnienia podatkowe, pomoc finansową, zamówienia państwowe, pośrednictwo w kooperacji czy transfer technologii.

Aktywna polityka przemysłowa (jak i handlowa) może, więc polegać na przyznaniu priorytetów pewnym sektorom gospodarki kosztem pozostałych. Zasadnicze znaczenie ma wobec tego określenie

kryteriów selekcji sektorów. Teoria ekonomii nie daje jednoznacznych kryteriów, pozwalających wyznaczyć, kierunki oddziaływanego polityki przemysłowej na określone sektory przemysłu. Ryzyko rozstrzygnięć administracyjnych w tym zakresie jest bardzo duże i może prowadzić do decyzji nieefektywnych. Protekcjonizm w stosunku do dużej ilości sektorów prowadziłby do znaczących transferów i wywołałby koszty związane z odejściem od optymalnej struktury produkcji i konsumpcji. Najczęściej kryteriami wyboru sektorowej polityki przemysłowej są:

- kryteria ekonomiczne, np. walka z bezrobociem, potrzeba wspierania sektorów będących nośnikami postępu technicznego lub sektorów przyciągających kapitał zagraniczny, ogólnie osiągających międzynarodową konkurencyjność,
- kryteria społeczne i regionalne, np. ochrona określonych grup zawodowych, czy regionów gospodarczych,
- kryteria związane z ochroną środowiska.

Ryzyko prowadzenia aktywnej polityki przemysłowej wiąże się również z nadmiernymi oczekiwaniami, kierowanymi pod jej adresem. Oczekiwania te związane są z całą wiązką celów do realizacji, jakie ma spełniać polityka przemysłowa. Nie dość, że w warunkach ograniczoności środków są one względem siebie konkurencyjne, to jeszcze często są między sobą sprzeczne. Polityka promująca rozwój konkurencyjności gospodarki i wzrost eksportu, jest często sprzeczna z polityką podtrzymywania upadających dziedzin i przedsiębiorstw, nowoczesna polityka techniczna wymuszająca niezbędny wzrost wydajności pracy kłoci się z polityką, mającą na celu ochronę zatrudnienia. Również polityka w zakresie ochrony środowiska naturalnego jest sprzeczna z polityką przemysłową, która polegałaby na ochronie starej, nienowoczesnej technologicznie, a więc zanieczyszczającej środowisko, struktury przemysłu.

Polityka przemysłowa może też być rozumiana jako tworzenie ogólnych warunków sprzyjających działalności gospodarczej, promowanie restrukturyzacji przedsiębiorstw oraz otwieranie rynków. W tym przypadku, polityka przemysłowa nie jest alternatywą polityki konkurencji i prowadzi do tworzenia warunków dla poprawy konkurencyjności przedsiębiorstw przemysłowych.

18. NACJONALIZACJA I PRYWATYZACJA

Nacjonalizacja-przejęcie przedsiębiorstw prywatnych przez sektor publiczny.

Prywatyzacja-sprzedaż firm będących własnością publiczną sektorowi prywatnemu.

W idealnej sytuacji przedsiębiorstwa państwowego powinny ustalać ceny na poziomie społecznego kosztu krańcowego i inwestować, aż wartość zaktualizowana przyszłej produkcji zrówna się z wyjściowym kosztem społecznym dokonywanych inwestycji, łącznie z kosztem oprocentowania początkowych wydatków inwestycyjnych.

Pożądane może być ustalenie cen na poziomie znacznie wyższym od społecznego kosztu krańcowego, co pozwoli na obniżenie powodujących zakłócenia podatków. Podatki te byłyby niezbędne do sfinansowania deficytu budżetowego, który pojawiłby się wówczas, gdyby koszt krańcowy był niższy od kosztu przeciwnego.

Wprowadzenie cen obciążenia szczytowego oznacza obciążenie odbiorcy pełnym społecznym kosztem krańcowym. Dzięki większemu obciążeniu użytkowników szczytowych popyt rozkłada się bardziej równomiernie, a społeczeństwo może poświęcić mniej zasobów na tworzenie mocy produkcyjnych potrzebnych do zaspokojenia „szczytowego” popytu.

Sprzedaż aktywów majątkowych po uczciwej cenie rynkowej nie zmienia stanu majątkowego państwa. Jeśli przed prywatyzacją przedsiębiorstwa publiczne stają się bardziej efektywne, podnosi to ich wartość, a zarazem także wartość majątku państwa. Jeżeli jednak państwo wykorzysta dochody z prywatyzacji na obniżenie podatków, a nie na inwestycje, to majątek państwa może się zmniejszyć.

Co jest bardziej efektywne: przedsiębiorstwo prywatne czy państwowie?

-jedną z płaszczyzn dyskusji na powyższy problem jest aspekt motywacji menadżerów do obniżania kosztów

-**w sektorze prywatnym** konkurencja jest najskuteczniejszym środkiem dyscyplinującym do kierowania przedsiębiorstwem

-**w sektorze publicznym** wszystko zależy od skuteczności państwowego nadzoru nad pracą menadżerów, kierujących przedsiębiorstwem

Argumenty na rzecz nacjonalizacji

- Wyeliminowanie prywatnego monopolu z kluczowego dla społeczeństwa przedsięwzięcia.
- Zmniejszenie nierówności społecznych.
- Ograniczenie wolnej konkurencji, kiedy nacjonalizuje się wiele prywatnych firm i tworzy państwowy monopol.
- Ochrona gospodarki przed wpływami zagranicznymi.
- Zmiana odpowiedzialności przed właścicielami na odpowiedzialność przed "bardziej sprawiedliwą" władzą państwową.
- Nacjonalizacja zyskownych przedsiębiorstw sprawia, że ich dochody zasilały państwo, a nie prywatnych udziałowców.
- Nacjonalizacja ratuje upadające przedsiębiorstwa, które są istotne dla społeczeństwa (świadczą istotne, choć mało dochodowe usługi; dają pracę).

Zapewnienie bardziej racjonalnego wykorzystania zasobów narodowych. W Polsce - Argumenty na rzecz prywatyzacji

- Zarządzanie państowe powoduje, że często firmom trudniej szybko dostosować się do zmian na rynkach. Wiele firm zamiast inwestować w nowoczesne technologie, utrzymuje przestarzały przemysł ciężki.
- Zdaniem zwolenników prywatyzacji państwo monopolista nie musi odpowiadać przed konsumentem, który nie może wybierać różnych usługodawców. Podział i prywatyzacja firmy może wprowadzić konkurencję.
- Państwowe zakłady stają się polem do walki o wpływy polityczne. Odbywają się wojny o to, kto ma być prezesem państowej firmy. **Populistyczni** politycy próbują rozgrywać głosy załóg wielkich państowanych molochów. Obiecuje im "walkę z bezrobociem" i w zamian za to chcą, żeby na nich głosować. Zdaniem zwolenników prywatyzacji efektem są ogromne straty generowane przez państowowe firmy, za które musi płacić całe społeczeństwo.

Argumenty przeciwko prywatyzacji

- W wielu krajach średnio lub słabo rozwiniętych szybka prywatyzacja stwarza nierówne szanse dla rodzimego przemysłu. Bogate koncerny z krajów wysokouprzemysłowych wygrywają przetargi prywatyzacyjne ze względu na lepszą ofertę, jaką mogą złożyć. W niektórych sektorach przemysłowych jest to zagrożeniem dla bezpieczeństwa kraju, np. w przypadku surowców lub energii.
- Wiele przedsiębiorstw zajmujących się mnożeniem kapitału (inwestorzy finansowi) wykorzystuje prywatyzację jako instrument do wzbogacania się. Starają się tanio zakupić i drożej sprzedać. Często zaniedbują przy tym interesy zatrudnionych, czasami nawet zakładając w swojej strategii działania masowe zwolnienia.
- Czasami prywatyzacja prowadzi do zaniku rodzimych marek, które zostają zmienione na nazwy nowych zagranicznych właścicieli.
- Prywatyzacja, mimo iż argumentuje się inaczej, najczęściej prowadzi do zwolnień lub ograniczeń dla zatrudnionych w ramach tzw. restrukturyzacji.
- **Międzynarodowy Fundusz Walutowy** stawia przeważnie wprowadzenie procesów prywatyzacyjnych jako warunek uzyskania kredytów dla państw tzw. wschodzących rynków. Często powoduje to "falę" prywatyzacyjną - okres w którym znaczna część gospodarki tych krajów zostaje zdominowana przez światowe koncerny. Zdaniem krytyków, owe koncerny czują się zobowiązane przede wszystkim swoim akcjonariuszom, toteż w wielu przypadkach zamiast prowadzić do dobrobytu, prywatyzacja powoduje zubożenie i bezrobocie. Najczęściej koncerny te mają swoją siedzibę w USA, UE lub w tzw. azjatyckich tygrysach. Zdaniem

przeciwników niekontrolowanej prywatyzacji, prowadzi ona do wzbogacenia najbogatszych kosztem słabszych i stwarza poważne zagrożenie nowoczesnego wyzysku.

- odbudowa kraju w sposób planowany.

Pojęcia:

Ceny obciążenia szczytowego-system różnicowania cen, w którym odbiorcy w okresie największego zapotrzebowania płacą wyższe ceny, co odpowiada wyższemu kosztowi krańcowemu zaspokojenia ich potrzeb.

RÓWNOWAGA OGÓLNA: UZUPEŁNIENIE MIKROEKONOMII I WSTĘP DO MAKROEKONOMII

Alokacja zasobów to kompletny opis zużywanych dóbr i sposobu, w jaki są one dostarczane konsumentom. Daje odpowiedź na pytania: co, jak i dla kogo gospodarka ma produkować.

Aby alokacja była w pełni efektywna (w sensie Pareta) potrzebne są:

1.maksymalna wielkość produkcji efektywność produkcyjna.

Gospodarka produkuje efektywnie, jeśli przy danych zasobach, technologii i poziomie produkcji innych dóbr wytwarza maksymalną możliwą ilość branego pod uwagę dobra.

Jeżeli produkcja jest efektywnie wytwarzana mówimy, że gospodarka znajduje się na krzywej możliwości produkcyjnych (jest to warunek efektywności w sensie Pareta) we właściwym punkcie na krzywej możliwości produkcyjnych

przykład:

Istnieją dwie gałęzie przemysłu, z których jedna wytwarza filmy a druga posiłki, przy stałych zasobach kapitału i ziemi, oraz funkcji produkcyjnej (ilość dobra, którą można wytworzyć dodając zmieniające się ilości nakładu pracy do zasobu stałych czynników produkcji w tej gałęzi).

Przyrosty ilości pracy zaangażowanej w produkcję filmów zwiększą ich liczbę, lecz ze względu na stałą ilość czynników produkcji w przemyśle filmowym, praca ta przynosi zmniejszający się produkt krańcowy (im więcej pracowników, tym mniejszy przyrost liczby wyprodukowanych filmów).

Krzywa możliwości produkcyjnych powstaje dzięki przeniesieniu pracy, jednostka po jednostce z przemysłu filmowego do gałęzi produkującej posiłki.

Nachylenie krzywej możliwości produkcyjnych jest nazywane krańcową stopą transformacji (MRT), która informuje o relacji wymiennej dwóch elementów ze względu na możliwości produkcyjne w sytuacji, gdy wszystkie zasoby są w pełni wykorzystane. Jeśli jest ona równa krańcowej stopie substytucji (MRS) w pewnym punkcie położonym na krzywej.

Przy przeniesieniu jednego pracownika z produkcji filmów do produkcji posiłków uzyskamy dokładnie tyle posiłków ile wynosi krańcowy produkt tego ostatniego pracownika zatrudzonego przy produkcji posiłków, natomiast wytwarzana ilość filmów obniży się o wielkość krańcowego produktu pracownika, którego przenieśliśmy z gałęzi produkującej filmy

MRT = przyrost produkcji posiłków : spadek produkcji filmów = - $MPL_m : MPL_f$
MRT jest ujemna, ponieważ krzywa możliwości produkcyjnych opada

Krańcowa stopa transformacji, czyli nachylenie krzywej możliwości produkcyjnych nadaje precyzyjną formę idei kosztu alternatywnego, informuje ile jednego dobra musimy poświęcić, aby zwiększyć produkcję innego dobra, gdy gospodarka pracuje efektywnie na granicy możliwości produkcyjnych

2.wytworzenie najbardziej pożądanej przez konsumentów kombinacji dóbr Ocena użyteczności należy do konsumentów (konsumpcja i gusty)

Wg Pareta: z poprawą efektywności mamy do czynienia, gdy niektórzy konsumenti mają się lepiej a niczyja sytuacja nie ulega pogorszeniu.

Krańcowa stopa substytucji (MRS) – charakteryzuje konsumpcję, konsumenci wolą względnie zrównoważone kombinacje dóbr, żądają coraz większych dodatkowych porcji jednego dobra, aby zrekompensować sobie utratę kolejnych jednostek drugiego, którego konsumują już tylko niewielką ilość i utrzymać swoją użyteczność na niezmienionym poziomie, MRS wyraża relację, według której konsumenci mogą wymieniać jedno dobro na inne przy niezmienionym poziomie użyteczności

Wszystkie wolnokonkurencyjne przedsiębiorstwa zatrudniają pracowników aż do zrównania się płacy z wartością krańcowego produktu pracy (MVPL)

np. w gałęzi produkującej filmy wartość (MVPL_f) = iloczyn P_f (cena filmu) i MPL_f (krańcowy produkt pracy w tej gałęzi)

Równowaga wolnorynkowa prowadzi do alokacji zasobów w sensie Pareta, w tym stanie:

- gospodarka znajduje się na krzywej możliwości produkcyjnych, dzięki giętkości płac
- pod tą krzywą nadwyżka podaży pracy powoduje obniżkę płacy, co skłania przedsiębiorstwa do zatrudnienia większej liczby pracowników niezależnie od ceny produkowanego dobra
- nad krzywą, nadwyżka popytu na pracę podnosi płace, co sprawia, że obniża się popyt na pracę we wszystkich gałęziach
- w miarę zmiany wielkości produkcji poszczególnych gałęzi, aby utrzymać równowagę na odnośnych rynkach, muszą zmieniać ceny
- giętkość płac i cen zapewnia osiągnięcie stanu równowagi na krzywej możliwości produkcyjnych przy pełnym zatrudnieniu (system cen i płac nie tylko umieszcza gospodarkę na krzywej możliwości produkcyjnych, ale decyduje on również, w jakim punkcie na tej krzywej gospodarka się znajdzie)

Jeśli mechanizm rynkowy działa bez zakłóceń, równowaga wolnokonkurencyjna jest efektywna, co stanowi fundamentalny argument za tym, aby pozwolić rozstrzygać o alokacji zasobów wolnej grze sił rynkowych i powstającym w jej wyniku cenom.

Równowaga ogólna – przegląd zagadnień:

i) równowaga na rynku pracy

- przedsiębiorcy zatrudniają pracowników dopóki MVPL nie zrówna się z płacą
- mobilność pracy doprowadza do wyrównania się płac w różnych gałęziach
- giętkie płace równoważą rynek pracy w skali całej gospodarki, zapewniając pełne zatrudnienie i sprawiają, że osiąga ona krzywą możliwości produkcyjnych

ii) równowaga produkcji

przedsiębiorstwa zrównują cenę z kosztem krańcowym produkcji, który wzrasta, gdy rosną płace

iii) równowaga konsumenta

styczność linii budżetowej z krzywą obojętności jako warunku maksymalizacji użyteczności

iv) równowaga ogólna

- konsumenci i producenci, którzy są biorcami cen mają do czynienia z tymi samymi cenami
- maksymalizujący zysk producenci, którzy są biorcami cen dążą do wyrównania wartości MVPL z poziomem płac wytworzając takie ilości dóbr, którym odpowiada punkt na krzywej możliwości produkcyjnych gdzie jej nachylenie (MRT) zrównuje się z wysokością względnej ceny obu dóbr pomnożonej przez -1
- konsumenci jako biorcy cen, wybierają punkt na swojej linii budżetowej, który jest styczny do najwyższej osiągalnej krzywej obojętności, nachylenie tej krzywej (MRS) zrównuje się z relatywną ceną obu dóbr pomnożoną przez -1
- w stanie równowagi wolnokonkurencyjnej MRT = MRS
- popyt na dobro = podaż (równowaga pojawia się w punkcie przecięcia MRT i MRS, który oznacza alokację efektywną w sensie Pareta)

Aby jednak całkowicie powstrzymać się od interwencji w gospodarce, państwo musiałoby mieć całkowitą pewność, że nie występują takie zjawiska jak: efekty zewnętrzne i dobra publiczne, brak pewnych rynków, konkurencja niedoskonała, i że podział dochodu narzucony przez równowagę wolnorynkową jest prawidłowy i sprawiedliwy.

Oszczędności to różnica między dochodem a konsumpcją bieżącą, decyzje o oszczędnościach podejmują gospodarstwa domowe.

Inwestycje to wielkość, o jaką przedsiębiorstwa chcą powiększyć zasób kapitału, potrzebny do produkcji dóbr konsumpcyjnych w przyszłości, ilość bieżącej produkcji odłożona na powiększenie majątku, nie zaś przeznaczona do natychmiastowej konsumpcji.

Dochód wytwarzany w gospodarce jest równy sumie kosztów ponoszonych przez przedsiębiorstwa (opłata usług czynników produkcji) oraz ich zysków (dochodu właścicieli przedsiębiorstw), wartość produkcji = wartość dochodów gospodarstw domowych

oszczędności = inwestycje (stan równowagi) – relacja

Oszczędności tutaj to część bieżącego dochodu, którą gospodarstwa domowe odkładają na przyszłą konsumpcję a inwestycje to część bieżącej produkcji firm, która powiększa zasób kapitału, co jest warunkiem pojawienia się tej konsumpcji.

Do zrównania oszczędności z inwestycjami doprowadzają stopy procentowe

- konsumpcja bieżąca (nie robi się żadnych zapasów na przyszłość)
- konsumpcja przyszła (wszystkie dzisiejsze zasoby są zużywane do powiększenia zasobu kapitału na przyszłość)

Przy niższej stopie procentowej niezapewniające dotąd zysku projekty staną się opłacalne a bardziej zapobiegliwe społeczeństwo będzie oszczędzać więcej.

Zwiększona podaż kredytu spowoduje spadek stóp procentowych i pobudzi inwestycje zapewniając równowagę między oszczędnościami a inwestycjami.

Stopa procentowa jest najważniejszą z cen, sprawia ona, że gospodarka rynkowa osiąga efektywną alokację, jeśli stopa procentowa ma odpowiadać równowadze musi zależeć od produkcyjności (nachylenia krzywej możliwości produkcyjnych opisującego możliwości zamiany konsumpcji bieżącej na przyszłą) oraz zapobiegliwości (stopy zgodnie, z którą konsumenci zamieniają konsumpcję bieżącą na konsumpcję przyszłą wzdułz danej krzywej obojętności), w stanie równowagi MRT i MRS wynoszą - (1 + r)

David Begg, Stanley Fischer, Rudiger Dornbusch

EKONOMIA – MAKROEKONOMIA

Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne

20. WPROWADZENIE DO MAKROEKONOMII I RACHUNKU DOCHODU NARODOWEGO

Makroekonomia -nie traktuje o szczegółach gospodarki, lecz o ogólnym jej obrazie.

Makroekonomia zajmuje się głównie powiązaniami między różnymi częściami gospodarki, opiera się ona na innego rodzaju uproszczeniach mających na celu zwiększenie operacyjności analizy.

Problemy makroekonomiczne

- niektóre z podstawowych problemów, o jakich traktuje makroekonomia:

Inflacja

Roczną stopą *inflacji*- to procentowy przyrost przeciętnego poziomu cen dóbr i usług w ciągu roku.

Bezrobocie

Bezrobocie – to liczba osób zarejestrowanych jako poszukujące pracy i jednocześnie niemających zatrudnienia.

Stopa bezrobocia

-to odsetek siły roboczej pozostającej bez pracy.

Siła robocza

-to liczba ludzi pracujących lub poszukujących pracy

Produkcja i wzrost

Realny produkt narodowy brutto (PNB) jest miara całkowitego dochodu gospodarki narodowej. Świadczy on o ilości dóbr i usług, na których zakup może pozwolić sobie gospodarka jako całość.

Przyrost realnego PNB

-określa się mianem wzrostu gospodarczego

Polityka makroekonomiczna

Państwo ma do dyspozycji całą gamę narzędzi polityki gospodarczej, za pomocą których może oddziaływać na zachowanie się gospodarki jako całości.

20.3 Ramy analizy; krótki przegląd

Gospodarka-jako całość składa się z wielu milionów podmiotów gospodarczych:

Tak na szczeblu centralnym, jak i lokalnym. Ich indywidualne decyzje wyznaczają łącznie wydatki całkowitej gospodarce dochód całkowity i ogólny wielkość produkcji dóbr i usług.

Gospodarstwa domowe – dysponują czynnikami produkcji lub – inaczej –nakładami niezbędnymi w procesie produkcji. Są także faktycznymi właścicielami przedsiębiorstw.

Gospodarstwa Domowe oferują przedsiębiorstwom podaż usług czynników produkcji, przedsiębiorstwa zaś wykorzystują te czynniki do wytwarzania dóbr i usług. Tym usługom odpowiadają pewne płatności..

Ruch okrężny

Istnieją trzy sposoby mierzenia skali działalności gospodarczej. Możemy, zatem mierzyć;

- a) Wartość wytworzonych dóbr
- b) Poziom dochodów czynników produkcji, który reprezentuje wartość dostarczonych przez nie usług.
- c) Wartość wydatków na dobra i usługi

Dochody czynników produkcji muszą być równe wydatkom gospodarstw domowych, ponieważ założyliśmy, iż wszystkie dochody, są wydatkowane. Wartość produkcji musi się równać całkowitym wydatkiem na dobra i usługi, ponieważ przyjęliśmy założenie, iż wszystkie zostają sprzedane.

Produkt krajowy brutto-jest miarą wielkości produkcji wytworzonej przez czynniki wytwórcze zlokalizowane na terytorium danego kraju, niezależnie od tego, kto jest ich właścicielem.

PBK -mierzy wartość produkcji wytworzonej w gospodarce kraju.

Gospodarka zamknięta – nazywamy gospodarką, w której nie występują związki z zagranicą.

Wartość dodatnia –jest to przyrost wartości dóbr w wyniku określonego (danego)procesu produkcji.

Wartość dodatnią oblicza się przez odjęcie od wartości dóbr wyprodukowanych przedsiębiorstwie sumy kosztów rzeczowych czynników wytwórczych zużytych do produkcji tych dóbr.

Dobra finalne- to dobra nabyte przez ostatecznego użytkownika. Są to albo dobra konsumpcyjne zakupione przez gospodarstwa domowe, albo dobra kapitałowe (inwestycyjne)-np. maszyny - nabywane przez przedsiębiorstwa.

Dobra pośrednie-to dobra częściowo przetworzone, które stanowią nakład w procesie produkcji w innych przedsiębiorstwach gdzie są zużywane.

Inwestycje - są to zakupy nowych dóbr kapitałowych przez przedsiębiorstwa

Oszczędności-to ta część dochodu, która nie została wydana na zakup dóbr i usług

Y-będziemy oznaczać PKB, który jest tożsamy z wartością dochodów gospodarstw domowych.

C-wydatki konsumpcyjne

S -Oszczędności

S=Y-C
Oraz
Y=C+S

SYMBOL = oznacza "jest Identycznie równy (tożsamy)na mocy definicji"

Dobra finalne – są to dobra, które nie zużywają się całkowicie w procesie produkcji w danym okresie

Zapasy – to dobra trzymane obecnie w przedsiębiorstwie na potrzeby przyszłej produkcji lub sprzedaży

Zapasy nazywaliśmy **KAPITAŁEM OBROTOWYM**. Ponieważ nie zużywają się one całkowicie w produkcji ani nie zostają sprzedane w bieżącym okresie, są uznawane w za dobra kapitałowe.

Powiększanie zapasów jest, więc równoznaczne z inwestycjami kapitał obrotowy. Kiedy zapasy obniżają się, wtedy traktujemy to jako inwestycje ujemne lub – inaczej – dezinvestycje.

Źródłem dochodów państwa są zarówno podatki bezpośrednie T e nakładane na dochody jak i podatki pośrednie T e zwane inaczej **PODATKAMI OD WYDATKÓW**

Podatki nakłada się, aby móc sfinansować dwa rodzaje wydatków państwa. Wydatki na dobra i usługi G obejmują zakupy przez państwo dóbr i usług.

Państwo ponosi też wydatki związane z finansowaniem **PŁATNOŚCI TRANSFEROWYCH** albo – inaczej – **ŚWIADCZEŃ SPOŁECZNYCH** –B

PKB w cenach rynkowych

PKB w cenach czynników twórczych

Rachunek dochodu narodowego, konsumpcję C ,inwestycje I i wydatki państwa G wyrażamy w cenach rynkowych, łącznie z podatkami pośrednimi od dóbr i usług , to wartość dodaną lub – inaczej - produkcje netto wytworzoną w gospodarce można zapisać jako C + I + G w rezultacie

PKB w canach rynkowych = C+ I + G

Y=PKB e cenach czynników produkcji =C+I+G – T

ROZPORZĄDZALNE DOCHODY OSOBISTE – są to dochody gospodarstw domowych po uwzględnieniu podatków bezpośrednich % płatności transferowych. Wielkość ta informuje nas o tym, ile gospodarstwa domowe mogą przeznaczyć na wydatki i oszczędności

Rozporządzalne dochody osobiste wynoszą, zatem Y+B+T d

Eksportem X nazywamy dobra, które zostały wytworzone w kraju a następnie sprzedane za granicę
IMPORT (Z) to dobra, które są produkowane za granicą i tam nabywane na potrzeby gospodarki krajowej

Gospodarstwa domowe przedsiębiorstwa i państwo mogą dokonywać importu, Z który nie jest częścią produkcji krajowej i nie kreuje dochodów czynników twórczych. Dobra importowane nie zostają wykazane w PKB ujmowanym od strony produkcji, który odnosi się tylko do wartości dodanej przez producentów krajowych. Import zostaje jednakże ujęty w wydatkach na dobra finalne.

W związku z istnieniem w gospodarce otwartej handlu zagranicznego możemy zmodyfikować naszą formułę obliczania PKB w cenach czynników produkcji w następujący sposób $Y=C+I+G+X-Z-T=C + I +G+ NX -T$

$S+(T d +T e -B)+Z=I+G+X$ – suma odpływów z obiegu musi być nadal równa sumie dopływów.

Nadwyżka sektora prywatnego prywatnego-I to odpływ z ruchu okrężnego. Musi mu odpowiadać dopływ o tej samej wielkości. Źródłem tego dopływu może być albo deficyt budżetu państwa, G+B-T e _T d albo eksport netto NX tj. nadwyżka wpływów z eksportu nad wydatkami na import

Przepływ netto dochodów majątkowych to nadwyżka napływu dochodów z własności z tytułu usług czynników produkcji świadczonych za granicą nad odpływem dochodów z własności pozostałych w wyniku świadczenie przez cudzoziemców usług czynników produkcji w Wielkiej Brytanii

PNB jest miernikiem całkowitych dochodów kraju, niezależnie od miejsca(kraju)świadczenie usług PKB powiększonemu o dochody netto t tytułu własności za granicą

AMORTYZACJA zwana inaczej zużyciem kapitału trwałego, jest miarą szybkości zmniejszania się wartości istniejącego zasobu kapitału w danym okresie będącego wynikiem jego fizycznego lub ekonomicznego zużycia

AMORTYZACJA jest kosztem ekonomicznym, ponieważ dotyczy zasobów zużywanych w procesie produkcji

DOCHÓD NARODOWY jest to produkt narodowy netto wytworzony w gospodarce. Oblicza się przez odjęcie amortyzacji od PNB w cenach czynników produkcji.

Dochód narodowy to ilość pieniędzy, jaką dysponuje na wydatki na dobra i usługi po odłożeniu odpowiedniej ilości pieniędzy

PNB w ujęciu nominalnym mierzy się w cenach bieżących tj. takich, które istniały w okresie, gdy osiągano składające się na PNB dochody

Realny PNB koryguje nominalny PNB o skutki inflacji i wyraża go w cenach istniejących pewnym okresem najczęściej określonym jako rok Bazowy lub podstawowy

Delator PNB jest to stosunek nominalnego PNB (w cenach bieżących) do PNB w ujęciu realnym (w cenach stałych) wyrażony w postaci wskaźnika

Realny PNB jest prostym miernikiem fizycznym produkcji wytworzonej w gospodarce w roczna zmiana procentowa jego poziomu informuje o tempie wzrostu gospodarczego

REALNY PNB per CAPITA jest to realny PNB podzielony przez liczbę mieszkańców kraju
Przy danym poziomie realnego PNB im większa jest liczba ludności tym mniejsza będzie liczba dóbr i usług przypadających na 1 osobę
Prosty miernik przeciętnego poziomu stopy życiowej w jakimś kraju

PNB znajduje zastosowanie jako miernik wielkości produkcji dóbr i usług w gospodarce, byłoby pożądane, aby rachunek PNB obejmował swym zasięgiem możliwie jak największy obszar działalności gospodarczej W praktyce występują dwa problemy utrudniające włączenie całej produkcji do PNB
>PO PIERWSZE niektóre efekty uboczne gospodarczej działalności człowieka takie jak hałas, zanieczyszczenie środowiska i korki drogowe wpływają na wzrost uciążliwości życia. Powinniśmy, zatem wprowadzić poprawkę na te efekty uboczne
Istnieje również wiele pożądanych społecznie dóbr i usług, które nie są wliczone do PNB, ponieważ nie są one objęte transakcjami rynkowymi i brak jest ich mierników wartości.
Szacuje się wprawdzie wartości pozostałe w efekcie tego rodzaju działalności. Ale przy założeniach o wysokim stopniu umowności. W konsekwencji Wyniki tych szacunków mieszczą się w bardzo szerokim przedziale od 3 % do 25% PNB

Wskaźnik dobrobytu ekonomicznego netto DEN wskaźnik ten koryguje PNB Tak, aby stało się ono bardziej adekwatnym miernikiem poziomu dobrobytu w danym kraju.

21. DETERMINANTY DOCHODU NARODOWEGO

PRODUKCJA POTENCJALNA – jest to wielkość produkcji, która wytworzyłaby gospodarka gdyby wszystkie czynniki produkcji zostały w pełni wykorzystane

Produkcja potencjalna ma tendencje do równomiernego wzrostu w miarę zwiększenie zasobu czynników wytwórczych % gospodarce. Produkcja potencjalna zmienia się powoli
Jest to produkcja, jaką można by osiągnąć gdyby wszystkie rynki w gospodarce znajdowały się w stanie równowagi.

Johna Maynarda KEYNESA

Keynesistami opowiadającymi się za interwencją państwa, które miała utrzymać produkcję na poziomie zbliżonym do potencjalnego.

Miltion Friedman

AD – popyt globalny
C popyt konsumpcyjny
I popyt inwestycyjny
Otrzymujemy;
 $AD=C+I$

ROZPORZĄDZALNE DOCHODY OSOBISTE – są to dochody, jakie gospodarstwa domowe otrzymują od przedsiębiorstw, powiększone o wpłaty transferowe otrzymywane od państwa i zmniejszone o podatki bezpośrednie płacone państwu. Są to inaczej dochody, jakie gospodarstwa mogą przeznaczyć na wydatki lub oszczędności

FUNKCJA Konsumpcji= obrazuje wielkość zamierzonej konsumpcji globalnej przy każdym poziomie rozporządzalnych dochodów osobistych.

AUTONOMICZNYM POPYTEM KONSUMPCYJNYM – OZNACZA POPYT NIEZALEŻNY OD WIELKOŚCI DOCHODU

KARAŃCOWA SKŁONNOŚĆ DO KONSUMPCJI – jest to część każdego dodatkowego funta dochodu rozporządzalnego, która gospodarstwa domowe pragną przeznaczyć na konsumpcje

POPYT INWESTYCYJNY – oznacza zamierzone (planowane) przez przedsiębiorstwa powiększenie zasobów kapitału trwałego (fabryki i maszyny) oraz stanu zapasów

Popyt inwestycyjny przedsiębiorstw zależy głównie od ich przewidywań co do tempa wzrostu popytu na ich produkty na ich produkty

POPYT GLOBALNY jest to suma, która przedsiębiorstwa i gospodarstwa domowe planują wydać na dobra i usługi przy różej wielkości dochodu

Popyt Globalny –to po prostu popyt konsumpcyjny gospodarstw domowych C plus popyt inwestycyjny przedsiębiorstw I

W sytuacji, gdy popyt globalny spada poniżej poziomu zapewniającego pełne zatrudnienie , przedsiębiorstwa nie mogą sprzedać tyle ,ile pragnęłyby . Mówimy ze występuje PRZYMUSOWA nadwyżka zdolności wytwórczych

Przy stałych cenach i placach RÓWNOWAGA KRÓTKOOKRESOWA na rynku dóbr istnieje wtedy, kiedy popyt globalny lub inaczej – planowane globalne wydatki dokładnie zrównają się z faktycznie wytworzona produkcją.

Planowane zmiany zapasów są już włączone do globalnego popytu inwestycyjnego I

SPADEK POPYTU GLOBALNEGO 21.6

Funkcja popytu globalnego AD;

Nachylenie krzywej AD zależy wyłącznie od krańcowej skłonności konsumpcji (MPC)

-wydatków autonomicznych

takie wydatki, które są nie zależne od dochodu

Zmiany wydatków autonomicznych prowadzą do równoległych przesunięć krzywej AD

Popyt inwestycyjny zależy przede wszystkim od bieżących oczekiwanią przedsiębiorstw dotyczących przyszłego popytu na ich produkcję

Keynes dowodził ze popyt inwestycyjny może wykazywać znaczne wahania silnie reagujące na bieżący pesymizm lub optymizm w ocenie przyszłości i nazwał to zjawisko NATURALNYM INSTYNKTEM INWESTORÓW

MNOŻNIK 21.7

MNOŻNIKIEM – nazywamy stosunek zmiany produkcji w punkcie równowagi do powodującej ją zmiany w wydatkach autonomicznych

MNOŻNIK – informuje jak zmieni się produkcja w wyniku zmiany popytu globalnego

Mnożnik jest większy od 1 ponieważ każda zmiana autonomiczna popytu inwestycyjnego uruchamia dalsze zmiany popytu konsumpcyjnego

MNOŻNIK = 1

$$1 - \frac{1}{MPC}$$

Początkowy spadek popytu inwestycyjnego 9 spowoduje ostatecznie spadek produkcji równowagi o 30

Odjęcie MPC od jedności daje krańcową skłonność do oszczędności (MPS) im jest ona wyższa tym większa część każdej dodatkowej jednostki dochodu wypada z ruchu okrężnego powiększając oszczędności

Paradoks zapobiegliwości – zmiana rozmiarów oszczędności, jakie gospodarstwa domowe pragną poczynić przy każdym poziomie dochodu prowadzi do zmiany wielkości dochodu zapewniając równowagę . nie następuje natomiast zmiana oszczędności w punkcie równowagi nadal muszą się one równać się planowanym inwestycją

22. GLOBALNY POPYT, POLITYKA FISKALNA I HANDEL ZAGRANICZNY

PODSTAWOWE POJĘCIA

Polityka fiskalna – decyzje rządu dotyczące wydatków i podatków.

Polityka stabilizacyjna – obejmuje działania rządu zmierzające do utrzymania poziomu produkcji, tak aby PNB był blisko poziomu zapewniającego pełne wykorzystanie czynników wytwórczych (pełne zatrudnienie).

Deficyt budżetowy - nadwyżka wydatków państwa nad jego dochodami. Państwo finansuje zwykle swój deficyt, zapożyczając się u społeczeństwa poprzez sprzedaż obligacji. →

DŁUG PUBLICZNY (narodowy) – suma pozostałych do spłacenia pożyczek państwowych

Udział państwa w ruchu okrężnym – państwo włącza się do ruchu okrężnego poprzez zakup dóbr i usług (wydatki państwa G zwiększą łączny popyt), oraz poprzez ściąganie podatków Td i Te (pomniejszonych o transfery zasiłków [B]) które sprawiają, że dochody rozporządzalne są mniejsze od dochodu i produktu narodowego.

Rys. 21.1

DOCHÓD ROZPORZĄDZALNY(YD) to dochód narodowy ($Y \equiv C + I + G$) pomniejszony o podatki netto (NT)

$$YD = Y - NT = Y - tY = Y(1 - t)$$

Podatki netto (NT) - podatki minus transfery (B)

Stopa procentowa (t) – np. jeśli podatki wynoszą 20 % dochodu narodowego to stopa = 0,2

WPŁYW WYDATKÓW PAŃSTWOWYCH (G) NA POZIOM PRODUKCJI

Wzrost G wywołuje **wzrost** poziomu produktu społecznego odpowiadającego warunkom równowagi (linia 45) o wielkość równą iloczynowi mnożnika i przyrostu G. w czasie recesji, gdy równowaga następuje na niskim poziomie produkcji, wzrost wydatków państwa (G) podwyższa łączny popyt i poziom produkcji zapewniający równowagę.

Rys. 21.3

WPŁYW WYDATKÓW NETTO (NT) NA POZIOM PRODUKCJI

Zwiększenie stopy opodatkowania netto obniża poziom produkcji zapewniający równowagę, a obniżenie stopy opodatkowania netto prowadzi do ustalenia poziomu równowagi (linia 45) na wyższym poziomie produkcji.

Stopa podatków netto t wzrasta, gdy:

- 1) rząd podnosi podatki bezpośrednie
- 2) rząd ogranicza stopę subsydiów, np. zasiłki za bezrobotnych

Rys. 21.4

POŁĄCZONY EFEKT WYDATKÓW PAŃSTWOWYCH I OPODATKOWANIA →

Mnożnik zrównoważonego budżetu – oznacza że wzrost wydatków państwa, któremu towarzyszy taki sam wzrost podatków, powoduje zwiększenie produkcji.

DZIAŁANIE MNOŻNIKA PRZY PROPORCJONALNYCH PODATKACH

KSK' (krańcowa skłonność do konsumpcji z dochodu narodowego) = KSK (1 - t)

Modyfikacja mnożnika z poprzedniego rozdziału (w tamtym rozdziale była KSK z dochodu rozporządzalnego) :

Mnożnik = 1 / 1 - KSK'

Budżet – zapis planu wydatków i sposobów ich finansowania; określonej osoby, przedsiębiorstwa lub państwa.

DEFICYT BUDŻETOWY PAŃSTWA = G - NT

G – wydatki państwa na dobra i usługi

NT – j.w.

Trzy wielkości, które określają stan budżetu:

- 1) stopa podatkowa (t)
- 2) wielkość wydatków państwowych (G)
- 3) poziom dochodu

Przy danym poziomie wydatków państwa G i danej stopie podatków t, nadwyżka bądź deficyt budżetu zależą od wysokości dochodu. Im **wyższy** dochód, tym **mniejszy** deficyt bądź **większa** nadwyżka.

Przy danej stopie podatkowej **wzrost** G powoduje **zwiększenie** dochodu gwarantującego równowagę, co z kolei **zwiększy** wpływy z podatków

INWESTYCJE, OSZCZĘDNOŚCI I DEFICYT BUDŻETOWY

Stan równowagi : $S + NT = G + I \rightarrow$ faktyczne oszczędności (S) + faktyczne podatki netto (NT) **muszą** zawsze równać się faktycznym wydatkom państwa (G) i faktycznym inwestycją.

$S + NT = G + I$, więc : $S - I = G - NT$, a $G - NT =$ deficyt budżetu, czyli $S - I =$ przewidywany deficyt budżetu państwa

Wzrost wydatków państwowych na dobra i usługi (G) podnosi poziom produkcji zapewniający równowagę (linia 45). Przy danej stopie podatkowej wpływy podatkowe rosną. Mimo to deficyt budżetowy powiększa się (lub nadwyżka budżetu zmniejsza się). Dlaczego?

$S - I = G - NT$ (deficyt budżetu)

I jest wartością stałą, więc musi wzrosnąć S

Większe G to większe S więc : S (większe) – I (stałe) = większy deficyt

Przy danym poziomie wydatków państwa (G) wzrost stopy podatkowej (t) zmniejsza zarówno poziom równoważącego gospodarkę dochodu narodowego [rysunek 21.4], jak i rozmiar deficytu budżetowego, ponieważ

Większy podatek to mniejsze oszczędności S

S (mniejsze) – I (stałe) = mniejszy deficyt

DEFICYT A CHARAKTER POLITYKI FISKALNEJ PAŃSTWA

Polityka fiskalna – decyzje rządu dotyczące wydatków (G) i podatków (NT)

Deficyt sam w sobie nie jest dobrą miarą charakteru polityki fiskalnej państwa. Deficyt może się zmieniać z powodów, które nie mają wiele wspólnego z polityką fiskalną, np. przy danym poziomie wydatków (G) i danej stopie podatkowej (NT), należy oczekwać, że budżet będzie wskazywał większy deficyt w czasie recesji, gdy dochód będzie niski, niż w czasie ożywienia, gdy dochód będzie wysoki.

Wskaźnik budżetu pełnego zatrudnienia – pokazuje, czy budżet miałby deficyt, czy nadwyżkę, gdyby dochód znajdował się na poziomie pełnego wykorzystania czynników wytwórczych (zatrudnienia). Jest to znacznie lepszy wskaźnik charakteru polityki fiskalnej niż faktyczna nadwyżka lub deficyt.

Drugą przyczyną tego, że faktyczny deficyt budżetowy nie jest najlepszym wskaźnikiem charakteru polityki fiskalnej, jest istnienie różnicy między realną i nominalną stopą procentową (wpływ inflacji)

AUTOMATYCZNE STABILIZATORY I AKTYWNA POLITYKA FISKALNA

Automatyczny stabilizator to taki mechanizm w gospodarce, który zmniejsza podatność PNB na wstrząsy poprzez zmniejszenie wartości mnożnika. Ich zaletą jest to, że działają automatycznie (nikt nie musi decydować o ich uruchomieniu)

Wstrząsy – zaburzenia w gospodarce wywołane, np. przez wojnę, wzrost cen ropy, wstrząsy mogą zmienić automatycznie składniki łącznego popytu i przesunąć krzywą popytu globalnego.

Automatyczne stabilizatory:

- podatek dochodowy
- podatek od wartości dodanej VAT
- zasiłek dla bezrobotnych
- import (w gospodarce otwartej)

AKTYWNA (DYSKRECYJONALNA) POLITYKA FISKALNA

Aktywna polityka fiskalna – wpływanie rządu na zmiany poziomu wydatków lub stopy podatkowej, polityka ta oddziałuje stabilizująco na poziom popytu globalnego i przybliża gospodarkę do stanu pełnego zatrudnienia.

Ograniczenia aktywnej polityki fiskalnej:

- 1) opóźnienia czasowe w rozwiązaniu problemu, wprowadzeniu zmian w polityce oraz dostosowaniu się do nowego stanu równowagi.
- 2) Niepewność – błędy w oszacowaniu przyszłego popytu, oszacowaniu wysokości mnożnika i w ocenie zakresu zmian w automatycznych składnikach popytu wywołanych posunięciami fiskalnymi – prowadzi to do błędnego oszacowania zakresu zmian w polityce fiskalnej.

DŁUG PUBLICZNY I DEFICYT

Dług publiczny (narodowy) – całkowite pozostałe do spłaty zadłużenie państwa. Wzrasta w wyniku deficytu budżetowego

Dług sektora publicznego – deficyt budżetu państwa i dług znacjonalizowanych gałęzi przemysłu

Dwie przesłanki, które mogą powodować wyobrzymienie problemu długu narodowego:

- 1) większość dlułu państwo zaciąga u swoich obywateli (obligacje państewowe), więc sami pożyczamy sobie.
- 2) część pieniędzy wcześniej pożyczonych została zainwestowana, więc zacznie przynosić dodatkowe dochody, co pomoże w spłacie dlułu.

Z drugiej strony:

- 1) Jednak, jeśli dluł będzie zbyt duży w stosunku do PNB to rząd może zdecydować się na zwiększenie stopy opodatkowania, aby pokryć ten dluł, co może wywołać zaburzenia w gospodarce.
- 2) Wysokie zadłużenie może spowodować nadmierny deficyt, który rząd będzie mógł sfinansować wyłącznie poprzez zaciąganie kolejnych pożyczek bądź druk pieniędzy (groźba hiperinflacji)

WPŁYW HANDLU ZAGRANICZNEGO NA DOCHÓD

Bilans handlowy – wartość eksportu netto. Gdy eksport (X) jest większy od importu (Z), występuje nadwyżka handlowa. Gdy import przewyższa eksport, gospodarka wykazuje deficyt handlowy.

Wpływ produktu krajowego i dochodu na import i eksport:

- w każdym przypadku popyt na import najczęściej rośnie, kiedy wzrastają dochód i produkt krajowy [rys. 21.7]
- eksport nie zależy od dochodu narodowego

Krańcowa skłonność do importu (KSI) – pokazuje, jaką część każdej dodatkowej złotówki dochodu narodowego podmioty krajowe chcą wydać na import, np. KSI = 0,2, więc każda planowana złotówka dochodu narodowego powiększa planowany poziom importu o 20 groszy. KSI obniża wartość mnożnika z 1/1 – KSK' do 1/1-KSK' + KSI

Nadwyżka handlowa – dodatnia różnica między eksportem a importem. Nadwyżka jest tym wyzsza, im niższy jest poziom dochodu. Wzrost eksportu zwiększa nadwyżkę handlową, a wzrost KSI zmniejsza ją

Popyt na eksport netto – różnica między popytem na eksport a popytem na import przy każdym poziomie dochodu narodowego.

Wzrost eksportu wywołuje wzrost krajowej produkcji i dochodu. Wzrost KSI powoduje zmniejszenie krajowej produkcji i dochodu.

W sytuacji równowagi zamierzone odpływy S + NT + Z muszą być równe dopływom G+I+X. Oznacza to, że każdą nadwyżkę S – I planowaną przez sektor prywatny musi skompensować suma deficytu państwa G – NT i zamierzonej nadwyżki handlowej X – Z

23. PIENIĄDZ I WSPÓŁCZESNY SYSTEM BANKOWY.

Pieniądz – to pewien powszechnie akceptowany towar, za pomocą którego dokonujemy płatności za dostarczone dobra lub wywiązujemy się ze zobowiązań (np. spłata dlułu). Inaczej mówiąc jest to środek wymiany.

Funkcje pieniądza:

- Środek wymiany – ułatwia wymianę dóbr i usług (w gospodarce bez pieniężnej (bartelowej) nie występuje środek wymiany. Wymiana ma charakter bezpośredni, co oznacza, że jedne dobra są wymieniane na inne)
- Jednostka rozrachunkowa – to jednostka, w której są wyrażone ceny i prowadzi się rozliczenia
- Środek przechowywania wartość (tezauryzacji) – umożliwia wykorzystanie pieniądza do zakupu w przyszłości
- Miernik odroczych płatności – pozwala ustalić wartość przyszłych spłat dlułu

Rodzaje pieniądza:

- Pieniądz symboliczny – to środek płatniczy, którego wartość, czyli siła nabywcza znacznie przewyższa koszt jego wytworzenia lub wartość jako towaru w innych niż pieniądz zastosowaniach
- Pieniądz bezgotówkowy – to środek wymiany, którego podstawą jest wierzytelność przedsiębiorstwa prywatnego lub osoby fizycznej. Pieniądz mający formę zapisu na rachunku bankowym, którego podstawą może być depozyt gotówkowy klienta lub kredyt udzielony przez bank. Płatności dokonywane są za pomocą polecenia przelewu, czeku, karty kredytowej itp.

W przeszłości różne towary pełniły funkcje pieniądza np. psiezęby, muszle, złoto, niewolnicy i papierozy. Był to tzw. Pieniądz towarowy. We współczesnym świecie ta postać pieniądza występuje coraz rzadziej, a powszechnie akceptowanym środkiem płatniczym jest pieniądz gotówkowy (symboliczny). Przykładami pieniądza gotówkowego są banknoty i bilon, które w coraz większym stopniu uzupełnia pieniądz bezgotówkowy np. w postaci depozytów bankowych

System bankowy

Początków nowoczesnego systemu bankowego można upatrywać w operacjach przeprowadzanych przez średniowiecznych złotników, którzy zaczęli występować w roli „skarbników”, przechowując w swych skarbcah złoto należące do klientów. Od momentu, kiedy klienci zaczęli przekazywać prawo własności do swego złota w formie zapisów na papierze, a nie fizycznego transferu, pojawiła się instytucja **czeku**. Gdy złotnicy przekonali się, że ich klienci nie będą jednocześnie domagać się zwrotu powierzonego złota, już tylko krok dzielił ich od wprowadzenia kredytów bankowych i instytucji kredytu w rachunku bieżącym (overdraft). Złotnicy musieli oczywiście utrzymywać rezerwy złota, aby uniknąć niebezpieczeństwa paniki finansowej, ale stanowiły one tylko pewną część całkowitej sumy wkładów. Podstawą nowoczesnego systemu bankowego jest działalność **pośredników finansowych**, przede wszystkim **banków komercyjnych**. Najważniejszą cechą tych banków jest to, iż część ich pasywów jest wykorzystywana jako środek płatniczy, co sprawia, że można je traktować jako składnik podaży pieniądza w gospodarce. Baki komercyjne działają w **systemie clearingowym (rozrachunkowym)**, w ramach którego codziennie dokonuje się rozliczeń sald – wynikających z obsługiwanych transakcji – między uczestnikami systemu. **Bank centralny** (Narodowy Bank Polski) występuje w roli bankiera banków komercyjnych; utrzymuje u siebie pewną część ich rezerw i wyłącza w ten sposób z obiegu część gotówki.

Banki komercyjne, podobnie jak inne przedsiębiorstwa prywatne, są nastawione na maksymalizację zysku. Przyjmują depozyty klientów w postaci **wkładów na żądanie i składek terminowych**, które – łącznie z **certyfikatami depozytowymi** – stanowią podstawowe pozycje po stronie pasywów w ich bilansie. Po stronie aktywów banki utrzymują rozmaite aktywa o zróżnicowanym stopniu **płynności**. Ogólnie biorąc im niższa jest płynność danej pozycji aktywów, tym wyższy osiągany z niej zysk. Sztuka zarządzania własnym portfelem aktywów przez dążący do maksymalizacji zysków bank polega na takim ukształtowaniu struktury aktywów, aby osiągnąć wysoką stopę zwrotu przy niskim ryzyku, a jednocześnie utrzymać wystarczającą płynność aktywów do nie zakłóconej obsługi klientów. Udzielając kredytów i umożliwiając zaciąganie pożyczek w rachunku bieżącym, banki komercyjne

powiększają zasób pieniądza bezgotówkowego w gospodarce i tym samym wpływają na ogólną wielkość podaży pieniądza.

Sumę banknotów i bilonu znajdujących się w obiegu, powiększoną o rezerwy gotówkowe banków komercyjnych, określa się mianem **bazy monetarnej**. Gospodarstwa domowe i przedsiębiorstwa zawsze utrzymują pewną ilość gotówki, co jest podyktowane motywem transakcyjnym. Ogólna podaż pieniądza jest równa bazie monetarnej pomnożonej przez **mnożnik kreacji pieniądza**. Zależność ta odzwierciedla zdolność banków do kreacji kredytu. Wysokość mnożnika kreacji pieniądza zależy od skłonności banków komercyjnych i gospodarstw domowych do posługiwania się gotówką. Im niższa jest planowana przez banki relacja gotówki do wkładów (**stopa rezerw**), tym wyższy jest mnożnik kreacji pieniądza. Podobnie im mniej gotówki utrzymują gospodarstwa domowe i przedsiębiorstwa, tym większa będzie podaż pieniądza.

Ilość gotówki utrzymywanej przez banki w formie rezerw zależy od jej kosztu alternatywnego tj. zysku, jaki można osiągnąć przeznaczając pieniądze na kredyty oraz do prawdopodobieństwa przedterminowego wycofania wkładów z banku. Na skłonność ludzi do utrzymywania gotówki rzutują czynniki instytucjonalne określające sposób dokonywania wpłat dochodów, przepisy podatkowe, warunki korzystania z kart kredytowych, a nawet pora roku.

W świetle powyższych ustaleń zdefiniowanie pojęcia podaży pieniądza nie powinno na pozór nastręczać trudności: obejmuje ona gotówkę w obiegu oraz wkłady w banku. Rzeczywistość bywa jednak bardziej złożona. Wkłady bankowe w praktyce przyjmują bardzo różne formy, odzwierciedlając fakt istnienia szerokiego spektrum aktywów finansowych o różnym stopniu płynności. Co więcej funkcje banków zaczynają w coraz większym zakresie spełniać także instytucje finansowe, np. towarzystwa budowlane. W 1989 największe towarzystwo budowlane w Wielkiej Brytanii – Abbey National – zostało nawet formalnie uznane za bank.

Przyczyny te sprawiają, że precyzyjne zdefiniowanie podaży pieniądza staje się coraz bardziej trudne. Szeroka baza monetarna obejmuje gotówkę w obiegu i pogotowie kasowe banków komercyjnych oraz ich wkłady gotówkowe w banku centralnym; ten agregat pieniężny określa się jak M0. szersze, stosowane w różnych okresach, definicje pieniądza odwoływały się do takich agregatów jak M1, M2, M3, M4, M4c oraz M5. W pierwszej połowie lat 90 regularnie publikowane statystyki dotyczące obiegu pieniężnego w Wielkiej Brytanii zawierały dane na temat M0, M2 i M4, gdzie agregat M4 jest miarą pieniądza w szerokim ujęciu. Wszystkie definicje pieniądza zawarte między agregatem M0 i M4 mają obecnie znaczenie mniejsze znacznie niż poprzednio. W warunkach postępującej deregulacji rynków finansowych i szybkiego postępu technicznego coraz łatwiejsze staje się bowiem przerzucanie środków między różnymi rodzajami aktywów finansowych i elastyczne dostosowanie portfela aktywów do zmieniających się warunków.

Banki komercyjne – to pośrednicy finansowi, którym państwo udzieliło licencji na działalność polegającą na udzielaniu kredytów i przyjmowaniu depozytów, włączając w to wkłady, w których ciężar mogą być wystawiane czekи

Baza monetarna – to łączna ilość banknotów i bilonu w obiegu pozabankowym oraz znajdujących się w systemie bankowym

Mnożnik kreacji pieniądza – obrazuje wielkość zmiany zasobu pieniądza, wywołanej zmianą bazy monetarnej o jednostkę

M0 – Banknoty i bilon w obiegu oraz wkłady operacyjne banków trzymane w banku centralnym

Panika finansowa – to samospełniająca się przepowiednia. Ludzie dochodzą w pewnym momencie do wniosku, że bank nie będzie zdolny do wypłacenia gotówki posiadaczom wkładów. Wpadają więc w popłoch i biegą do banku, aby wydostać swoje pieniądze. Tym samym sprawiają, że bank rzeczywiście nie jest w stanie wypłacić pieniędzy i będzie musiał ogłosić bankructwo.

Podaż pieniądza – to całkowita wartość znajdujących się w obiegu zasobów pieniądza występującego w roli środka wymiany

Pośrednik finansowy – to instytucja, która specjalizuje się w ułatwianiu kontaktów między kredytodawcami a kredytobiorcami

Płynność – szybkość i pewność, z jaką dany rodzaj aktywu można zamienić na pieniądz

Rezerwy – w czasach złotnika to ilość złota pozwalająca dokonać natychmiastowych wypłat na żądanie właścicieli wkładów (współcześnie: rezerwy gotówkowe banków)

Stopa rezerw – stosunek rezerw bankowych do wkładów

System Clearingowy (rozliczeniowy) – to ogólny porozumień, na mocy których wzajemne zobowiązania i należności banków rozlicza się przez zestawienie wszystkich transakcji dokonanych w danym okresie i spłatę tylko zobowiązań netto powstały w rozliczeniach międzybankowych.

Wkład (depozyt) – w czasach złotników ilość złota oddana złotnikowi na przechowanie (współcześnie: wkład gotówkowy w banku)

24. BANK CENTRALNY I SYSTEM PIENIĘŻNY

2 funkcje banku centralnego:

- bank banków – działa jako bankier dla banków komercyjnych, zapewniając sprawne funkcjonowanie dla całego systemu bankowego
- bank państwa – sprawuje kontrolę nad podażą pieniądza i finansuje deficyt budżetu państwa

Bank centralny a podaż pieniądza – czyli metody oddziaływania przez bank centralny na podaż pieniądza w gospodarce.

Podaż pieniądza – suma gotówki w obiegu poza systemem bankowym oraz wkładów w bankach komercyjnych i w towarzystwach budowlanych.

Baza monetarna – ilość gotówki dostarczanej przez bank centralny zarówno bankom komercyjnym, jak i sektorowi pozabankowemu.

Mnożnik kreacji pieniądza – wielokrotność, jaką stanowi podaż pieniądza w stosunku do bazy monetarnej.

Rezerwy obowiązkowe – stopa rezerw obowiązkowych jest to minimalna relacja rezerw gotówkowych do wkładów, jaką muszą utrzymywać banki komercyjne na mocy decyzji banku centralnego.

Jeśli stosowany jest wymóg rezerw obowiązkowych, to banki komercyjne mogą utrzymywać większe od minimalnych rezerwy gotówkowe, ale nie mogą utrzymywać ich mniej. Jeśli ich zasób gotówki spadnie poniżej wymaganego poziomu, to muszą one natychmiast pożyczyć gotówkę (zwykle od banku centralnego), aby przywrócić wymaganą stopę rezerw obowiązkowych.

Jeśli bank centralny wymaga utrzymywania rezerw obowiązkowych ponad poziom, który przeszorne banki utrzymywałyby i tak w każdych warunkach, powstaje efekt polegający na ograniczeniu zakresu kreacji wkładów bankowych, obniżeniu wartości mnożnika kreacji pieniądza oraz zmniejszeniu podaży pieniądza przy każdym danym poziomie bazy monetarnej. Podobnie, jeśli obowiązuje już jakaś stopa rezerw obowiązkowych, to jej podwyższenie spowoduje zmniejszenie podaży pieniądza.

Stopa dyskontowa – stopa procentowa stosowana przez bank centralny przy udzielaniu pożyczek bankom komercyjnym.

Operacje otwartego rynku – występują wtedy, gdy bank centralny zmienia wielkość bazy monetarnej, kupując lub sprzedając papiery wartościowe na otwartym rynku.

Operacje otwartego rynku pozwalają wpłynąć na wielkość bazy monetarnej. Ponieważ podaż pieniądza to iloczyn bazy monetarnej i mnożnika kreacji pieniądza, operacje otwartego rynku wpływają równocześnie na rozmiary podaży pieniądza.

Inne funkcje banku centralnego – czyli rola banku centralnego w dziedzinie sterowania podażą pieniądza i realizacji polityki pieniężnej państwa.

Ostatnia instancja kredytowa – instytucja zdolna do udzielania pożyczek bankom i innym instytucjom finansowym w sytuacjach, gdy panika na rynkach finansowych zagraża całemu systemowi finansowemu.

Rola banku centralnego jako pożyczkodawcy ostatniej instancji sprowadza się nie tylko do zwykłej ochrony złożonego i wzajemnie powiązanego wewnętrznie nowoczesnego systemu finansowego, w którym bankructwo jednego banku mogłoby spowodować upadek wielu innych. Pozwala ona również znacznie ograniczyć niepewność w polityce pieniężnej.

Zazwyczaj sama świadomość, iż bank centralny jest gotowy podjąć działania jako ostatnia instancja kredytowa, zapobiega powstaniu paniki na rynkach finansowych.

Zarządzanie długiem i finansowanie deficytu

Potrzeby pożyczkowe sektora publicznego (PPSP) lub inaczej – deficyt sektora publicznego – to suma deficytu budżetu centralnego i budżetów terenowych oraz deficytu w gałęziach znacjonalizowanych. Bank centralny, jako bankier państwa, musi czuwać, by państwo było zdolne do wywiązywania się ze swych zobowiązań płatniczych w przypadku wystąpienia deficytu.

Istnieją dwa (po odrzuceniu możliwości zaciągnięcia przez państwo pożyczki za granicą) sposoby sfinansowania deficytu sektora publicznego:

- pożyczanie niezbędnych środków przez państwo od własnego społeczeństwa
- dodrukowanie pieniędzy

Popyt na pieniądz – wyodrębniamy 3 podstawowe zmienne, które określają popyt na pieniądz: stopę procentową, poziom cen (albo inaczej przeciętną cenę dóbr i usług) oraz realny dochód

Motywy trzymania pieniądza – Źródła dążenia ludzi do posiadania pieniędzy należy więc upatrywać w dwóch funkcjach:

- pieniądz jest zasobem. Jest to inaczej ilość pieniędzy w obiegu oraz suma wkładów bankowych posiadanych w jakimś określonym momencie. Posiadanie pieniędzy nie jest tym samym, co ich wydawanie. Trzymamy pieniądz, aby wydać je w przyszłości.
- pieniądz jest środkiem wymiany, wskutek czego musi on również spełniać funkcję środka przechowywania wartości.

Koszt alternatywny (koszt utraconych możliwości) utrzymywania pieniądza – odsetki utracone w wyniku trzymania aktywów finansowych w postaci pieniędzy (gotówki), a nie w formie oprocentowanych obligacji.

Ludzie będą trzymać pieniądze tylko wtedy, gdy dostrzegą w tym korzyści, które zrównoważą koszt alternatywny. Te motywy to:

- motyw transakcyjny – odzwierciedla fakt niedoskonałej synchronizacji wpływów i wydatków w czasie
- motyw przezorności – polega na tym, że z góry decydujemy się trzymać pewien zasób pieniądza na pokrycie nieprzewidzianych wypadków, których dokładnego rodzaju nie jesteśmy jeszcze w stanie przewidzieć
- motyw portfelowy – jego przyczyną jest niechęć ludzi do ryzyka. Ludzie są skłonni poświęcić wyższą przeciętnie stopę zwrotu dla zapewnienia sobie bezpieczeństwa lokat, tj. takiego portfela inwestycyjnego, który przyniesie niższą, ale dającą się łatwiej przewidzieć stopę zysku

Równowaga na rynkach finansowych

Bank centralny kontroluje nominalną wartość pieniądza. Jeżeli przyjmiemy założenie upraszczające, że ceny dóbr są stałe, to możemy uznać, iż bank centralny kontroluje także realną podaż pieniądza.

Zmiany ilości pieniądza w ujęciu nominalnym prowadzą jednak zwykle do zmiany poziomu cen.

Bankowi centralnemu jest wówczas znacznie trudniej kontrolować realną podaż pieniądza.

Równowaga na rynku pieniądza – rynek pieniądza znajduje się w równowadze wówczas, gdy wielkość zapotrzebowania na realne zasoby pieniądza jest równa wielkości zaoferowanej.

Nadwyżka popytu na pieniądz musi zostać dokładnie zrównoważona przez nadwyżkę podaży obligacji. W przeciwnym wypadku ludzie planowaliby utrzymywanie większego majątku od tego, jaki faktycznie posiadają.

Podsumowanie

1. Bank Anglii jest bankiem centralnym w Wielkiej Brytanii i spełnia funkcję banku banków oraz banku państwa. Nie może on nigdy zbankrutować, gdyż ma monopol na emisję pieniądza gotówkowego. Działa też jako ostatnia instancja kredytowa dla banków.
2. Bank centralny odpowiada za realizację polityki pieniężnej państwa. Kontroluje bazę monetarną za pomocą operacji otwartego rynku, tj. kupna i sprzedaży państwowych papierów wartościowych. Ponadto bank centralny może wpływać na wysokość mnożnika kreacji pieniądza przez nakładanie na banki komercyjne wymogu rezerw minimalnych, wprowadzanie depozytów specjalnych lub ustalanie stopy procentowej od kredytów udzielanych w ostatniej instancji na karnym poziomie, co ma zniechęcać banki do utrzymywania nadmiernych rezerw.

3. Bank centralny jest także odpowiedzialny za zarządzanie długiem publicznym, w tym za emisję nowych obligacji mających zastąpić stare, których termin wykupu właśnie mija.
4. Popyt na pieniądz to popyt na jego zasoby w ujęciu realnym. Pieniądz ceni się ze względu na jego zdolność do nabywania dóbr. Popyt na pieniądz w roli środka wymiany zależy od rezultatu porównania wynikających z motywów transakcyjnego i przezorności korzyści z tytułu utrzymywania dodatkowego funta z kosztami w postaci utraconych odsetek wskutek nieulokowania pieniędzy w oprocentowanych aktywach. Wielkość zapotrzebowania na realne zasoby pieniądza spada w miarę wzrostu stopy procentowej. Wzrost dochodu realnego, będącego pewnym przybliżeniem całkowitej sumy transakcji, powoduje zwiększenie zapotrzebowania na realne zasoby pieniądza przy każdym poziomie stopy procentowej.
5. Przy szerszych definicjach pieniądza, takich jak np. agregat M4, istotny jest także motyw portfelowy utrzymania pieniądza. Kiedy inne przynoszące odsetki aktywa staną się zbyt ryzykowne, ludzie zdwywersyfikują swoje portfele lokat, włączając do nich również pewną ilość bezpiecznego aktywu – pieniądza. Jeśli nie występuje potrzeba dokonania natychmiastowej transakcji, pojawia się popyt na przynoszące odsetki wkłady terminowe, kosztem nieoprocentowanych wkładów na żądanie. Popyt na depozyty terminowe jest tym większy, im większe są rozmiary majątku, który ma zostać zainwestowany, i im mniejsza jest różnica oprocentowania wkładów terminowych i aktywów o wysokim stopniu ryzyka.
6. Nie ma odrębnego rynku pieniądza. Ponieważ ludzie mogą planować utrzymywanie tylko takich całkowitych zasobów (podaży) aktywów, jakie posiadają, każda nadwyżka podaży obligacji musi zostać dokładnie zrównoważona przez nadwyżkę popytu na pieniądz. Stopy procentowe dostosowują się, co pozwala zrównoważyć rynek obligacji. Tym samym zapewniają one równowagę na rynku pieniądza.
7. Zwiększenie realnej podaży pieniądza prowadzi do obniżki stopy procentowej odpowiadającej warunkom równowagi. Wzrost dochodu realnego powoduje wzrost stopy procentowej zapewniającej równowagę.
8. W praktyce precyzyjna kontrola podaży pieniądza przez bank centralny okazuje się dość trudna. Wprowadzenie sztucznych, nieżyciowych przepisów sprawia, że interesy bankowe są przenoszone do innych, niepodlegających regulacji kanałów. Kontrola bazy monetarnej jest trudna ze względu na zobowiązanie banku centralnego do występowania w roli ostatniej instancji kredytowej i dostarczania gotówki w ilości wynikającej z zapotrzebowania. Bankowi łatwiej jest wprawdzie kontrolować bazę płynnych aktywów, równocześnie jednak trudno jest mu powstrzymywać banki komercyjne przed przejmowaniem większej części owej bazy wówczas, gdy chcą one przyciągnąć dodatkowe fundusze pozwalające im rozszerzyć akcję kredytową.
9. W praktyce Bank Anglia wykazywał preferencje dla kontroli podaży pieniądza przez bezpośrednie oddziaływanie na poziom stopy procentowej. Tym samym wpływał na rozmiary popytu na pieniądz, który dopiero określał ilość pieniądza, jaką należało dostarczyć. Ten pośredni system kontroli monetarnej był przedmiotem pewnej krytyki. W wyniku pojawiienia się fali innowacji finansowych efekty zastosowania tego systemu coraz bardziej jest przewidywać. Wynika to z faktu, że innowacje finansowe powodują przesunięcia funkcji popytu na pieniądz w sposób trudny do precyzyjnego oszacowania.

25. POLITYKA PIENIĘŻNA I FISKALNA W GOSPODARCE ZAMKNIĘTEJ

Założenia rozważań rozdziału:

- mamy do czynienia z gospodarką zamkniętą
- zakładamy stałość cen
- zmienną jest stopa procentowa

25.1. Nowe spojrzenie na funkcję konsumpcji.

(w odniesieniu do modelu globalnego popytu konsumpcyjnego z rozdziału 21)

POPYT GLOBALNY-całkowite planowane wydatki na dobra i usługi.

AUTONOMICZNY POPYT KONSUMPCYJNY-rozdział 21

I. Czynniki określające wielkość autonomicznych wydatków konsumpcyjnych:

- 1.Zasoby majątkowe gospodarstw domowych.

- Wzrost realnej wartości majątku gospodarstw domowych (np. w wyniku hossy na giełdzie), która powoduje wzrost cen akcji przedsiębiorstw posiadanych przez te gospodarstwa
=>gospodarstwa domowe wydadzą część dodatkowych zasobów na zakup dóbr, usług
=>wydatki konsumpcyjne autonomiczne (czyli niezależne od poziomu dochodów rozporządzalnych-rozdział 21) wzrosną =>w wyniku wzrostu majątku (nie dochodów rozporządzalnych) wykres całej funkcji konsumpcji przesuwa się w górę (wykres w rozdziale 21)
- Opisane zjawisko to tzw.
EFEKT MAJĄTKOWY (BOGACTWA)-polega na przesunięciu wykresu funkcji konsumpcji w górę (w dół) pod wpływem wzrostu (spadku) zasobów majątkowych gospodarstw domowych i zwiększenia (spadku) wydatków na każdym poziomie rozporządzalnych dochodów osobistych
  - Korelacje:
    - podaż pieniądza a wartość majątku gospodarstw domowych
-wzrasta podaż pieniądza (pieniądz-jedna z form aktywów, w jakich gospodarstwa domowe lokują swój majątek)-wzrasta wartość majątku
    - stopa procentowa a wartość majątku gospodarstw domowych
-obniżka stopy procentowej (musi być zrekompensowana, wywołuje więc wzrost cen obligacji i akcji)-gospodarstwa domowe, które owe akcje i obligacje posiadają stają się zasobniejsze

2.Dobra trwałego użytku i kredyt konsumpcyjny.

- Ludzie majątni wydając więcej niż ich dochód rozporządzalny zmniejszają stan swego majątku (akcje, obligacje, rachunek w banku)
  - Ludzie ubożsi, nieposiadający takich wolnych aktywów, muszą zaciągać pożyczki (przeznaczane zazwyczaj na dobra konsumpcyjne trwałego użytku, np. TV), wówczas:
Na wielkość ich wydatków konsumpcyjnych mają wpływ dwa aspekty kredytu konsumpcyjnego:
*suma zaoferowanego kredytu-im wyższa tym więcej wydamy (zwiększenie podaży kredytu konsumpcyjnego przesunie wykres funkcji konsumpcji w górę, ludzie wydają więcej przy każdym poziomie dochodu rozporządzalnego)
*koszt kredytu konsumpcyjnego-im wyższa stopa procentowa tym mniejsze rozmiary pożyczki i mniej wydajemy
1. + 2. + inne czynniki* =**MECHANIZM TRANSMISYJNY** (kiedy zmiany w sferze finansowej wywierają wpływ na zatrudnienie i produkcję w sferze realnej gospodarki)

*np. obniżki podatków: trwałe-konsumpcja wzrasta
czasowe-nie wpływa znacząco na ów wzrost

II. Nowoczesne teorie popytu konsumpcyjnego (słujące do interpretacji powyższych zjawisk):

1. Teoria dochodu permanentnego. Milton Friedman.

Poziom konsumpcji nie zależy od bieżącego dochodu rozporządzalnego, ale od **DOCHODU PERMANENTNEGO**. Okresowo wysokie zarobki nie wpłyną znacząco na wzrost konsumpcji, zostaną raczej przeznaczone na oszczędności (wykorzystane w okresie niższego dochodu), gdyż ludzie nie lubią, aby ich konsumpcja wykazywała wahania. Tylko wówczas, gdy uznają trwałość wzrostu dochodów przerodzi się to w znaczący wzrost bieżącej konsumpcji.

2.Teoria cyklu życia. Franco Modigliani, Albert Ando.

Ludzie prognozują wysokość swoich dochodów w różnych okresach swojego życia i na tej podstawie formułują swoje plany konsumpcji (lata, gdy wydatki są wyższe niwelują lata, gdy wydatki są niższe, o wielkości całkowitego popytu konsumpcyjnego decyduje średni dochód). Może wystąpić zwiększenie oczekiwanych przyszłych dochodów, co spowoduje efekt bogactwa.

3. Ricardiańska równoważność (zbyt krańcowa, aby stanowić dobre narzędzie opisu rzeczywistych procesów gospodarczych). David Ricardo.

Przymijmy, że wydatki państwa są stałe. Jeśli rząd obniża dziś podatki to musi jednocześnie wyeliminować dodatkowe obligacje w celu sfinansowania deficytu budżetowego. Obniżka podatków oznacza wzrost popytu globalnego. Wg. Ricardo nie. W przyszłości, aby móc spłacić odsetki z obligacji państwo będzie zmuszone podnieść podatki. W dłuższym okresie podatnicy nic nie zyskają, więc ulegną zmianie ich zamierzone wydatki.

25.2. Popyt inwestycyjny.

Popyt inwestycyjny – wielkość autonomiczna, tj. niezależna od dochodu bieżącego i produkcji.
Całkowite nakłady inwestycyjne – inwestycje w kapitał trwały (np. budynki, fabryki) i w kapitał obrotowy (zapasy).

Rozważamy popyt inwestycyjny sektora prywatnego.

I. Inwestycje w kapitał trwały.

1. Przedsiębiorstwa powiększają zasoby, ponieważ:

- Za opłacalne uznają rozszerzenie skali produkcyjnej
- Pozwoli to obniżyć koszty produkcji – bardziej kapitałochłonne metody wytwarzania (kapitałochłonność – proporcja zużycia czynników wytwórczych w procesie produkcji; relacja kapitał-praca).

2. Przedsiębiorstwo powinno zważyć koszty inwestycji (ponoszone już teraz) i korzyści (pojawiające się w przyszłości) – czy inwestycja przyniesie dostatecznie wysokie zyski, aby można było opłacić, wraz z odsetkami, kredyt zaciągnięty na jej finansowanie (przy czym im wyższa stopa procentowa, tym wyższa musi być stopa zwrotu).

3. Funkcja popytu inwestycyjnego (Makroe. str. 170) obrazuje zależność między planowanymi przez przedsiębiorstwa inwestycjami a poziomem stopy procentowej:

- Im niższa stopa tym zrealizować można więcej inwestycji (większa ich ilość będzie w stanie zapewnić co najmniej zwrot kosztów kredytów)
- Im dłuższy okres ekonomiczny użytkowania dobra, tym większe zyski przyniesie ono w czasie (tym wyższy kont takiego dobra), wzrost stóp procentowych powoduje odsiew projektów długoterminowych (ale nie krótkoterminowych).

II. Inwestycje w zapasy.

1. Korzyści:

A. Spekulacja – nastawienie się na zwykłą cenę (np. ropa naftowa)

B. Zapasy jako wsad materiałowy w procesie produkcji (półprodukty), w którym są przetwarzane na wyroby gotowe

C. zabezpieczenie – nagły wzrost popytu (przy niemożliwości nagłego wzrostu zdolności wytwórczych) tańsze od zwiększonej nakładów na prace (nowi pracownicy, płaca za prace w nadgodzinach) może okazać się utrzymywanie rezerwy zapasów (podobnie przy spadku popytu, co dotyczy kosztów odpraw pracowników itp.).

2. Koszty:

A. przedsiębiorstwo zamraża pieniądz, które mogłyby przynosić odsetki.

3. Stopa procentowa – inwestycje w zapasy:

- Wzrost s.p. podnosi koszt utrzymania zapasów (skłania więc przedsiębiorstwa do ograniczania inwestycji w zapasy)
- Przewidywanie (spekulacja) dot. zysków (lub obniżka kosztów) prowadzi do większej wydolności kredytowej i do zwiększenia inwestycji w zapasy

Ogólnie: spadek s.p. = wzrost popytu inwestycyjnego

25.3. Pieniądz, stopa procentowa, i popyt globalny.

- Spadek stopy procentowej = wzrost popytu inwestycyjnego
- Spadek stopy procentowej = wzrost popytu konsumpcyjnego
- Zwiększoną podaż pieniądza = obniżka stopy procentowej (r.24)

Mechanizm transmisyjny:

- Zwiększenie podaży pieniądza
- Niższa stopa procentowa
- Większy popyt globalny (planowanie)
- Wzrost popytu konsumpcyjnego i inwestycyjnego
- Wzrost produkcji
- Wzrost dochodu

Efekty tłumienia:

Wielkość popytu na pieniądz zależy od:

- a) wysokości stopy procentowej
  - b) poziomu dochodu
- ponieważ stopy procentowe (w przeciwnieństwie do poziomu dochodu) mogą dostosować się w szybkim tempie, ich wzrost jest bezpośredniem skutkiem zwiększonej podaży pieniądza
  - w skutek dostępności kredytów gospodarstwa domowe i przedsiębiorstwa zmieniają popyt globalny
  - pojawia się ciągła chęć posiadania więcej (znów wzrasta popyt na pieniądz)
  - jeśli podaż pieniądza nie zwiększy się ponownie to pojawi się nadwyżka popytu i stopa procentowa będzie musiała wzrosnąć

- wzrost s.p. spowoduje spadek popytu globalnego.

25.4. Polityka fiskalna i wypieranie.

WYPIERANIE:

- (r.22) Ekspensowana polityka fiskalna, tj. niższe podatki, wzrost wydatków państwa (np. socjalny)
- Wzrost popytu globalnego
- Wzrost produkcji i dochodu (uwaga – przy nie zmienionej podaży pieniądza)
- Wzrost popytu na pieniądz
- Podwyżka stopy procentowej
- Ograniczenie popytu konsumpcyjnego i inwestycyjnego
- Ograniczenie efektu popytu globalnego.

Zatem wypieranie to: ograniczanie wielkości popytu konsumpcyjnego i inwestycyjnego sektora podatkowego pod wpływem wzrostów wydatków państwa, który powoduje zwiększenie popytu globalnego i w konsekwencji wzrost stopy procentowej.

25.5. Model IS-LM

Wykres – Makroe. str.178

1. Krzywa IS jest zbiorem kombinacji stopy procentowej i dochodu narodowego, przy którym rynek dóbr znajduje się w równowadze. Jeśli s.p. wzrasta, to dochód zapewniający równowagę spada. Przy danej wysokości s.p., wzrost oczekujących w przyszłości dochodów konsumentów, wyższe oczekiwane przyszłe zyski z inwestycji bądź też wyższe wydatki państwa spowodują przesunięcie wykresu funkcji popytu globalnego w górę. W konsekwencji wywołało to także przesunięcie w górę krzywej IS; przy każdym poziomie s.p. dochód odpowiadający warunkom równowagi będzie teraz wyższy.

2. Krzywa LM stanowi zbiór kombinacji stopy procentowej i dochodu, przy którym rynek pieniądza znajduje się w równowadze. Przy danej podaży pieniądza wyższemu dochodowi musi odpowiadać wyższa stopa procentowa, co pozwoli utrzymać popyt na pieniądz na nie zmienionym poziomie. Wzrost podaży pieniądza w ujęciu realnym powoduje przesunięcie krzywej LM w prawo. Równowaga na obu rynkach jednocześnie w punkcie przecięcia się krzywej LM i IS.

25.6. Zarządzanie popytem a charakter polityki gospodarczej.

POLITYKA FISKALNA – zbiór decyzji podejmowanych przez rząd i dotyczących opodatkowania oraz wydatków (IS).

POLITYKA PIENIĘŻNA – zestaw decyzji dotyczących podaży pieniądza (LM).

ZARZĄDZANIE POPTEM – wykorzystywanie polityki pieniężnej i fiskalnej w celu stabilizacji dochodu na przeciwnie wysokim poziomie.

Sposób 1. – łagodna polityka fiskalna i restrykcyjna polityka pieniężna.

- Wysoki udział wydatków państwa w dochodzie narodowym
- Niski udział wydatków sektora prywatnego w dochodzie narodowym.

Sposób 2. – restrykcyjna polityka fiskalna i łagodna polityka pieniężna (odwrotnie niż w 1.).

Sposób 3. – łagodna polityka fiskalna i pieniężna.

- Spotęgowane efekty ekspansji (dobra, jeśli popyt globalny jest mały).

Sposób 4. – restrykcyjna polityka fiskalna i pieniężna

- (dobra, jeśli popyt globalny jest za duży).

Gdy wielkość popytu globalnego jest właściwa lepszym wyborem wydaje się restrykcyjna polityka fiskalna i łagodna polityka pieniężna (gdź wysoki poziom inwestycji jest czynnikiem sprzyjającym wzrostowi), w praktyce dużą rolę w wyborze modelu polityki f. i p. odgrywają czynniki tj.

- Przewidywanie skutków
- Zwiększona podaż pieniężna może wywołać inflację
- ekonomiczne skutki polityki fiskalnej (np. pogląd, że wysoka stopa opodatkowania osłabia bodźce do pracy).

25.7. Ekonomia keynesowska a aktywna postawa państwa.

Keynes: popyt globalny wyrzuca wielkość produkcji i zatrudnienia. Rząd przyjmuje odpowiedzialność za utrzymanie wysokiego i stabilnego poziomu popytu i zatrudnienia, prowadząc aktywną politykę interwencjonizmu.

Ale:

- model keyesowski zakłada dany, stały poziom cen (co gdy ulegną one zmianie?)
- Keyes opisuje gospodarkę, w której występują niewykorzystane czynniki twórcy tj. kapitał, praca.

26. PODAŻ GLOBALNA , POZIOM CEN I TEMPO DOSTOSOWAŃ

Założenia rozdziału:

- r.25 analiza modelu gospodarki Keynes'a
- r.26 analiza modelu klasycznego makroekonomicznego-płace i ceny są giętkie (bierzemy pod uwagę zmienność cen, inflacje, podaż globalną, na którą wpływa zdolność przedsiębiorstw do produkcji i popytu i podaż, które wpływają na poziom cen i wielkość produkcji)
- w krótkim okresie , zanim ceny i płace zdążą dostosować się do popytu i podaży właściwy dla analizy jest model keynesowski)
- w długim okresie po dostosowaniu, odpowiedni dla analizy jest model klasyczny
- kluczem do rozumienia makroekonomii jest opanowanie analizy przechodzenia gospodarki od „keynesowskiego krótkiego okresu” do „klasycznego długiego okresu”

26,1 Poziom cen a popyt globalny

realna podaż pieniądza→
globalny popyt na dobra→ poziom cen

poziom cen-przeciętna cena wszystkich dóbr wytwarzanych w gospodarce
realna podaż pieniądza-**iloraz nominalnej podaży pieniądza(M) i poziom cen(P)**, określa ona ilość dóbr, którą można kupić za nominalna wartość pieniądza
funkcja popytu makroekonomicznego-(krzywa) MDS- opisuje różne kombinacje poziomu ceny dochodu realnego, przy których planowane wydatki są równe faktycznej produkcji, przy stopie procentowej ustalonej na poziomie zapewniającym równowagę na rynku pieniądza. Obrazuje dla każdego poziomu cen wielkość dochodu, przy którym planowane wydatki na zakup dóbr są równe faktycznej produkcji przy równoczesnej równowadze na rynku pieniądza. Krzywa ta ma nachylenie ujemne. Spadek cen powoduje zwiększenie realnej podaży pieniądza, a przez to popytu globalnego. Przyczyną jest zarówno niższa stopa procentowa, jak i występujący w sferze konsumpcji efekt realnych dóbr pieniądza

efekt realnych zasobów-jego źródłem jest realna wartość tej części majątku gospodarstw domowych, która jest trzymana w formie pieniężnej. Spadek cen zwiększa realna wartość pieniężnych zasobów konsumentów, powiększając w ten sposób ich majątek. Jest to więc zwiększenie popytu konsumpcyjnego wynikające ze wzrostu realnej wartości zasobów pieniężnych konsumentów. Dla każdego poziomu stopy procentowej popyt globalny i produkcja rosną na skutek zwiększania się realnych zasobów pieniądza.

26,2. Rynek pracy, podaż globalna.

krzywa podaży globalnej- obrazuje wielkość produkcji, która chciałaby zaoferować przedsiębiorstwa przy każdym poziomie cen

1. Popyt na prace

A przedsiębiorstwa dysponują określonymi zasobami, które w połączeniu z pracą pozwalają na produkcję dóbr

B. **płaca realna**-jest ilorazem płacy nominalnej i poziomu cen. Informuje o ilości dóbr, które można nabyc za określona płace nominalną.

krańcowy produkt pracy-jest równy przyrostowi produkcji wynikającemu z zatrudnienia dodatkowego pracownika przy danym zasobie kapitału rzeczowego

-jeżeli wartość krańcowego produktu pracy jest wyższa pod płacy realnej to przedsiębiorstwa zwiększą zyski poprzez wzrost zatrudnienia

-jeżeli wartość krańcowego produktu pracy jest niższa od płacy realnej to przedsiębiorstwa zwiększą zatrudnienie, unikając strat wynikających z zatrudnienia ostatniego pracownika po koszcie krańcowym przewyższającym przychód krańcowy

-krańcowy produkt pracy zmniejsza się wraz ze wzrostem liczby zatrudnionych, coraz większa liczba pracowników przypada na ten sam kapitału rzeczowego i każdy następny pracownik zwiększa całkowitą produkcję w coraz mniejszym stopniu

-przedsiębiorstwa zwiększą popyt na prace wtedy, zmniejszenie się krańcowego produktu pracy zostanie skompensowane spadkiem płacy realnej

2. Podaż pracy

A zarejestrowana siła robocza- podaż pracy liczba osób, które zarejestrowały się jako chętne do podjęcia pracy. Jest ona sumą liczby zatrudnionych i zarejestrowanych bezrobotnych tj. osób zarejestrowanych jako poszukujących pracy

B. liczba osób zasilających zasób siły roboczej (podaż pracy) rośnie wraz ze wzrostem płacy realnej
C. wzrost płacy realnej zwiększa liczbę osób skłonnych podjąć pracę (wynika to min. Ze wzrostu liczby osób poszukujących pracy)

D. przy danym poziomie zasiłku dla bezrobotnych udział osób skłonnych podjąć pracę całym zasobie siły roboczej jest tym większy im wyższa jest płaca realna w stosunku do zasiłku

3. Równowaga na rynku pracy.

Równowaga przy pełnym zatrudnieniu-popyt przedsiębiorstw na siłę roboczą jest równy liczbie osób skłonnych podjąć pracę(zarejestrowane bezrobocie nie znika całkowicie)

Naturalna stopa bezrobocia-odsetek siły roboczej obejmujący bezrobotnych w warunkach równowagi na rynku pracy. Są oni dobrowolnie bezrobotni gdyż nie chcą podjąć pracy przy płacy realnej zapewniającej równowagę.

Bezrobocie przymusowe-obejmuje osoby skłonne podjąć pracę przy danej płacy realnej, lecz niemogące jej znaleźć

A. w warunkach równowagi na rynku pracy wzrost zatrudnienia może nastąpić tylko wtedy, kiedy pracownicy –przy każdym poziomie płacy realnej-będą skłonni przyjąć więcej pracowników, gdy pracownicy zaakceptują niższe płace

4. Płace nominalne , ceny i płace realne.

A. na rynku pracy istotne są płace realne, a nie nominalne.
B. **Płace realne**- informują pracodawców o koncie zatrudnienia pracownika i umożliwiają porównanie tego konta z jego wydajnością krańcową. Dzięki nim gospodarstwa domowe dowiadują się , ile towarów będą w stanie kupić, jeżeli zaoferują posiadany przez siebie wybór pracy.

C. **Iluzja pieniądza**-występuje wtedy, kiedy ludzie nie odróżniają wielkości nominalnych od realnych. Założymy, że wszystkie ceny i płace się podwajają. Jeżeli w skutek wzrostu płac nominalnych przedsiębiorstwa ograniczają zatrudnienie, to ulegają one iluzji pieniądza. W rzeczywistości płace realne nie uległy zmianie. Przedsiębiorstwa i pracownicy biorący pod uwagę w swych decyzjach tylko płace realne , nie podlegają iluzji pieniądza

D. jedynie zmiany wielkości realnych(np. wzrost zasobu kapitału) powodują wzrost podaży pracy i popytu na prace zmieniają poziom płacy realnej zapewniającej równowagę. Wzrost cen musi zostać skompensowany przez zmianę płac nominalnych, aby płace realne pozostały na niezmienionym poziomie.

E. Przy niezmienionych płacach realnych nie zmienia się także równoważąca rynek wielkość zatrudnienia.

5. Zatrudnienie, produkcja, ceny.

Produkcja potencjalna- wielkość produkcji wytwarzana przy o pełnym zatrudnieniu. Skoro same zmiany cen nie wpływają na poziom pełnego zatrudnienia, to nie oddziałują one także na wielkość produkcji.

Krzywa podaży globalnej (AS)-obrazuje wielkość produkcji, którą przy każdej cenie przedsiębiorstwa są skłonne wytworzyć. W modelu klasycznym nie występuje iluzja pieniądza, a płace nominalne są elastyczne. Wielkość produkcji nie zależy zatem od cen, a krzywa podaży globalnej przebiega pionowo poziomie produkcji potencjalnej.

Równowaga na rynku pracy-spadek cen(przy danej płacy nominalnej)→ zwiększa płace realną→ nadwyżka podaży pracy→ płace nominalne spadają-do momentu, kiedy płaca realna powraca do poziomu równowagi(znika nadwyżka podaży pracy, zostaje utrzymany poziom pełnego zatrudniania i potencjalnej produkcji).

26.9 Poziom cen równowagi.

Poziom cen równowagi-równoważy rynek dóbr, pieniądza i pracy. Funkcja popytu makroekonomicznego MDS i krzywa podaży globalnej AS przecinają się w punkcie P

- przyjmijmy, że ceny wzrastają ponad poziom P→ realne zasoby pieniądza zmniejszają się, stopa procentowa rośnie→ niższy popyt globalny→ przedsiębiorstwa nie sprzedają całej swojej potencjalnej produkcji→ przedsiębiorstwa obniżają ceny→ wzrost realnej podaży pieniądza→ spadek stopy procentowej→ wzrost popytu globalnego do momentu równowagi
- mechanizm odwrotny przy spadku cen
- znając poziom cen równowagi można wyznaczyć wysokość płac nominalnych tak, aby płaca realna równoważyła rynek pracy
- Od czego zależy poziom cen?
  - a) ilość osób chcących podjąć pracę przy każdej płacy realnej(wówczas poziom produkcji potencjalnej i pełnego zatrudnienia podnosi się)
  - b) wielkość zasobu kapitału rzeczowego przedsiębiorstw(przy większym wzroście krańcowa wydajność pracy dla każdego poziomu zatrudnienia→ podwyższy się poziom produkcji potencjalnej pełnego zatrudnienia)
- a i b →spadek poziomu cen równowagi(niższe ceny→ wzrost popytu globalnego do poziomu produkcji potencjalnej)

26.4. polityka pieniężna i fiskalna

1. polityka pieniężna.

– założenie: nominalna podaż pieniądza wzrasta dwukrotnie w wyniku zakupu przez bank centralny skarbowych papierów wartościowych→ dla każdego cen realna podaż pieniądza jest teraz wyższa niż poprzednio, niższa jest stopa procentowa, w sferze konsumpcji występuje efekt realnych zasobów pieniądza→ proces dostosowywania się płac i cen→ podwyższony poziom cen(produkcja na tym samym poziomie)

- w modelu klasycznym zmiana nominalnej podaży pieniądza prowadzi do identycznej zmiany procentowej płac nominalnych i cen. Realna podaż pieniądza, stopa procentowa, produkcja, zatrudnienia i płace realne pozostają niezmienione
- **główna teza monetarystów**- zmiany nominalnej podaży pieniądza prowadzą do zmian cen i płac, a nie do zmian produkcji i zatrudnienia
- proces dostosowawczy:
- wzrost nominalnej podaży pieniądza→ wzrost realnej podaży pieniądza→ obniżka stopy procentowej→ zwiększenie popytu globalnego→ nadwyżka popytu na dobra→ wzrost cen→ niwelują wzrost nominalnej podaży pieniądza(realna podaż pieniądza, stopa procentowa powracają do poziomu wyjściowego)

na rynku pracy: podwyższone płace nominalne kompensują wzrost cen i powodują, że płace realne utrzymują się na poziomie wyjściowym

2. polityka fiskalna

(por. model keynesowski- zupełnie inny mechanizm)

ekspansja fiskalna(cel zwiększenie popytu globalnego przy nie zmienionych cenach)
(przy każdym poziomie cen i odpowiadającej mu wartości realnej podaży pieniądza) wzrost wydatków państwa (lub obniżenie podatków)→ zwiększenie popytu globalnego→ wzrost cen(przy produkcji na tym samym poziomie odpowiadającym stanowi pełnego zatrudnienia)→ ograniczenie popytu na dobra→ wzrost stopy procentowej→ zmniejszenie prywatnych wydatków konsumpcyjnych i inwestycyjnych= wzrost wydatków państwowych został całkowicie zniwelowany przez ograniczenie wydatków prywatnych

w modelu klasycznym zwiększenie wydatków państwa o określona kwotę powoduje wyparcie identycznej kwoty wydatków państwowych. Sprawia to, że popyt globalny pozostaje na niezmienionym poziomie produkcji potencjalnej.

26.5. Rynek pracy i kształtowanie się płac.

1. W nowoczesnych gospodarkach po zakłócieniach obciążających popyt następują okresy długotrwałego bezrobocia-okresy recesji mierzmy w latach. Gospodarka nie dostosowuje się natychmiast do zmienionych warunków, ponieważ (wbrew modelowi klasycznemu) ceny i płace nie skaczą momentalnie do poziomu zapewniającego nową równowagę długookresową. Najbardziej prawdopodobna przyczyna wolnego dostosowania się cen do zmian popytu globalnego są powolne zmiany płac, które muszą być pokryte wpływami ze sprzedaży towarów
2. Długoterminowe umowy o pracę. Analiza mechanizmu kształtowania się płac.

- a. angażowanie i zwalnianie pracowników naraża pracowników na koszty
  - b. również z punktu widzenia pracowników poszukiwanie nowej pracy jest związane z kosztami
  - c. obie strony zawierają umowę dotyczącą warunków pracy: płacy, sposobów postępowania w okresach wakacji, poziom produkcji przedsiębiorstwa, poziomu podstawowego czasu pracy, pracy w godzinach nadliczbowych, płac zasadniczych, sposobu wynagrodzenia za pracę w godzinach nadliczbowych
3. Procesy dostosowawcze na rynku pracy
- Nakład pracy**-w przedsiębiorstwie jest mierzony liczbą roboczych godzin przepracowanych w nim w danym okresie, na wielkość tego nakładu można wpływać przez:
- zmianę czasu pracy przy stałej liczbie zatrudnionych
  - zmianę liczby zatrudnionych przy stałym czasie pracy
  - jednoczesną zmianę czasu pracy oraz liczby zatrudnionych
- A. założmy , że spada popyt na dobra wytwarzane przez przedsiębiorstwo możliwe rozwiązania:
- a. **okresowe zwolnienia**-powodują, że część pracowników przez pewien czas pozostaje poza przedsiębiorstwem. Z pracownikami nie rozwiązuje się umów o pracę(po wrócią oni do pracy, gdy popyt na produkty wytwarzane przez to przedsiębiorstwo wzrośnie)
  - b. gdy pracodawca dojdzie do wniosku, że perspektywy zbytu są złe, może zwolnić pracowników na stałe
- B. w okresie ożywienia gospodarki i wzrostu popytu może nastąpić:
- a. wydłużenie czasu pracy
  - b. zaangażowanie dodatkowych pracowników(umowy zlecenia)
  - c. akcja rekrutowania nowych pracowników

4. Dostosowanie się płac(wpływ reakcji dostosowawczych na kształtowanie się płac)
- pracodawcy, pracownicy zyskują zawierając kontrakty długoterminowe, które uniezależniają ich od perturbacji na rynku pracy
  - koszty negocjacji:
- a. uzasadnienie mikroekonomiczne(r.11)
  - b. konsekwencje makroekonomiczne
    - brak natychmiastowej reakcji płac na zaburzenia popytu, wiele przedsiębiorstw odłoży decyzje płacowe do najbliższej zaplanowanej zmiany struktury płac
      - przedsiębiorstwa są skłonne eliminować nadmierne wahania i bardziej równomiernie kształtać płace w długim okresie- poniesie ono pewne straty okresach, gdy mogłyby obniżyć płace, ale odpowiednio zyska wówczas, gdy popyt jest wysoki i na rynku pracy występuje presja na wzrost płac

5. Rekapitulacja
- a. w krótkim czasie zmiany nakładów czynnika pracy przyjmują głównie formę zmian liczby przepracowanych godzin, czemu ewentualnie towarzyszy wysłanie ludzi na przymusowe urlopy i ponowne ich zatrudnienie, w krótkim czasie struktura płac w przedsiębiorstwie jest w znacznej mierze dana
  - b. w średnim okresie, jeżeli zmiana popytu na prace utrzymuje się, przedsiębiorstwo zaczyna zmieniać liczbę zatrudnionych na stałe pracowników, znaczne wydłużenie lub skrócenie czasu pracy decyduje się on jako alternatywa, zbyt kosztowna, w średnim okresie przedsiębiorstwo zaczynają dostosowywać pracę
  - c. w długim okresie następuje dostosowanie do nowego punktu równowagi, a w analizie teoretycznej adekwatne staje się ujście klasyczne, w długim okresie proces dostosowania płac zostaje zakłócony, wielkość produkcji zapewnia pełne zatrudnienie

26.6 Płace, ceny, podaż globalna.

Funkcja krótkookresowej podaży globalnej(wykres str.216)- opisuje zależność między poziomem cen, ustalonych przez przedsiębiorstwa i określanych przez wysokość płac, a wielkością produkcji. Ceny zależą głównie od kosztów osobowych. Funkcja(krzywa) krótkookresowej podaży globalnej ilustruje preferowane przez przedsiębiorstwa rozmiary produkcji przy danym, wynegociowanym poziomie płac. Produkcja reaguje na niewielkie zmiany cen, ponieważ przedsiębiorstwa, wydłużając nieco czas pracy i zwiększając premie, mogą uzyskać dodatkową produkcję nieznacznie tylko podnosząc koszty osobowe. Po dostosowaniu płac następuje przesunięcie krzywej ceny zmieniają się w stopniu znacznie większym niż dotychczas.

26.7. Ceny, produkcja i zatrudnienie w procesie dostosowań.

-połączenie funkcji popytu makroekonomicznego z funkcją krótkookresowej podaży globalnej (str218-wykres)-ukazuje jak zakłócenia popytu i podaży zanikają w trakcie procesów dostosowawczych.
-wnioski: gospodarka znajduje się pomiędzy uproszczeniami modelu keynesowskiego i klasycznego. W praktyce ani ceny ani płace nie są doskonale giętkie, ani całkowicie sztywne. Ograniczenie ilości pieniądza w gospodarce przynosi realne skutki w krótkim okresie, kiedy spadają produkcja i zatrudnienie. Jednak po całkowitym dostosowaniu się płac i cen jedyna konsekwencja restrykcyjnej polityki pieniężnej pozostaje niższy poziom płac nominalnych i cen. Żadna z wielkości realnych nie uległa zmianie, a gospodarka powróciła do stanu pełnego zatrudnienia i potencjalnej produkcji
-możliwość pojawienia się **cykli koniunkturalnych**- początkowe ożywienie lub recesja(kryzys) uruchamiają siły, które stopniowo odwrócią pierwotne zmiany i doprowadzą gospodarkę z powrotem do stanu pełnego zatrudnienia i potencjalnej produkcji(r.30)

26.8. Zmiany podaży globalnej.

(wykres str.222)

ujemny wstrząs podażowy- wywołuje w krótkim okresie wzrost cen i spadek produkcji.

26.9. Cykl koniunkturalny.

-polega na wahaniu produkcji i zatrudnienia wokół długookresowych trendów

-wolne tempo procesów dostosowawczych sprawia, że zakłócenia globalnego popytu lub podaży wywołują cykle koniunkturalne. Ponieważ zakłócenia te są nieregulowane, to i cykle mają charakter nieregularny.

27. BEZROBOCIE

Zasoby **siły roboczej** obejmują wszystkich tych, którzy jako pracownicy najemni wykonują jakiś zawód lub są zarejestrowani jako chcący i będący w stanie podjąć pracę.

Stopa aktywności zawodowej to odsetek ludności w wieku produkcyjnym, która podjęła decyzję o wejściu w skład siły roboczej.

Stopa bezrobocia jest to odsetek siły roboczej, która nie ma pracy, lecz jest zarejestrowana jako chcąca i będąca w stanie pracować.

RODZAJE BEZROBOCIA:

- **frykcyjne** – niemożliwy do obniżenia, minimalny poziom bezrobocia występujący w każdym dynamicznym społeczeństwie, to osoby o ułomnościach fizycznych lub psychicznych, które praktycznie uniemożliwiają im podjęcie pracy zawodowej. Do tej kategorii zalicza się też osoby chwilowo pozbawione pracy ze względu na zmianę zawodu
- **strukturalne**- dotyczy takiego rodzaju bezrobocia, które powstaje ze względu na rozbieżność ludzkich kwalifikacji i rodzaju oferowanej pracy w warunkach zmieniającego się popytu i produkcji.
- **wynikające z niedostatku popytu na produkty pewnych działów gospodarki** – bezrobocie typu keynesowskiego. Powstaje, gdy popyt globalny zmniejszył się, a płace i ceny nie zdążyły dostosować się, co przeszkodziło przywróceniu pełnego zatrudnienia (ze spadkiem popytu mamy do czynienia wówczas, gdy jest on niższy od poziomu zapewniającego pełne zatrudnienie
- **klasyczne**- rodzaj bezrobocia pojawiający się wtedy, kiedy płaca jest rozmyślnie utrzymywana powyżej poziomu, przy którym krzywe podaży pracy i popytu na nią się przecinają. Może to być spowodowane działalnością związków zawodowych albo ustawodawstwem, które powoduje, że płace minimalne utrzymywane są na poziomie wyższym od poziomu równowagi.

Naturalna stopa bezrobocia to stopa bezrobocia występująca wówczas, gdy rynek pracy znajduje się w równowadze.

Ekonomia podażowa opisuje stosowanie bodźców mikroekonomicznych w celu zmiany poziomu pełnego zatrudnienia, wielkości produkcji potencjalnej oraz naturalnej stopy bezrobocia. Jednym z podstawowych wątków podejmowanych przez zwolenników ekonomii podażowej są korzyści wynikające z obniżki **krańcowej stopy podatku dochodowego**.

Krańcowa stopa podatku dochodowego jest to ta część każdego funta (np.), która państwo zabiera w postaci podatku dochodowego. Obniżka krańcowej stopy opodatkowania i wywołany nią wzrost wynagrodzenia netto za ostatnią godzinę pracy skłaniają ludzi do rezygnacji z czasu wolnego i podejmowania pracy. Jest to tzw. **efekt substytucyjny**, musi być mu jednak przeciwwstawiony **efekt dochodowy**. Proporcjonalnie do spadku obciążen podatkowych ludzie będą mogli pracować mniej dla osiągnięcia określonej, docelowej stopy życiowej. Badania empiryczne najczęściej jednak potwierdzają, że obniżka podatków prowadzi w najlepszym przypadku jedynie do niewielkiego wzrostu podaży pracy.

Efekt zniechęconego pracownika-gdy bezrobocie jest wysokie i dalej wzrasta, na pewne osoby, które chętnie podjęłyby pracę, wpływa to tak deprymująco, że rezygnują z jej poszukiwania.

Histeresa pojawia się w gospodarce, jeżeli jej równowaga długookresowa zależy od tego, co działa się z nią w krótkim okresie

Prywatne skutki bezrobocia:

Jeżeli ludzie są **bezrobotni dobrowolnie**, to znaczy, że uważają, że lepiej pozostać bezrobotnym niż przyjąć ofertę pracy za obowiązującą na rynku stawkę płac. Prywatny koszt bezrobocia jest w tej sytuacji mniejszy niż prywatne korzyści wynikające z bycia bezrobotnym. Należą do nich płatności transferowe od państwa, wolny czas. Część osób oczekuje także, że po przejściowym okresie pozostawania na zasiłku znajdzie lepszą pracę.

Ludzie **bezrobotni przymusowo chcieliby pracować za obowiązującą płacę, jednak nie mogą znaleźć pracy ze względu na nadmierną podaż siły roboczej przy tej pracy, co ma wpływ na pogorszenie ich sytuacji materialnej**.

Społeczny koszt bezrobocia:

Płatności transferowe(zasiłki) nie są korzyścią dla społeczeństwa jako całości. Mogą ulżyć sumieniu zbiorowości, nie są to jednak płatności za dostarczone dobra bądź usługi, które inni członkowie społeczeństwa mogliby skonsumować. Zmuszenie ludzi do przejścia przez życie bezrobocia jest ponadto jednym ze sposobów, za pomocą których społeczeństwo dokonuje realokacji siły roboczej, kierując ją do bardziej odpowiednich miejsc pracy i zwiększając w ten sposób produkcję całkowitą w długim okresie. Bezrobocie przymusowe powoduje więcej ludzkiego cierpienia i strat psychicznych niż bezrobocie dobrowolne.

28. INFLACJA

Inflacja – to wzrost przeciętnego poziomu cen i dóbr w jakimś okresie. Czysta inflacja jest przypadkiem szczególnym, który pojawia się wtedy, kiedy wszystkie ceny dóbr i czynników produkcji wzrastają w tym samym tempie.

Przed 1950 r. ceny w niektórych latach wzrastały, w innych spadały (UK – okres międzywojenny), w efekcie ich poziom był podobny. Od tego roku 1950 ceny podnosły się dwudziestokrotnie. Prawidłowość ta w ogólnych zarysach występuje w większości krajów wysoko rozwiniętych. Według monetarystów (np. Milton Friedman) inflacja spowodowana jest nadmierną – w porównaniu do ilości dóbr – ilością pieniądza w gospodarce.

28.1 Pieniądz i inflacja

Realna podaż pieniądza M/P jest to iloraz nominalnej podaży pieniądza M i poziomu cen P.

Ludzie zgłaszają popyt na pieniądz ze względu na jego siłę nabywczą, tzn. możliwość nabywania zań dóbr.

$L(Y,r)$ – wielkość popytu na realne zasoby pieniężne L, odpowiadającego dochodowi realnemu Y i stopie procentowej r.

Wzrost dochodu realnego prowadzi do wzrostu popytu na realne zasoby pieniądza, ponieważ ludzie zawierają więcej trakcji kupna – sprzedaży. Zwiększając koszt alternatywny posiadania pieniądza, nie zaś innych aktywów przynoszących dochód – odsetki, wzrost stopy procentowej r powoduje spadek popytu na realne zasoby pieniężne.

Jeśli rynek pieniądza jest w stanie równowagi wielkość realnych zasobów (podaż) pieniądza M/P równa się wielkości popytu na te zasoby. $\rightarrow M/P = L(Y,r)$

Założenie – giętka stopa procentowa utrzymuje rynek pieniężny w stanie równowagi.

Jeżeli dastosowania płac nominalnych i cen w krótkim okresie przebiegają z opóźnieniem, to wzrost nominalnej podaży pieniądza M powoduje początkowo wzrost realnej podaży pieniądza, bo ceny P nie zdążyły się jeszcze w pełni przystosować. Pojawia się nadwyżka nominalnej podaży pieniądza, która wywołuje spadek stopy procentowej dopóki popyt na realne zasoby pieniężne nie wzrośnie tak, aby przywrócić równowagę na rynku pieniężnym. Niższa stopa procentowa pobudza wzrost globalnego popytu na dobra. Nadwyżka tego popytu powoduje z kolei wzrost cen. Na rynku pracy zwiększyły się popyt na pracowników zaczyna wywoływać wzrost płac nominalnych.

Tak więc po zakończeniu procesu dastosowawczego i przywróceniu równowagi długookresowej, dochód realny, stopa procentowa, a więc i popyt na realne zasoby pieniężne pozostają nie zmienione.

Tak wiec poziom cen musiał ulec zmianie proporcjonalnej do pierwotnego wzrostu nominalnej podaży pieniądza.

Ilościowa teoria pieniądza utrzymuje, że zmiany nominalnej podaży pieniądza powodują identyczne zmiany poziomu cen (a także płac), lecz nie wpływają na produkcję i zatrudnienie.

Obecnie teorii tej bronią monetarysti, którzy twierdzą, że zmiany cen są najczęściej spowodowane nominalnymi zmianami podaży pieniądza. Teoria ta stwierdza, że ponieważ popyt na realne zasoby pieniądza musi być stały, to jego podaż realna też powinna pozostać stała. Dlatego zmiany podaży nominalnej muszą zostać zrównoważone odpowiednimi zmianami cen.

Pieniądz i ceny – związek przyczynowy

Zakładając, że popyt na realne zasoby pieniądza jest stały, to wzrost nominalnej wartości pieniądza musi doprowadzić do wzrostu cen. Jeśli dzieje się na odwrót (płace rosną, bo wymuszają to pracownicy), to pojawiają się dwa możliwe skutki.

Pierwsza możliwość – państwo nie zwiększy nominalnej podaży pieniądza, to realna podaż pieniądza się zmniejszy. Stopa procentowa wzrośnie, aby została zachowana równowaga na rynku pieniądza. To z kolei spowoduje spadek popytu na dobra, nadwyżkę podaży, w efekcie obniżenie cen i popytu na pracę. Ceny i płace, realna podaż pieniądza i stopa procentowa w końcu wrócą do pierwotnego poziomu.

Druga możliwość – państwo stosuje łagodzenie wstrząsu.

Polityka pieniężna łagodzi wstrząs, jeżeli zmiana cen wywołuje reakcję państwa, które dostosowuje wielkość nominalnej podaży pieniądza, aby w krótkim kresie uniknąć zmiany jego realnej podaży.

Jeżeli realny popyt na pieniądz odpowiadający stanowi pełnego zatrudnienia jest stały, to wzrost cen może nastąpić w dwóch przypadkach. $\rightarrow$ wzrost nominalnej podaży pieniądza spowoduje wzrost cen, doprowadzi realną podaż pieniądza do poziomu odpowiadającemu pełnemu zatrudnieniu.

$\rightarrow$ jeśli poziom cen wzrośnie na wskutek jakichkolwiek innych przyczyn, a państwo zareaguje na to drukiem nowych pieniędzy, to ceny i ilość pieniądza wzrosną.

Tak więc państwo drukując pieniądz, bezpośrednio lub pośrednio odpowiedzialne za wzrost cen.

Jeżeli państwo nie interweniuje, to wzrost poziomu cen, który i tak nastąpi, spowoduje spadek realnej podaży pieniądza i wywoła presję deflacyjną, która przywróci pierwotny poziom cen.

Popyt na realne zasoby pieniądza

Opisany związek pomiędzy cenami a pieniądem zależy od założenia, że realny popyt na pieniądz pozostaje stały. Jednak nie zawsze tak jest. Może to wynikać z korzystnego oprocentowania rachunków czekowych (banki konkurują między sobą), przez co realny popyt na pieniądz jest mniejszy. Ponadto należy uwzględnić wpływ stopy procentowej na pieniądz.

Inflacja

Stopa inflacji = wzrost nominalnej podaży pieniądza – wzrost realnego popytu na pieniądz.

Z teorii ilościowej wynika, że gdy wzrost realnego popytu na pieniądz wynosi zero, stopa inflacji równa się stopie wzrostu nominalnej wartości pieniądza. Skutek taki nie sprawdza się, gdy zmienia się realny popyt na pieniądz.

Ponieważ zazwyczaj dochód realny i stopa procentowa zmieniają się o kilka punktów procentowych rocznie, także realny popyt na pieniądz zmienia się powoli. Jeżeli nominalna wartość pieniądza wzrasta szybko, musi ją zrekompensować szybki wzrost cen. Wtedy realna podaż pieniądza zmienia się nieznacznie w stosunku do podaży nominalnej i cen.

Inflacja i stopa procentowa

Kraje, w których występuje wysoka inflacja mają również wysokie stopy procentowe.

Według hipotezy Fischera wzrostowi inflacji o 1% towarzyszy wzrost stopy procentowej także o 1%.

Realna stopa procentowa = nominalna stopa procentowa – stopa inflacji. – przykład: inflacja 10%, za 100 funtów możemy kupić 10 książek, za rok na te książki wydamy 110 funtów. Jeśli nominalna stopa % wynosi 12% to, jeśli pożyczymy bankowi pieniądze na rok, możemy z tego mieć 112 funtów. Wtedy kupujemy książki, zostaje nam 2 funty, i te dwa funty to realna stopa procentowa. Hipoteza Fischera stwierdza, że realna stopa % nie podlega większym zmianom. Inaczej powiem pojawiłaby się wielka nadwyżka po stronie podaży i popytu na pożyczki. Wyższa inflacja musi być wyrównana odpowiednią stopą procentową. Hipoteza ta choć nie jest w pełni precyzyjna, dość dobrze przybliża rzeczywistość.

Zwiększenie wzrostu ilości pieniądza prowadzi nie tylko do wzrostu tempa inflacji, ale do wzrostu nominalnej stopy procentowej. Efektem tego jest spadek popytu na realne zasoby pieniądza, co powoduje różnicę w ilości pieniądza i cen. Trwa to dopóki realna podaż pieniądza nie dostosuje się do tej zmiany realnego popytu na pieniądz.

Hiperinflacja – zjawisko polegające na utrzymywaniu się bardzo wysokiej stopy inflacji.

Chile w końcowym okresie rządów Allende; Boliwia lata 80'; Niemcy lata 1922-23. W tym ostatnim przypadku był to wynik sytuacji po wojnie. Deficyt finansowany głównie drukując pieniądze. Nominalna podaż pieniądza rosła w bardzo szybkim tempie.

Jeżeli stopa inflacji wynosi π a nominalna stopa procentowa r , to realna stopa procentowa wynosi $(r - \pi)$. Dochód realny z nieprzynoszącego odsetek pieniądza wynosi $-\pi$. Realny różnicowy zysk z posiadania oprocentowanych aktywów, nie zaś pieniądza, wynosi $(r - \pi) - (-\pi) = r$. Miarą kosztu trzymania pieniądza jest więc nominalna stopa procentowa.

Ucieczka od pieniądza oznacza gwałtowny spadek realnego popytu na pieniądz, występujący wtedy, kiedy wysoka inflacja i wysoka stopa procentowa zwiększą koszty utrzymania pieniądza.

Wysoka inflacja i wysokie stopy procentowe mogą znacząco obniżyć popyt na realne zasoby pieniądza. W warunkach hiperinflacji ilość pieniądza i ceny mogą zmieniać się zupełnie niezależnie od siebie. Jeżeli jednak inflacja zatrzyma się, choćby na wysokim poziomie, to nominalna podaż pieniądza i ceny będą wzrastać aż do danego poziomu i rezultat realna podaż na pieniądz utrzyma się na stałym poziomie odpowiadającym realnemu popytowi na pieniądz.

Ramka 28.1

Ilościową teorię pieniądza można przedstawić równaniem $MV = PY$. Szybkość obiegu pieniądza V to stosunek dochodu nominalnego PY (iloczyn cen i dochodu realnego) do nominalnej podaży pieniądza M . Jeżeli ceny dostosowują się, utrzymując dochód realny na poziomie odpowiadającym pełnemu zatrudnieniu to zmiana sprzedaży M prowadzi do takiej samej zmiany cen P , pod warunkiem, że szybkość obiegu pieniądza V się nie zmienia. Szybkość obiegu pieniądza to prędkość, z jaką zasoby pieniądza krążą w gospodarce, w wyniku zawierania transakcji kupna -sprzedaży.

Równanie może przekształcić się: $M/P = Y/V$; Lewa strona oznacza realną podaż pieniądza, stronę prawą możemy traktować jako realny popyt na pieniądz. Popyt zwiększa się, jeżeli wzrasta dochód realny i spada, jeżeli zwiększa się szybkość obiegu pieniądza.

Założenie: ceny i płace są doskonale giętkie. Kiedy ceny dostosowują się powoli powyższa teoria przestaje obowiązywać.

Ramka 28.2 Renta emisyjna, podatek inflacyjny i hiperinflacja

Państwo ma monopol na emisję banknotów i bicie monet.

Renta emisyjna – to realna wartość zasobów przejętych przez państwo dzięki zdolności do emisji pieniądza. Realny popyt na pieniądz rośnie wraz ze wzrostem dochodu realnego. Długookresowy wzrost gospodarczy jest źródłem finansowania renty emisyjnej. Drugim potencjalnym źródłem jest podatek inflacyjny.

Realny dochód z podatku inflacyjnego = stopa inflacji x realny popyt na pieniądz gotówkowy.

Wzrost nominalny podaży pieniądza przyspiesza wzrost cen.

Inflacja obniża realną wartość nieoprocentowanej części dłużu państwa, a mianowicie gotówki. Jednak realna wartość wpływów z podatku inflacyjnego nie może wzrastać w nieskończoność. Tak więc jeśli państwo musi pokryć realny deficyt drukowaniem pieniądza, to istnieją dwie stopy wzrostu ilości pieniądza w obiegu i dwie stopy inflacji pozwalające na osiągnięcie tego celu. Drukowanie pieniądza w pewnym memencie może nie zapobiec hiperinflacji.

28.3 Inflacja, pieniądz i deficyt budżetowy

Jeśli założymy, że wielki deficyt budżetowy prowadzi do inflacji, bo zmusza państwo do drukowania pieniądzy, to walka inflacją wymaga restrykcyjnej polityki fiskalnej.

Rząd M. Thatcher – 1980 r – średniookresowa strategia finansowa (Medium-Term Financial Strategy – MTFS) Zakłada ona, że szybki wzrost ilości pieniądza powoduje inflację i że duży deficyt prowadzi do wzrostu ilości pieniądza.

Nie istnieje jednak oczywisty związek pomiędzy wielkością deficytu budżetowego a inflacją.

Deficyt a wzrost ilości pieniądza

Deficyt budżetu lub deficyt sektora publicznego może być finansowany przez pieniądz pożyczone od sektora prywatnego poprzez obligacje. Państwo może także dodrukować pieniądze i przeznaczać je bezpośrednio na wydatki. Związek pomiędzy ilością pieniądza a potrzebami pożyczkowymi sektora publicznego (PPSP) jest słabo widoczny w krótkim okresie czasu, w długim staje się wyraźny. Wtedy zadłużenie wynikające z konieczności obsługi oprocentowania dłużu publicznego rosną. Rząd musi zmienić politykę fiskalną lub zacząć drukować pieniądz.

Wzrost wielkości pieniądza a inflacja w Wielkiej Brytanii

Z analizy danych wynika, że nie istnieje ścisły związek między miarą nominalną podaży pieniądza (M_0) a inflacją. Zmiany stóp procentowych i dochodu realnego prowadzą do zmian realnego popytu na pieniądz, które powodują zniekształcenie prostej zależności.

Zmiany nominalnej ilości pieniądza nie powodują natychmiastowej zmiany cen – proces jest powolny.

28.4 Inflacja, bezrobocie i produkcja

Krzywa Philipsa

Profesor Philips wykazał w 1958 roku istnienie silnej statystycznej zależności między poziomem inflacji w danym roku, a bezrobociem.

Zależność ta znana jest jako krzywa Philipsa.

Krzywa Philipsa dowodzi, że wyższej stopie inflacji towarzyszy niższa stopa bezrobocia i odwrotnie. Sugeruje to, że możemy niższe bezrobocie za cenę wyższej inflacji lub odwrotnie.

Krzywa obrazuje tempo inflacji, będące wynikiem takiego wyboru: wyższy popyt globalny wywiera presję na wzrost płac i cen i prowadzi do wyższej inflacji, dając w zamian niższe bezrobocie. Teoria ta była bardzo na rękę ówczesnym rządom o orientacji keynesowskiej. Rządy miały wybrać określony punkt na krzywej i następnie ustalały zestaw środków polityki fiskalnej i pieniężnej, aby osiągnąć odpowiedni poziom popytu globalnego i odpowiedni poziom bezrobocia. W latach '70 wierzono, że gdyby bezrobocie wzrosło w UK do 2,5 % to inflacja spadła by do zera. Po 1970 bezrobocie wzrosło powyżej 10% a krzywa przestała odpowiadać faktom.

Jeśli proces dostosowywania się cen i płac trwa dłużej, to po pierwsze wyższe ceny spowodują spadek realnej wartości pieniądza i wzrost stopy procentowej, co wymusi spadek popytu na realne zasoby pieniądza. Popyt globalny zacznie spadać, a bezrobocie wzrastać. Po drugie tempo wzrostu cen i płac staje się coraz wolniejsze.

Krzywa Philipsa nie jest ilustracją trwałej zależności odwrotnej między inflacją a bezrobociem, lecz wskazuje zależność przejściową, pojawiającą się w okresie dostosowywania się gospodarki do gwałtownie zmienionego poziomu popytu globalnego. Wzrost łącznego popytu wymusza przejściową inflację, która powoduje spadek realnych zasobów pieniądza i sprawia, że popyt globalny z powrotem ustala się na poziomie odpowiadającym stanowi pełnego zatrudnienia.

Szybkość, z jaką gospodarka przesuwa się wzdłuż tej krzywej, zależy od giętkości płac nominalnych, a zatem i cen. Według skrajnych monetarystów ich dostosowanie jest błyskawiczne, więc fakt, że gospodarka nie znajduje się ciągle w stanie równowagi długookresowej jest spowodowany jedynie tym, że pracownicy zawierają przez cały rok obowiązujące porozumienia płacowe. Zmiany popytu globalnego, których nie przewidziano w chwili ustalania wysokości płac oznaczają, że poziom płac nominalnych i cen przejściowo uniemożliwia odpowiednie dostosowanie się realnej podaży pieniądza i tym samym zrównanie popytu globalnego z produkcją potencjalną. Takie błędy są korygowane podczas kolejnych negocjacji płacowych.

Z kolei model, zakładający pewną ociężałość w dostosowywaniu się cen i płac, oznacza, że gospodarka potrzebuje o wiele więcej czasu, żeby dostosować się do gwałtownych zmian popytu globalnego. Ruchy wzdłuż krzywej trwają o wiele dłużej.

Założenia powyższego rozumowania: -równowaga długookresowa oznacza m.in. stałość nominalnej podaży pieniądza i brak inflacji; - wszelkie wstrząsy dotykają globalnego popytu, a nie podaży; - naturalna stopa procentowa jest stała.

Pionowa długookresowa krzywa Philipsa

Nominalna podaż pieniądza może się zmieniać w długim okresie. Gdy ceny i nominalna podaż wzrastają w tym samym tempie, realna podaż pieniądza jest stała i równa się wielkości popytu na realne zasoby pieniądza.

Według Miltona Friedmana, różnica pomiędzy wielkością produkcji, zatrudnienia i bezrobocia w przypadku stanu równowagi długookresowej, a poziomu tych zmiennych, gdy nie występowałaby inflacja, powinna być niewielka. Jeśli mamy do czynienia z równowagą długookresową, której towarzyszy inflacja, to płace powinny rosnąć w tym samym tempie, co ceny. Inflacja nie obniża ani realnej podaży pieniądza, ani płac realnych. Jeśli zaś nominalna stopa % wzrasta proporcjonalnie do poziomu inflacji utrzymując niezmieniony poziom realnej stopy procentowej, to ani pożyczkodawcy ani pożyczkobiorcy nie zyskują ani nie tracą w wyniku inflacji.

Friedman zasugerował, że odpowiadające stanowi równowagi długookresowej wielkości pełnego zatrudnienia, produkcji potencjalnej, płac realnych i bezrobocia nie zależą od tempa inflacji. Ponieważ wszystkie zmienne są w stanie dostosowywać się, i utrzymać na niezmienionym poziomie wartość odpowiadających im zmiennych realnych, wartości tych zmiennych nie ulegną zmianie pod wpływem inflacji w długim okresie, gdy istnieje możliwość pełnego dostosowania się podmiotów gospodarczych do warunków wyznaczanych przez tempo inflacji, które odpowiada równowadze.

Ostatecznie gospodarka powraca do naturalnej stopy bezrobocia, na którą nie ma wpływu inflacja. Każdy impuls wywołujący wzrost popytu globalnego zmniejszy przejściowo bezrobocie i zwiększy presję na podwyżkę płac i cen, aż przejściowy okres dodatkowej inflacji, w trakcie którego ceny wzrastają szybciej niż nominalna podaż pieniądza, zmniejszy realną podaż pieniądza i zwiększy popyt globalny do poziomu odpowiadającego pełnemu zatrudnieniu. Można zatem narysować krótkookresową krzywą Philipsa, na której leży punkt odpowiadający stanowi równowagi długookresowej (przecina się z pionową prostą ilustrującą rozumowanie Friedmana; rysunek 28.7) W krótkim okresie wzrost popytu globalnego spowoduje wzrost bezrobocia i spadek inflacji, jednak wywołana presja na wzrost cen i płac spowoduje spadek realnej podaży pieniądza oraz łącznego popytu i spowoduje powrót do sytuacji wyjściowej. I odwrotnie – spadkowi popytu początkowo towarzyszy spadek bezrobocia i wzrost inflacji.

Krótkookresowa krzywa Philipsa ilustruje sytuację przystosowywania się gospodarki do zmian popytu globalnego.

Oczekiwania i wiarygodność

Jeżeli rząd postanawia obniżyć stopę wzrostu nominalnej podaży pieniądza, to przedsiębiorcy, związani dawnymi umowami muszą zmniejszać płace nominalne zgodnie ze starą stopą inflacji. W efekcie następuje zmniejszenie realnej podaży pieniądza. Ceny rosną szybciej niż nominalna ilość pieniądza. Popyt globalny spada, pojawia się bezrobocie.

Dwa scenariusza dalszych wydarzeń → optymistyczny – pracownicy wierzą, że rząd będzie trwał przy restrykcyjnej polityce pieniężnej i inflacja wkrótce się obniży, przy negocjacjach będą więc żądać o wiele niższej stopy wzrostu płac nominalnych. W dodatku, ponieważ bezrobocie osiągnęło wyższy poziom, nastąpi dodatkowa presja na obniżkę płac. Inflacja rzeczywiście szybko się obniża, a kiedy jest niższa od stopy wzrostu ilości pieniądza, realna podaż pieniądza wzrasta, co sprawia, że zwiększa się popyt globalny, a bezrobocie powraca do naturalnego poziomu.

→ pesymistyczny – pracownicy nie wierzą, że rząd wytrwa przy restrykcyjnej polityce pieniężnej. Sądzą, że inflacja nie spadnie. Nie zgadzają się na zmniejszenie skali podwyżek. Jeżeli państwo w rzeczywistości zwiększa podaż pieniądza według niższej stopy wzrostu, to w krótkim okresie czasu ceny wzrastają szybciej niż nominalna ilość pieniądza. Realna podaż pieniądza powtórnie się zmniejsza, popyt globalny nadal spada, bezrobocie wzrasta. W miarę pogłębiania się kryzysu wzrasta prawdopodobieństwo, że rząd nie wytrzyma i aby powstrzymać bezrobocie zwiększy podaż pieniądza, aby wzbudzić popyt globalny. Próba znacznego ograniczenia inflacji się nie powiedzie.

Zmiany poziomu naturalnej stopy bezrobocia

Stopa bezrobocia wzrosła nieustannie od połowy lat '60/ Bezrobocie strukturalne zwiększyło się, a pracownicy zorganizowani w związki zawodowe zapewnili sobie podwyżki płac realnych przewyższające wzrost wydajności pracy.

Inflacja i bezrobocie od 1960r.

W tym okresie wiele rządów było zobowiązanych do utrzymywania stanu pełnego zatrudnienia nawet w krótkim okresie. Wszelkie wstrząsy pobudzające inflację były amortyzowane przez wzrost

nominalnej podaży pieniądza, mający zapobiec spadkowi realnej podaży pieniądza w krótkim okresie. W efekcie częstego podnoszenia podaży pieniądza inflacja rosła.

Od połowy lat '70 głównym celem było stłumienie inflacji, nawet, jeśli oznaczało krótkookresowy wzrost bezrobocia. Przez to inflacja zmniejszyła się we wczesnych latach '80.

Krzywa Philipsa jest w dłuższym okresie i przebiega przez punkt wyznaczający naturalną stopę bezrobocia. Wzrost tej stopy jest wielu krajach ważnym czynnikiem wpływającym na zwiększenie faktycznego bezrobocia.

Z kolei wysokość krótkookresowej krzywej Philipsa, (obrazującej tymczasowy stosunek między inflacją a bezrobociem dotyczący sytuacji, gdy gospodarka dostosowuje się do wstrząsów popytowych), zależy od bieżących oczekiwani, co do wysokości stopy inflacji i wzrostu ilości pieniądza w przyszłości. Na początku lat '80 inflacja ciągle była wysoka, środki polityki antyinflacyjnej dopiero zaczynały działać. Realna podaż pieniądza zmalała, ponieważ inflacja nie obniżała się od razu. Pojawił się krótkookresowy kryzys, pogłębiany podwojeniem się cen ropy w latach 1979 – 80.

Wstrząs podażowy

Skutki: zwiększenie inflacji, gdyż przedsiębiorstwa podnoszą ceny, aby zrekompensować wzrost kosztów.

Gdy rząd nie zamortyzuje wstrząsu po stronie podaży, tempo wzrostu ilości pieniądza nie zmieni się. Wyższa inflacja spowoduje spadek realnej podaży pieniądza, wzrost stopy procentowej oraz zmniejszenie popytu globalnego. Pojawi się kryzys typu keynesowskiego oraz **stagflacja** – współwystępowanie wysokiej inflacji i dużego bezrobocia. Często jest ona spowodowane przez ujemny wzrost podaży.

Przymusowe bezrobocie stopniowo powoduje obniżenie lub zahamowanie wzrostu płac. Stopa inflacji spada poniżej stałej stopy ilości wzrostu pieniądza, a realna podaż pieniądza zaczyna znowu wzrastać. Gospodarka powoli powraca do naturalnej stopy bezrobocia.

Jeśli rząd nie zamortyzuje wstrząs podażowy, wraz ze wzrastaniem inflacja zwiększa stopę wzrostu ilości pieniądza. W krótkim okresie nie nastąpi spadek popytu globalnego i wzrost bezrobocia, lecz wzrost ilości pieniądza i stopa inflacji stel będą się zwiększać.

Tak więc w pierwszym wypadku konieczny będzie okres bezrobocia, w drugim trwałe podniesienie stopy inflacji.

Wiarygodność prowadzonej polityki ekonomicznej ma decydujące znaczenie.

W długim okresie w zasadzie nie istnieje odwrotna zależność między inflacją a bezrobociem. Długookresowa krzywa Philipsa jest pionowa i przecina oś odciętych w punkcie odpowiadającym naturalnej stopie bezrobocia. Krótkookresowa krzywa Philipsa ilustruje występującą przejściowo relację między inflacją a bezrobociem, w okresie, gdy gospodarka dostosowuje się do zakłóceń popytu globalnego. Bezwzględna wartość tego krótkookresowego stosunku substytucji (położenie krótkookresowej krzywej Philipsa) zależy od oczekiwani, co do kształtuowania się inflacji i tempa wzrostu ilości pieniądza w długim okresie. Jednak, kiedy wstrząsy dotyczą podaży, w krótkim okresie odwrotna zależność między inflacją a bezrobociem nie istnieje. Początkowo możliwe jest, że inflacji towarzyszy wyższe bezrobocie.

Ramka 28.3 niezależność banku centralnego

Inflacja pojawia się zasadniczo, gdy rząd w walce o wpływy w gospodarce bierze góre nad bankierami.

Grilli, Masciardo i Tabellini (GMT) badali niezależność banków centralnych (jej stopień). Ma ona wymiar ekonomiczny (stosowane w praktyce procedury – np. automatyczne pożyczki dla rządu od banku, kto ustala wysokość stopy dyskontowej) i polityczny (sposób powoływania dyrektora, kadencja). Dokonali oni klasyfikacji Banków Centralnych w różnych krajach. Im bardziej bank niezależny, tym niższa inflacja, a stopa wzrostu gospodarczego jest taka sama jak tam, gdzie jest bardziej zależny.

Koszty inflacji

Ludzie ulegają **złudzeniu inflacyjnemu**, gdy mylą zmiany realne ze zmianami nominalnymi. Ludzki dobrobyt zależy od zmiennych realnych, a nie nominalnych.

Jeżeli wszystkie zmienne nominalne rosły by w tym samym stopniu, to ludzie nie odczuli by różnic (wyższe ceny, wyższe płace). Jeżeli ludzie nie biorą tego pod uwagę ulegają złudzeniu inflacyjnemu. (biorą pod uwagę tylko swoje nominalne wydatki).

Inny rodzaj tego złudzenia następuje np. w sytuacji podwyżek ropy. Zmuszają one kraje importujące ropę do przeznaczenia większej ilości dóbr konsumpcyjnych na eksport. Konsumpcja krajowa się obniża, co może nastąpić w dwojakim sposobie:

- jeśli pracownicy nie upomną się podwyżki płac, mających zrekompensować koszty kupowania produktów Ropopochodnych. Płace realne spadają. Przy założeniu, że przedsiębiorstwa nie podnoszą cen tych produktów, lecz je absorbują. Gospodarka dostosowuje się do sytuacji w sposób bezinflacyjny, lecz następuje spadek stopy życiowej.

- jeśli ludzie próbują utrzymać dotychczasową stopę życiową, domagając się podwyżek płac nominalnych odpowiadających wzrostowi kosztów utrzymania, to z kolei przedsiębiorstwa bronią swych zysków, podnosząc ceny na paliwo etc. Państwo próbują neutralizować wysoką inflację drukując dodatkowe ilości pieniądza. Także następuje spadek stopy życiowej, na eksport ciągle trzeba przeznaczać więcej dóbr. Płace i ceny rosną, ale ceny szybciej. Ludzie w takiej sytuacji wyciągają błędny wniosek, przypisując spadek płac realnych inflacji, a nie jak jest w rzeczywistości cenom ropy (ujemny wstrząs podażowy).

Pełne dostosowanie i doskonała antycypacja

Jeżeli inflacja w danym państwie byłaby dla wszystkich przewidywalna, brali by to pod uwagę w swoich działaaniach. Ceny, płace nominalne i nominalna podaż rosną jednocześnie, inflacja nie narusza dochodów realnych. Gospodarkę dostosowuje się do tego stanu rzeczy, podatki są dostosowywane etc. Wszystkie transakcje, płatności, działalność giełdy do tego dostosowane. Pytanie: czy takie doskonałe dostosowanie jest możliwe?

Koszty zdzieranych zelówek.

Nominalna stopa procentowa zwykle wzrasta wraz z inflacją, stopa ta jest miarą kosztu alternatywnego trzymania pieniądza w formie gotówki. Jeżeli inflacja wzrasta, ludzie trzymają mniejsze zasoby pieniężne. „ucieczka od pieniądza”. Kiedy ta stopa jest wysoka i ludzie zmniejszają realne zasoby pieniężne, społeczeństwo zużywa więcej zasobów, zawierając transakcje, a więc mniejszą ich ilość może przeznaczyć na konsumpcję dóbr i usług. Zjawisko to nazywane jest kosztami zdzieranych zelówek.

Koszty zmienianych jadłospisów

Ceny rosną – zmiana wywieszek z cenami. Koszty zmienianych jadłospisów odpowiadają realnym zasobom zużywanym po to, aby wydrukować nowe etykiety z cenami wówczas, gdy te wzrastają lub spadają.

Koszty są duże np. w wypadku cen wautomatach.

Do tych kosztów należałoby też zaliczyć wysiłek związany z dokonywaniem pamięciowych obliczeń. (trudno sprawdzić, jak cena zmieniała się w ujęciu realnym).

Powyższych dwóch rodzajów kosztów nie da się uniknąć nawet, jeśli inflacja jest przewidywalna. Koszty te stają się bardzo istotne, gdy pojawia się hiperinflacja.

Inflacja bezbłędnie przewidziana i instytucje, które nie są w stanie w pełni się dostosować.

Założenie: inflacja bezbłędnie przewidziana, ale instytucje uniemożliwiają ludziom dokonanie niezbędnych zmian, aby zmienne nominalne się dostosowały. Wtedy inflacja wpływa na zmienne realne silniej, niż wynikałoby to z dwóch powyższych rodzajów kosztów.

Kontrola stopy procentowej

Aby realna stopa pozostała stała, nominalna musi wzrastać w tempie inflacji. Jeśli banki płaciłyby z tego tytułu odsetki (przy rachunkach czekowych) koszty zdzieranych zelówek odnosiłyby się jedynie do samej gotówki. Jednak w wielu krajach te rachunki nie są oprocentowane lub odsetki niewielkie.

Jednym ze skutków chronicznej inflacji jest domaganie się przez ludzi zmian instytucjonalnych, które umożliwiłyby dostosowanie się zmiennych nominalnych do poziomu inflacji. Im dłuższy okres inflacji, tym bardziej prawdopodobne, że banki zmuszone będą płacić większe odsetki nominalne. Ponieważ jednak zmiany instytucjonalne są powolne, to skutkiem wzrostu inflacji w krótkim okresie może być spadek stóp procentowych od wielu rodzajów kredytów.

Podatki

Kolejnym skutkiem antycypowanej inflacji w warunkach niedoskonałego dostosowania się instytucji jest nienadążanie stawek opodatkowania za inflacją.

Drenaż podatkowy – to wzrost realnych wpływów podatkowych wywołany inflacją, która zwiększa dochody nominalne i sprawia, że niektórzy ludzie zostają zaliczeni do wyższych przedziałów opodatkowania w ramach systemu progresywnego podatku dochodowego.

Osoba będąca w wyższym proggu podatkowym płaci realnie więcej po wzroście inflacji. Aby uniezależnić system podatkowy od wpływu inflacji należy podniosić nominalne przedziały opodatkowania równolegle do postępów inflacji. Zwykle przedstawia się to jako obniżkę podatku dochodowego lub zbytnią szczodrość rządu – jest to złudzenie inflacyjne.

Opodatkowanie dochodów z kapitału

Podatek dochodowy na dochód z odsetek jest również poddany działaniu inflacji. Nominalna stopa procentowa – inflacja = realna stopa procentowa. Podatek dochodowy obejmuje stopę nominalną. Wyższa inflacja obniża realny dochód z udzielania kredytów.

Opodatkowanie zysków kapitałowych – wraz ze wzrostem inflacji rosą ceny nominalne akcji – w celu zachowania ich wartości realnej.

Opodatkowanie zysków.

Inflacja może zwiększyć realny ciężar opodatkowania zysków spółek.

Rachunkowość uwzględniająca inflację polega na przyjęciu takich definicji kosztów, przychodów, zysków i strat, które są w pełni dostosowane do warunków inflacji.

Nieoczekiwana inflacja

Redystrybucja

Jeśli inflacja niespodziewanie wzrośnie wyżej, niż wynosiły oczekiwania, zyskuje kredytobiorca, traci osoba udzielająca pożyczki.

Nieoczekiwana inflacja powoduje redystrybucję dochodów i bogactwa. Prowadzi to do zakłóceń w gospodarce (np. bankructwa) oraz do sformułowania sądów wartościujący dotyczący tej redystrybucji. Zależy to od orientacji politycznej. Jeśli bogaci pożyczkodawcy stracą na rzecz biednych kredytobiorców, to partie promujące egalitaryzm zajmą stanowisko pozytywne.

Jeden z ważniejszych procesów redystrybucyjnych zachodzi między państwem a sektorem prywatnym – obniżenie wartości zadłużenia państwa, może taniej wykupić obligacje.

Wiele osób kupujących aktywa finansowe (obligacje) to osoby w podeszłym wieku – mają oszczędności.

Osoby biorące pożyczki – często osoby młode lub wkraczające w wiek średni.

Nieoczekiwana inflacja zmienia rozkład dochodów na ich korzyść.

Niepewność, co do wysokości inflacji

Powoduje dwa rodzaje kosztów → bardziej złożone staje się planowanie długookresowe.

→ ludzie nie lubią ryzyka.

28.6

Sposoby przeciwdziałania inflacji

3 sposoby:

- zdecydowane środki polityki gospodarczej
- przepisy prawne, instytucje
- nauczyć się żyć z inflacją

Eliminowanie inflacji

W długim okresie – niskie tempo wzrostu ilości pieniądza → niska inflacja

Konieczne może być zastosowanie restrykcyjnej polityki fiskalnej, pozwalającej na utrzymanie deficytu budżetowego na niskim poziomie. Może się to wiązać z okresem wysokiego bezrobocia.

Środki polityki dochodowej

Polityka dochodowa jest próbą bezpośredniego oddziaływania na wysokość płac i innych dochodów.

Przepisy prawa, nieformalna presja dotycząca podwyżek płac (tak żeby te nie przekroczyły pewnego poziomu).

Dotychczasowe próby skutkowały krótkotrwałym efektem i końcowym niepowodzeniem.

Błędy → jednokrotnie redukowanie różnic w płacach – UK lata '70, w efekcie zaburzenia rynku pracy; możliwa jest jednak polityka dochodowa, której jedynym celem jest zahamowanie wzrostu płac nominalnych i inflacji.

→ wiara, że długookresowa polityka dochodowa może zahamować wzrost płac i cen nawet, gdy nominalna ilość pieniądza rośnie w szybkim tempie.

→ trudno stosować tą politykę, gdy płace realne zmieniają się z upływem czasu.

Polityka ta powinna być traktowana jako tymczasowe narzędzie służące przyspieszeniu procesu dostosowania płac do zmiany tempa wzrostu nominalnej ilości pieniądza uważanej za powszechnie trwałą.

Reforma instytucjonalna i konstytucyjna

Podejście ma charakter długookresowy.

Kontrola działań banku centralnego → ustawa wprowadzająca trwałe ograniczenie tempa wzrostu nominalnej podaży pieniądza do określonej wielkości. (np. 4%) Istotą tego zalecenia jest ograniczenie swobody działania rządu. Ma to usunąć pokusę manipulowania pieniądzem, np. przed wyborami, zwiększyć wiarygodność długookresowej polityki restrykcyjnej.

Kontrola systemu bankowego

Np. zmuszenie banków do utrzymywania rezerw gotówkowych na poziomie 100% - mogłyby otwierać rachunki czekowe gdyby miały do tego odpowiednie rezerwy. Państwo kontrolując podaż pieniądza gotówkowego kontrolowałoby całą podaż pieniądza. Państw drukowały jednorazowo dużą ilość pieniędzy, którą przejęłyby banki, by utrzymać rezerwy.

Taka regulacja mogłaby zniechęcić banki, bo mają one aktywa nie tylko w gotówce. Mogłyby powstać nowe instytucje – kredytodawcy dla banków, nie jest to więc metoda rozwiązuje problem.

Przystosowanie do życia z inflacją

Jeżeli podwyższona inflacja ma względnie trwały charakter to gospodarki uczą się z nią żyć. Powoduje to konieczność dostosowania się przez banki, przedsiębiorstwa, państwo, dostosowanie podatków.

Indeksacja – automatycznie dostosowuje wysokość nominalnych zobowiązań do skutków inflacji.

Została wprowadzona w krajach gdzie inflacja > 30-40%

Czy powinniśmy się przystosowywać do inflacji?

Bez indeksacji i głębszych form instytucjonalnych życie w inflacji jest kosztowne. Indeksacja niemal zawsze jest rozwiązaniem niedoskonałym. Wypłacanie rekompensat musi następować w rozsądnych terminach, w międzyczasie zmieniają się płace realne. Indeksacja zwiększa prawdopodobieństwo przedłużania się wysokiej inflacji.

29. MAKROEKONOMIA GOSPODARKI OTWARTEJ

makroekonomia gospodarki otwartej - analiza gospodarki, w której ważną rolę odgrywają transakcje z zagranicą.

Przy formułowaniu założeń polityki makroekonomicznej w krajach o gospodarce otwartej dominującą rolę odgrywają różne uwarunkowania międzynarodowe.

29.1 RYNEK WALUTOWY

rynek walutowy – taki rynek międzynarodowy, na którym jedna waluta krajowa może być wymieniona na inną. Cena, po której wymieniane są te dwie waluty, to inaczej ***kurs walutowy***

Cena równowagi na rynku walutowym zależy od kształtowania się popytu i podaży. Na przykładzie Wielkiej Brytanii i USA:

Źródła popytu na funty:

- Dobra produkowane w WB i eksportowane do USA są opłacane przez konsumentów w USD, ale brytyjscy producenci przyjmują tylko funty
- Mieszkańcy USA chcąc kupować brytyjskie aktywa, przed ich zakupem muszą najpierw wymienić USD na funty

Podaż funtów:

- Brytyjski import towarów amerykańskich
- Chęć nabycia aktywów w USA przez mieszkańców WB

Przy niższym kursie funta, więc niższych cenach brytyjskich produktów, WB będzie eksportować do USA więcej towarów. Amerykańscy konsumenti będą więc w stanie kupować więcej, przy niższej cenie dolarowej tychże dóbr. Jeżeli cena towarów brytyjskich wyrażona w funtach będzie stała, to dochody z eksportu WB mierzone w funtach będą wzrastać wraz ze spadkiem kursu walutowego.

Popyt na funty wzrasta w miarę spadku kursu funta wyrazonego w dolarach.

Podaż funtów zależy od liczby dolarów, jaką mieszkańcy WB muszą zapłacić za brytyjski import dóbr lub za zakupy aktywów dolarowych. Niższy kurs wymienny funta oznacza wyższą cenę w funtach. Wzrost ceny w funtach zmniejsza zarówno wielkość popytu na usługi/dobra. Przy niższym kursie spada wielkość podaży funtów dostarczanej na rynek walutowy.

Gdy kurs funta wyrażony w dolarach wzrasta, mówimy o **apreciacji** funta. W odwrotnej sytuacji mówimy o **deprecjacjii** funta.

SYSTEMY KURSU WALUTOWEGO

System kursu walutowego – określenie warunków i zasad ustalania przez rząd danego kraju kursu walutowego

1. Stały kurs walutowy – rząd zgadza się na utrzymywanie swej waluty jedynie przy stałym kursie wymiennym

Waluta jest wymienialna, jeżeli rząd, działając za pośrednictwem banku centralnego, zobowiązuje się do skupu lub sprzedaży, po stałym kursie, takiej ilości waluty, jaka zostanie zgłoszona do sprzedaży (zakupu) na rynku.

Rezerwy dewizowe – zasób walut obcych przechowywany przez krajowy bank centralny.

Zawsze, gdy bank centralny sprzedaje lub kupuje własną walutę, by bronić stałego poziomu kursu walutowego, mówimy, że *interweniuje* on na rynku walutowym.

W systemie stałego kursu walutowego *dewaluacja (rewaluacja)* oznacza *obniżenie (podwyższenie)* kursu danej waluty przez rząd, który podjął zobowiązanie do obrony tego kursu.

2. Płynny kurs walutowy – kurs może osiągnąć poziom równowagi wolnorynkowej bez jakiegokolwiek interwencji państwa wykorzystującej rezerwy dewizowe.

Nie wprowadza się raczej krańcowych rozwiązań – w pełni płynnego, czy sztywnego. *Ograniczona płynność* oznacza system, w którym do interwencji państwa dochodzi tylko wówczas, gdy trzeba zapobiec zbyt dużym lub zbyt gwałtownym przesunięciom krzywej podaży lub popytu w krótkim okresie czasu.

29.2 BILANS PŁATNICZY

bilans płatniczy – usystematyzowane zestawienie wszystkich transakcji zawieranych pomiędzy mieszkańcami danego kraju a zagranicą.

Wszystkie transakcje powodujące napływ waluty do kraju zapisać można w bilansie płatniczym na +, zaś odpływ waluty z kraju na – (odpowiednio – kredyt, debet).

Rachunek obrotów bieżących w bilansie płatniczym jest to zapis płatności z tytułu przepływu dóbr i usług oraz pozostałych transakcji bieżących (odsetki, dochody majątkowe, przekazy) pomiędzy danym krajem, a zagranicą.

Obroty towarowe obejmują eksport i import dóbr. *Obroty usługowe* to eksport i import usług. Te dwa rodzaje obrotów składają się łącznie na *bilans handlowy*.

Należy pamiętać, że bilans handlowy nie jest identyczny z rachunkiem obrotów bieżących w bilansie płatniczym. Musimy bowiem uwzględnić m. in. płatności transferowe pomiędzy krajami i przepływy dochodów majątkowych netto (ma miejsce, gdy mieszkańcy jednego kraju są właścicielami przynoszących dochód aktywów w innych krajach).

Rachunek obrotów kapitałowych bilansu płatniczego jest to zapis transakcji dotyczących aktywów finansowych danego kraju z zagranicą.

Bilans płatniczy przedstawia napływ netto środków pieniężnych do danego kraju wynikający z transakcji zawieranych przez osoby fizyczne, przedsiębiorstwa i państwo, dokonywanych w istniejącej sytuacji rynkowej. Bilans wykazuje nadwyżkę (deficyt), gdy mamy do czynienia z napływem netto (odpływem) pieniędzy.

29.3 SKŁADNIKI BILANSU PŁATNICZEGO

realny kurs walutowy – miara względnej ceny dóbr pochodzących z różnych krajów, wyrażonej w jednej walucie

Mierzenie realnego kursu walutowego (przykład dla WB)

Realny kurs walutowy = cena towarów brytyjskich (funty) / cena towarów amerykańskich (USD) x kurs walutowy (USD/funt).

Spadek realnego kursu waluty danego kraju prowadzi do zwiększenia jego konkurencyjności na rynkach.

Ścieżka kursu walutowego opartego na **parytecie siły nabywczej (PSN)** jest to taka ścieżka nominalnego kursu walutowego, na której realny kurs walutowy jest utrzymywany na stałym poziomie w określonym przedziale czasu.

RACHUNEK OBROTÓW BIEŻĄCYCH

Eksport

Popyt na towary eksportowane zależy od wysokości dochodu za granicą (im wyższy, tym większy) oraz wysokości realnego kursu waluty (im niższy, tym większy popyt – związane ze wzrostem konkurencyjności).

Faktyczny eksport zawsze szybko reaguje na zmiany dochodu czy obrotów handlu światowego, zaś zmniejszenie konkurencyjności prowadzi do stopniowego zmniejszenia eksportu. Dzieje się tak, gdyż eksporterzy początkowo nie są pewni, czy spadek konkurencyjności będzie mieć charakter przejściowy, czy trwałły. Jeżeli zjawisko będzie oceniane jako chwilowe – eksporterzy obniżą ceny, aby zachować konkurencyjność – tak strategia może okazać się lepsza niż alternatywa, to jest całkowite wycofanie się z całego rynku. Jednak, jeżeli konkurencyjność nie będzie rosła, a realny kurs walutowy będzie wciąż wysoki, to przedsiębiorstwa mogą zupełnie zrezygnować z eksportu.

Import

Występują te same współzależności, co przy eksportie, tylko w odwrotnym kierunku. Popyt na import jest tym większy, im wyższy jest dochód krajowy. Jest również tym większy, im wyższy jest realny kurs walutowy oraz im tańsze są towary zagraniczne w porównaniu z krajowymi. Import reaguje szybciej na zmiany dochodu krajowego niż na zmiany realnego kursu walutowego.

Pozostałe pozycje w bilansie obrotów bieżących

Obejmują m. in. pomoc zagraniczną i wydatki na utrzymanie baz wojskowych za granicą – sprawy zależne od polityki zagranicznej kraju. Uwzględnia się także przepływ między krajami dochodów netto czerpanych z odsetek, dywidend i zysków – powstają wtedy, gdy mieszkańcy jednego kraju posiadają aktywa w innym kraju).

ZAWARTOŚĆ BILANSU OBROTÓW KAPITAŁOWYCH

Poszczególne pozycje w tym bilansie są wynikiem transakcji kupna i sprzedaży aktywów finansowych, zawieranych przez dany kraj z podmiotami zagranicznymi.

Deficytowi na rachunku obrotów bieżących musi odpowiadać nadwyżka na rachunku obrotów kapitałowych bądź operacje wyrównawcze (spadek rezerw dewizowych).

Dzisiejsze światowe rynki finansowe mają dwie, ważne cechy:

- Ograniczenia dot. obrotów kapitałowych zostały prawie całkowicie zniesione. Kapitały można swobodnie przenosić między krajami w poszukiwaniu najwyższej stopy zwrotu.
- Różne waluty można swobodnie przemieszczać między krajami jak też zamieniać na inne, w poszukiwaniu najwyższej stopy zwrotu.

>Jeżeli posiadacze kapitałów w jednej walucie są gotowi zamienić je wszystkie na inną walutę, w której spodziewają się osiągnąć najwyższą stopę zysku, i jeżeli nie występują bariery przy tego rodzaju operacjach, mówimy, że kapitał finansowy jest doskonale mobilny w skali międzynarodowej.

Doskonała mobilność kapitału oznacza, że olbrzymie ilości środków finansowych będą przenoszone z jednej waluty na drugą zawsze wtedy, kiedy stopa zwrotu z inwestycji w aktywa, w jednym kraju jest wyższa niż w innym.

Operacje spekulacyjne a stopa zwrotu

Operacja spekulacyjna – zakup aktywów finansowych w celu ich dalszej odsprzedaży w przekonaniu, że całkowity dochód – odsetki czy dywidenda + zysk kapitałowy – będzie wyższy niż całkowity dochód z jakiekolwiek innej lokaty.

Stopa zwrotu z lokaty w walucie obcej = stopa procentowa za granicą + stopa deprecjacji waluty krajowej

W warunkach niemal doskonałej międzynarodowej mobilności kapitału będziemy mieli do czynienia z odpływem kapitału wówczas, gdy stopa zwrotu z lokat w walutach obcych jest wyższa od stopy zwrotu z lokat w walucie krajowej. Natomiast napływ kapitału pojawi się wówczas, gdy stopa zwrotu z lokat krajowych będzie wyższa od stopy zwrotu z lokat za granicą.

29.4 RÓWNOWAGA WEWNĘTRZNA I ZEWNĘTRZNA

Gospodarka kraju znajduje się w **równowadze wewnętrznej**, gdy popyt globalny jest równy produkcji zapewniającej pełne zatrudnienie. Zaś w **równowadze zewnętrznej** gospodarka znajduje się wtedy, gdy saldo rachunku obrotów bieżących bilansu płatniczego wynosi zero.

Połączenie równowagi zewnętrznej i wewnętrznej oznacza stan równowagi długookresowej w gospodarce. Proces dostosowawczy obejmujący płace i ceny pozwolił odbudować produkcję na poziomie potencjalnym, na rynku pracy zaś istnieje pełne zatrudnienie.

W warunkach równowagi zewnętrznej zrównoważony jest nie tylko bilans obrotów bieżących, lecz również nie występuje presja na zmiany stanu rezerw dewizowych w długim okresie ani też – jakiekolwiek przepływy na rachunku obrotów kapitałowych, które miałyby trwały charakter. Obcokrajowcy nie podejmują na coraz większą skalę zakupów krajowych aktywów finansowych, a mieszkańcy kraju nie kupują coraz większych ilości aktywów zagranicznych.

Co może wytrącić gospodarkę ze stanu równowagi?

- Większe oszczędności, bardziej restrykcyjna polityka fiskalna i pieniężna
- Rozkwit za granicą, niższy realny kurs walutowy
- Kryzys za granicą, wyższy realny kurs walutowy
- Mniejsze oszczędności, łagodniejsza polityka fiskalna i pieniężna

>większość wstrząsów w gospodarce otwartej powoduje jej wytrącenie ze stanu równowagi zarówno wewnętrznej jak i zewnętrznej.

29.5 POLITYKA PIENIĘŻNA I FISKALNA W WARUNKACH STAŁEGO KURSU WALUTOWEGO

Istnieje tylko jeden realny kurs walutowy odpowiadający stanowi równowagi zewnętrznej i wewnętrznej. W systemie stałego kursu walutowego równowaga wewnętrzna i zewnętrzna może być zachowana tylko wtedy, kiedy stopy inflacji w kraju i za granicą są jednakowe.

BILANS PŁATNICZY A PODAŻ PIENIĄDZA

Co się dzieje, gdy bilans płatniczy wykazuje deficyt?

- Ludzie wycofują swoje pieniądze z obiegu, aby zakupić obce waluty – podaż pieniądza krajowego zmniejsza się dokładnie o wielkość równą deficytowi bilansu płatniczego
- Państwo podejmuje interwencję na rynku walutowym – wyprzedaje część rezerw dewizowych, dostarczając podaż waluty obcej na rynek

W warunkach stałego kursu walutowego podaż pieniądza nie jest określona wyłącznie przez pierwotną decyzję państwa dotyczącą skali emisji dodatkowego pieniądza. Gdy w gospodarce występuje deficyt bilansu płatniczego, odpływ pieniądza za granicę zmniejsza podaż pieniądza w kraju poniżej wielkości, jaką osiągnęłaby ona w innych warunkach. Zaś, gdy bilans płatniczy wykazuje nadwyżkę, obieg pieniądza w kraju jest dodatkowo zasilany przez napływ pieniądza z zagranicy.

Sterylizacja – operacja otwartego rynku, przebiegająca między pieniądzem krajowym a krajowymi papierami wartościowymi. Celem tego zabiegu jest wyeliminowanie wpływu, jaki ma nadwyżka bądź deficyt bilansu płatniczego na rozmiary krajowej podaży pieniądza.

DOSTOSOWANIE W WARUNKACH STAŁEJ POLITYKI GOSPODARCZEJ

Co się dzieje, gdy występuje wzrost zamierzonych oszczędności i spadek zamierzonych wydatków na konsumpcję przy każdej wielkości produkcji? Przy stałej podaży pieniądza i nie zmienionej polityce fiskalnej w gospodarce zamkniętej wywołana tym recesja prowadziłaby do stopniowego spadku płac i cen, a to z kolei oznaczałoby wzrost realnej podaży pieniądza, obniżkę stopy procentowej i odbudowę popytu globalnego do poziomu pełnego zatrudnienia.

Jeżeli zamierzony popyt konsumpcyjny spada, to w gospodarce krajowej następuje depresja. Dochód oraz popyt na import spadają. Na rachunku obrotów bieżących pojawia się nadwyżka, pochłaniają ją jednak zmiany zachodzące w bilansie obrotów kapitałowych. Depresja gospodarcza w kraju wzmaga nacisk na obniżenie krajowych płac i cen, co pozwala podnieść konkurencyjność międzynarodową i zwiększyć eksport netto. W warunkach swobodnego przepływu kapitału między krajami, gdzie stopy procentowe są wzajemnie powiązane ze sobą i utrzymują się na poziomie zbliżonym do światowego, spadek cen krajowych powoduje wzrost popytu globalnego poprzez zwiększenie konkurencyjności międzynarodowej i eksportu netto.

POLITYKA PIENIĘŻNA W WARUNKACH STAŁEGO KURSU WALUTOWEGO

W warunkach stałego kursu walutowego i swobodnego przepływu kapitału między krajami skuteczność krajowej polityki pieniężnej jest bardzo znacznie ograniczona.

Doskonała mobilność kapitału powoduje, że rząd nie jest w stanie wyznaczyć i osiągnąć niezależnych celów dotyczących jednocześnie podaży pieniądza i kursu walutowego. W warunkach stałego kursu walutowego rząd musi pogodzić się z taką wielkością podaży pieniądza, przy której światowa stopa procentowa osiąga poziom światowy.

W sytuacji, gdy próby zwiększenia krajowej podaży pieniądza nie powiodą się z powodu wystąpienia deficytu na rachunku obrotów kapitałowych i odpływu pieniądza za granicę, państwo może usiłować wpompować do gospodarki jeszcze więcej pieniędzy. Stopa procentowa spadnie wówczas ponownie poniżej poziomu światowego, a zagraniczni inwestorzy wycofają jeszcze więcej kapitałów.

POLITYKA FISKALNA W WARUNKACH STAŁEGO KURSU WALUTOWEGO

W gospodarce otwartej mobilność kapitału sprawia, że polityka pieniężna nie jest w stanie oddziaływać na zmienne realne nawet w krótkim okresie.

W gospodarce otwartej przepływy kapitału utrzymują stopę procentową na poziomie międzynarodowym i zapobiegają pobudzonym zmianom stopy procentowej.

W krótkim okresie oddziaływanie ekspansji fiskalnej jest większe w gospodarce otwartej przy stałym kursie walutowym. W dłuższym okresie wyższy popyt globalny stwarza nacisk na wzrost cen i płac, prowadząc do obniżenia konkurencyjności międzynarodowej i eksportu netto. Proces ten będzie trwać, dopóki nie zostanie przywrócona równowaga wewnętrzna – stan pełnego wykorzystania czynników wytwórczych. Stan ten jednak nie będzie równoznaczny z równowagą zewnętrzną.

29.6. DEWALUACJA

dewaluacja (rewaluacja) – obniżenie (podwyższenie) kursu walutowego, do którego obrony zobowiązuje się rząd.

Skutki dewaluacji – za punkt wyjścia przyjmujemy gospodarkę kraju w równowadze zewnętrznej i wewnętrznej

EFEKTY KRÓTKOKRESOWE

Gdy ceny i płace dostosowują się powoli, natychmiastowym skutkiem dewaluacji jest wzrost krajowych cen towarów importowanych i obniżka cen dewizowych towarów eksportowanych przez dany kraj.

Oba te efekty prowadzą do wzrostu konkurencyjności międzynarodowej gospodarki. Nastąpi przesunięcie zasobów do krajowych dziedzin wytwórczości, takich jak np. przemysł motoryzacyjny, których produkty stają się bardziej konkurencyjne wobec produktów importowanych. Podobne zasoby

przepłyną do gałęzi eksportowych, których wyroby mogą obecnie bardziej skutecznie konkurować na rynkach zagranicznych.

Należy pamiętać o dwóch sprawach:

- Początkowa reakcja gospodarki może postępować dość wolno. W krótkim okresie bowiem w trakcie realizacji pozostaje wiele zawartych wcześniej kontraktów, w których obowiązuje stary kurs walutowy. Dalej, nabywcy potrzebują czasu, aby przystosować się do nowych cen. Podobnie stworzenie dodatkowych zdolności wytwórczych w gałęziach eksportujących bądź produkujących wyroby zastępujące dobra dotychczas importowane jest procesem czasochronnym.
- Dewaluacja może nie wpłynąć od razu na poprawę bilansu obrotów bieżących. Rachunek bieżący bilansu płatniczego odzwierciedla różnicę wartości eksportu i importu. W wyrażeniu wartościowym na rachunku obrotów bieżących w krótkim czasie może pojawić się deficyt. W dłuższym okresie jednakże, gdy nabywcy i dostawcy dostosują wielkość eksportu i importu do nowych warunków, zwiększyły wolumen eksportu i niższy wolumen importu doprowadzą prawdopodobnie zarówno do wzrostu udziału w popycie globalnym, jak i do pojawienia się nadwyżki na rachunku obrotów bieżących bilansu płatniczego.

EFEKTY ŚREDNIOOKRESOWE

Jeżeli w punkcie wyjścia w gospodarce występuje bezrobocie typu keynesowskiego, to dysponuje ona wolnymi zasobami czynników wytwórczych i jest w stanie zwiększyć produkcję, tak, aby zaspokoić zwiększyły popyt globalny. Produkcja wzrosnie, a bezrobocie się obniży. Jeśli jednak już w punkcie wyjścia gospodarka produkuje na poziomie odpowiadającym stanowi pełnego zatrudnienia, to nie jest ona w stanie zwiększyć produkcję, tak, aby zaspokoić zwiększyły popyt globalny. Produkcja wzrosnie, a bezrobocie się obniży. Jeśli jednak już w punkcie wyjścia gospodarka produkuje na poziomie odpowiadającym stanowi pełnego zatrudnienia, to nie jest ona w stanie zwiększyć produkcji. Wyższy popyt globalny nakręca tylko w tej sytuacji wzrost cen i płac. Przy wyższym poziomie cen krajowych konkurencyjność międzynarodowa gospodarki obniża się, a eksport netto zaczyna znów spadać. Jeżeli krajowe ceny i płace wzrosną w takim samym stopniu, w jakim zdewaluowano początkowo własną walutę, to realny kurs walutowy i konkurencyjność międzynarodowa powrócią do swego wyjściowego poziomu. Jeżeli początkowo w gospodarce istniała równowaga wewnętrzna i zewnętrzna, to eksport netto ponownie wyniesie zero, a łączny popyt powróci do poziomu odpowiadającego stanowi pełnego zatrudnienia.

Jeżeli z danych powodów rząd traktował dewaluację jako środek umożliwiający uzyskanie trwałej poprawy bilansu obrotów bieżących, to niezbędnym uzupełnieniem dewaluacji powinna być polityka fiskalna, która pozwoliłaby zmniejszyć absorpcję krajową. W takim przypadku, jeśli w punkcie wyjścia istniało pełne wykorzystanie czynników wytwórczych, dewaluacja – w połączeniu np. z wyższymi podatkami – spowoduje wzrost popytu na eksport netto bez powiększenia globalnego popytu. Ponieważ nie występuje teraz nacisk na wzrost krajowych cen, możliwe staje się utrzymanie wyższej konkurencyjności międzynarodowej i niższego kursu walutowego w średnim okresie.

EFEKTY DŁUGOOKRESOWE

Przymijmy, że dewaluacji towarzyszyła twardsza polityka fiskalna, zmierzająca do ograniczenia absorpcji krajów oraz stworzenia warunków, w których gospodarka byłaby w stanie zaspokoić zwiększyły popyt na eksport netto i nie wywołałoby to bezpośredniego nacisku na wzrost cen. Działania te uwzględniają tylko oddziaływanie popytu na ceny, nie biorą natomiast pod uwagę efektów podażowych. Krajowe przedsiębiorstwa importujące surowce będą chciały przerzucić wzrost kosztów importu na ceny. Pracownicy, którzy kupują importowane towary konsumpcyjne, od żywności aż po telewizory, stwierdzą, że ich koszty utrzymania podnoszą się i wystąpią z żądaniemi podwyżek płac nominalnych, tak, aby utrzymać swoje płace realne na poziomie odpowiadającym warunkom równowagi. Skutkiem tego wzrostu cen i płac będzie podobna reakcja pozostałych przedsiębiorstw i pracowników.

Jeżeli więc w gospodarce nie występują żadne zmiany o charakterze realnym, to końcowym skutkiem dewaluacji będzie jedynie wzrost wszystkich nominalnych cen i płac, proporcjonalny do podwyżki cen dóbr importowanych, a wszystkie zmienne realne pozostaną na dotychczasowym poziomie. W ostatecznym rozrachunku dewaluacja nie przyniesie więc żadnego efektu.

30. WZROST GOSPODARCZY

1. Podstawowe pojęcia:

WZROST GOSPODARCZY- wzrost realnej produkcji społecznej

WIEDZA TECHNICZNA- wiedza o metodach wytwarzania + praktyczne umiejętności i kwalifikacje (know-how)

WYNALAZKI- zastosowanie nowej wiedzy w procesach produkcyjnych (nowe technologie i metody produkcji, nowe lub ulepszone produkty, usprawnienia)

INNOWACJE- odkrycie nowej wiedzy stosowanej

TECHNICZNE UZBROJENIE PRACY- relacja kapitał-praca, czyli wielkość kapitału przypadająca na 1 zatrudnionego

ŚCIEŻKA WZROSTU ZRÓWNOWAŻONEGO- (w neoklasycznej teorii wzrostu) ścieżka wzrostu, na której zarówno produkcja, jak i nakłady kapitału i pracy rosną w jednakowym tempie

AKUMULACJA INTENSYWNA- akumulacja kapitału polegająca na zwiększeniu wyposażenia kapitałowego przypadającego na 1 pracownika (zwiększenie technicznego uzbrojenia pracy)

AKUMULACJA EKSTENSYWNA- akumulacja kapitału polegająca na tworzeniu dodatkowych miejsc pracy przy utrzymaniu dotychczasowego technicznego uzbrojenia pracy

RESZTA SOLOWA – część przyrostu produkcji, która nie wynika ze wzrostu mierzalnych nakładów WZROST ENDOGENICZNY- wzrost gospodarczy zależny od czynników wewnętrznych, uwzględnionych w danym modelu wzrostu, a nie od czynników zewnętrznych, takich jak wzrost liczby ludności.

FUNKCJA PRODUKCJI – funkcja przedstawiająca maksymalne rozmiary produkcji, którą można wytworzyć przy określonych nakładach i danym stanie techniki.

ANALIZA CZYNNIKÓW WZROSTU- dokonywane na gruncie teorii wzrostu gospodarczego wyodrębnienie elementów składowych rzeczywistego przyrostu produkcji będących rezultatem nakładów różnych czynników wytwórczych oraz składnika resztowego, odzwierciedlającego czysty postęp techniczny.

NEOKLASYCZNA TEORIA WZROSTU GOSPODARCZEGO- teoria opracowana przez R.Solowa, która objaśnia długookresowy wzrost potencjału wytwórczego, lecz nie wyjaśnia, w jaki sposób rzeczywiste tempo wzrostu produkcji osiąga poziom potencjalny.

KAPITAŁ LUDZKI- zasób wiedzy i umiejętności posiadanych przez pracownika.

BADANIA + ROZWÓJ- skrótowe określenie prac badawczo- rozwojowych

UPRZEDMIOTOWIONY POSTĘP TECHNICZNY- postęp wiedzy uprzedmiotowany w nowych maszynach, technologiach i produktach

ZASOBY ODNAWIALNE- zasoby, które nie ulegną wyczerpaniu pod warunkiem, że będą umiarkowanie eksploatowane, pielęgnowane i odnawiane (lasy, rzeki)

ZASOBY NIEODNAWIALNE- zasoby dostępne w ograniczonej ilości, nie dające się uzupełnić (złoża węgla, ropy naftowej)

KONCEPCJA WZROSTU ZEROWEGO- koncepcja sugerująca, że optymalnym rozwiązaniem dla krajów wysoko rozwiniętych jest zerowe tempo wzrostu PNB z uwagi na to, że wzrost produkcji powoduje zwiększenie kosztów degradacji środowiska.

POSTĘP TECHNICZNY PODNOSZĄCY WYDAJNOŚĆ PRACY- postęp techniczny zwiększający kapitał ludzki.

HIPOTEZA KONWERGENCJI- twierdzenie, zgodnie z którym kraje biedne rozwijają się szybciej niż kraje bogatsze.

2. Wzrost gospodarczy

PKB i PNB- za ich pomocą mierzy się ogólną wartość produkcji i całkowity dochód w gospodarce narodowej.

PKB jako miernik zadowolenia społecznego – PKB per capita- wskaźnik poziomu życia i zadowolenia PKB- wskaźnik potencjału danej gospodarki, jej rangi w gospodarce światowej

PKB jako miernik produkcji w sensie ekonomicznym- miernik produkcji czystej, czyli wartości dodanej (pieniężna wartość dóbr i usług nabywanych na rynku), nie obejmuje produkcji – zniża rzeczywiste ekonomiczne rozmiary produkcji w gospodarce.

3. Czynniki wzrostu

Funkcja produkcji.

Wzrost produkcji potencjalnej- zwiększenie nakładów czynników produkcji (ziemia, kapitał, surowce). Źródłem wzrostu produkcji jest zwiększenie nakładów lub efektywności ich wykorzystania.

Jednym ze sposobów jest zwiększenie nakładów kapitałowych przypadających na 1 pracownika(zwiększenie technicznego uzbrojenia pracy).

Nakład pracy można zwiększać poprzez wzrost liczby ludności zawodowo czynnej lub poprzez zmiany jakościowe- podnoszenie poziomu wiedzy i umiejętności oraz kształtowanie innych czynników określających wydajność.

Istotnym ograniczeniem wzrostu produkcji społecznej mogą być surowce. Zasoby surowców nieodnawialnych są ograniczone a surowcami odnawialnymi trzeba gospodarować ostrożnie. W procesie wzrostu gospodarczego dużą rolę odgrywa postęp techniczny. Źródłem wynalazków są prace badawczo rozwojowe(kosztowne i ryzykowne). Niedoskonałości te rodzą potrzebę wspierania wynalazków przez zapewnienie ochrony patentowej oraz subsydiowanie prac badawczych.

4. Teorie wzrostu gospodarczego

T.Malthus – przy stałej powierzchni upraw i malejącej krańcowej wydajności pracy istnieje granica możliwości wyżywienia ludności.

Kraje uprzemysłowione wymknęły się z pułapki Malthusa, dzięki zwiększeniu wydajności i postępowi technicznemu w rolnictwie.

Neoklasyczna teoria wzrostu (R.Solow)- w stanie długookresowej równowagi produkcja oraz zasoby kapitału i pracy rosną w jednakowym tempie.

Podstawą wzrostu gospodarczego jest akumulacja kapitału. Przyjmuje ona 2 formy- (patrz pojęcia).

Czy zwiększenie poziomu oszczędności i inwestycji może przyspieszyć wzrost gospodarczy?

NIE. Może jedynie przyczynić się do jednorazowego podniesienia produkcji, ale nie wpływa na długookresową dynamikę rozwoju. ŚCIEŻKA WZROSTU ZRÓWNOWAŻONEGO JEST WYZNACZONA PRZEZ TEMPO WZROSTU ZASOBÓW PRACY I POSTĘP TECHNICZNY.

Do źródeł wzrostu gospodarczego należą: wzrost ilościowy i jakościowy czynników wytwórczych oraz postęp techniczny.

Przyczyny obniżenia tempa wzrostu wydajności w krajach uprzemysłowionych: wzrost nakładów na ochronę środowiska, wzrost cen ropy naftowej oraz inflacja.

Dynamika wzrostu gospodarczego jest na świecie bardzo zróżnicowana- wg hipotezy konwergencji kraje biedne rozwijają się szybciej- wynika to z możliwości korzystania z przepływu wiedzy technicznej w skali międzynarodowej.

Teoria wzrostu endogenicznego- z akumulacją kapitału wiążą się jeszcze efekty zewnętrzne (funkcja produkcji jednego przedsiębiorstwa ma wpływ na inne). Może to usprawiedliwić interwencję państwa.

Podstawą polityki wzrostu gospodarczego jest popieranie i pobudzanie inwestycji.

Ale konieczne są także starania o wzrost efektywności produkcji (podnoszenie kwalifikacji,postęp techniczny).

Koszty wzrostu gospodarczego (degradacja środowiska, nadmierne zagęszczanie przemysłu, obniżenie jakości życia) stanowią argumenty zwolenników koncepcji wzrostu zerowego.

31. CYKL KONIUNKTURALNY

Pojęcie trendu i cyku

Tendencja rozwojowa (trend) produkcji to wygładzona ścieżka obrazująca rozwój produkcji w długim okresie po wyeliminowaniu krótkookresowych wahań.

Cyklem koniunkturalnym (ang. *business cycle*) nazywany krótkookresowe odchylenia produkcji od jej trendu.

Fazy cyklu koniunkturalnego:

- ✓ Depresja (kryzys) – dolny punkt zwrotny w cyklu koniunkturalnym; ang. *slump*
- ✓ Poprawa (ożywienie); ang. *recovery*
- ✓ Rozkwit – wielkość produkcji przekracza linię trendu; ang. *boom*
- ✓ Recessja – produkcja wzrasta w tempie wolniejszym niż trend bądź nawet spada; ang. *recession*
- ✓ Dno

Czynniki wpływające na wzrost popytu globalnego:

- ✓ Wzrost eksportu
- ✓ Wzrost wydatków państwa
- ✓ Obniżenie stopy procentowej

Czynniki wpływające na spadek popytu globalnego:

- ✓ Podwyżka podatków
- ✓ Spadek popytu na eksport
- ✓ Obniżenie się oczekiwanych przez przedsiębiorstwa zysków

Teorie cyklu koniunkturalnego

1. Koncepcja politycznego cyklu koniunkturalnego (ang. *political business cycle*) zakłada, że wyborcy mają krótką pamięć i pozostają pod silnym wpływem stanu koniunktury w okresie bezpośrednio poprzedzającym wybory. Rząd potrafi w krótkim okresie regulować ogólny poziom popytu za pomocą narzędzi polityki pieniężnej i fiskalnej. Aby zwiększyć szanse utrzymania się przy władzy w następnych wyborach, rząd ten na początku stosuje restrykcyjną politykę pieniężną i fiskalną, doprowadzając tym gospodarkę do kryzysu, a następnie, bezpośrednio przed nowymi wyborami, wprowadza środki polityki pieniężnej i fiskalnej pobudzające ożywienie gospodarcze. Ponieważ w trakcie kryzysu narosły w gospodarce rezerwy produkcyjne, możliwy staje się wzrost produkcji tempie znacznie szybszym od długookresowego trendu. Wyborcy sądzą, że rząd opanował samoistny kryzys i w związku z tym udzielają mu poparcia na następną kadencję.

2. Model mnożnika-akceleratora (znany w języku polskim także pod nazwą *zasady przyspieszenia*) zakłada, że przedsiębiorstwa oceniają przyszłą wielkość produkcji i zysków poprzez eksploatację dotychczasowego wzrostu produkcji. Wzrost produkcji w stałym tempie prowadzi do niezmiennego poziomu inwestycji i stałego tempa wzrostu pożądanego majątku produkcyjnego. Dla zwiększenia zamierzonego poziomu inwestycji konieczny jest przyspieszony wzrost produkcji.

W modelu mnożnika-akceleratora cykle mogą występować także wtedy, kiedy nie istnieją żadne fizyczne ograniczenia skali wahań. Cykliczność jest jednak jeszcze bardziej prawdopodobna, gdy uwzględnimy ograniczenia podażowe i popytowe. Globalna podaż wyznacza w praktyce *górny punkt zwrotny*, czyli *szczyt cyklu*. *Dolny punkt zwrotny*, czyli *dno cyklu*, wyznaczone przez poziom, do którego może obniżyć się popyt.

3. Koncepcja realnego cyklu koniunkturalnego zakłada, że całą makroekonomią jest zasadniczo teorią dynamiki gospodarczej, a takie jej elementy, jak funkcja konsumpcji czy nawet model IS-LM, są zbyt uproszczone i w praktyce nieprzydatne. Teorie objaśniające zachowania przedsiębiorstw i gospodarstw domowych powinny wychodzić z mikroekonomicznej analizy wyborów międzyokresowych, łączącej teraźniejszość z przyszłością.

Podsumowanie

1. Trend (tendencja rozwojowa) produkcji jest ścieżką wzrostu wyznaczoną po wyeliminowaniu krótkookresowych wahań. Cykl koniunkturalny opisuje wahania produkcji wokół trendu. Przeciętna długość cyklu wynosi około 5 lat, ale istnieją znaczne odchylenia od tej normy.
2. Zgodnie z koncepcją politycznego cyklu koniunkturalnego rząd stara się sterować rozwojem gospodarki, aby wyglądał on najpomyślniej tuż przed wyborami. Rząd może także nieumyślnie przyczynić się do wywołania wahań cyklicznych, nieumiejętnie stosując środki wykorzystywane w celu stabilizowania gospodarki.
3. Występowanie cykli wiąże się z powolnym przebiegiem procesów dostosowawczych lub ze zjawiskiem substytucji międzyokresowej. Należy także wyjaśnić, dlaczego cykle są w miarę regularne.
4. Model mnożnika-akcelatora naświetla zależność decyzji inwestycyjnych przedsiębiorstw od oczekiwanych przyszłości zysków i zakłada, że podstawą tych oczekiwani jest eksploatacja dotychczasowego wzrostu produkcji. Model ten umożliwia proste wyjaśnienie cykliczności, jednakże zakłada pewną naiwność przedsiębiorstw, które w swych oczekiwaniach nie uwzględniają wahań koniunktury wywołanych przez ich własne działania.
5. Naturalnymi granicami wahań produkcji, wyznaczającymi potencjalne szczyty i dna cykli, są odpowiednio: pełne wykorzystanie zdolności wytwórczych oraz zerowe inwestycje brutto.
6. Ważną przyczyną cyklicznych wahań produkcji są, obok zmian inwestycji, wahania stanu zapasów. Dotyczy to jednak tylko planowanych zmian zapasów. Nie planowane zmiany zapasów są skutkiem, a nie przyczyną cyklicznych wahań koniunktury. Bez względu jednak na charakter zmian zapasów, konieczność ich odbudowy do normalnego poziomu po okresowym spadku uzasadnia pewne fluktuacje volumenu produkcji.
7. Koncepcja realnego cyklu koniunkturalnego zakłada, że faktyczna produkcja jest zawsze równa produkcji potencjalnej i że wahaniem cyklicznym podlega właśnie potencjalna wielkość produkcji. Koncepcja ta, odwołująca się m.in. do kategorii wyborów międzyokresowych,

- wyjaśnia zjawisko względnej trwałości cyklicznych zmian koniunktury, lecz nie tłumaczy ich przyczyn.
8. Pewne wahania potencjalnego poziomu produkcji są stwierdzonym faktem, ale wiele krótkookresowych wahań aktywności gospodarczej odzwierciedla raczej odchylenia faktycznej produkcji od jej poziomu potencjalnego. Dlatego pełne wyjaśnienie zjawiska cyklu koniunkturalnego wymaga połączenia elementów teorii popytowej i poteżowej.
  9. Postępująca integracja światowych rynków towarowych i finansowych sprawia, że sytuacja gospodarcza większości państw zależy wzorczo w dużym stopniu od koniunktury za granicą. Cykliczne wahania koniunktury w krajach wysoko rozwiniętych są dość ścisłe zsynchronizowane.
  10. Wyjście z recesji w latach 1990-1991 w krajach wysoko rozwiniętych było powolne i trwało długo. Cechą specyficzną tej recesji, utrudniającą jej przezwyciężenie, był ogromny ciężar zadłużenia gospodarstw domowych, które wydatnie wzrosło w wyniku deregulacji systemu finansowego przeprowadzonej w latach osiemdziesiątych. Konieczność spłaty zaciągniętych pożyczek wraz z odsetkami zmusiła ludność do zwiększenia stopy oszczędności i odpowiedniego obniżenia na dłuższy czas poziomu wydatków konsumpcyjnych.

32. MAKROEKONOMIA – STAN OBECNY

Treść: przedstawienie głównych, konkurujących ze sobą poglądów w makroekonomii oraz ich konsekwencji dla polityki gospodarczej

Główne zagadnienia: problemy, w przypadku, których różnice poglądów prowadzą do znacznie odbiegających od siebie wniosków, bez względu na szczegółową postać modelu, która cechuje dane podejście ogólne

Rozważania o podejściu do 4 problemów: szybkości, z jaką rynek osiąga równowagę; istnienia/nieistnienia 1 stanu równowagi; sposobu kształtowania się oczekiwani; względnego znaczenia zjawisk w krótkim i długim okresie

Przedstawienie 4 nurtów współczesnej myśli makroekonomicznej

Cel: zdefiniowanie poglądów i wskazanie miejsca, jakie zajmują w nich poszczególni teoretycy mikroekonomii

32.1: Główne obszary rozbieżności

Dlaczego ekonomiści różnią się w swych poglądach?

- różne sądy wartościujące, których nie można rozwiązać przez obserwację faktów (patrz rozdz. 1 – ekonomia pozytywna a normatywna);
- trudności w badaniach empirycznych ekonomii;
- trudności z oceną rzeczywistego sposobu działania gospodarki (sądy mogą być formułowane tylko na podstawie uporządkowanych danych historycznych);
- świat stale się zmienia (nie można dawnych wniosków i metod stosować do obecnych sytuacji);
- niejednoznaczne wnioski wynikające z niektórych badań empirycznych.

Miejsca, gdzie występują rozbieżności między ekonomistami (małe rozbieżności, a wywierają ogromny wpływ na decyzje w polityce gospodarczej):

1. **Równowaga rynkowa** – gdy wielkość podaży, jaką pragną dostarczyć sprzedawcy, jest równa wielkości popytu, jaki zgłaszą nabywcy

Różnice w poglądach o równowadze rynkowej:

- **Model klasyczny** – założenie występowania równowagi na wszystkich rynkach (produkcja faktyczna jest równa potencjalnej; zwiększenie podaży pieniądza może wywołać wzrost cen, ale nigdy nie wywoła wzrostu produkcji; ekspansja fiskalna wypiera prywatną konsumpcję i inwestycję dopóki popyt globalny nie osiągnie poziomu właściwego dla stanu pełnego zatrudnienia)
- **Szkoła keynesowska** – założenie, że rynki nie osiągają automatycznie stanu równowagi, dotyczy gł. rynku pracy (przy ograniczonej elastyczności płac zmniejszenie globalnego popytu na dobrą i zapotrzebowanie na pracę prowadzi do spadku produkcji i zatrudnienia, ekspansywna polityka fiskalna i pieniężna może spowodować wzrost produkcji)

Czy rynki osiągają stan równowagi, czy nie? Przed opublikowaniem „Ogólnej teorii” Keynesa uważano, że osiągają (tłumaczono tym okresowe występowanie bezrobocia). Po II WŚ uznawano, że nie (wyjaśniano problemy makroekonomiczne przez odwoływanie się do modelu keynesowskiego, czyli założenie o sztywności płac). W latach 70. – znowu odwrócenie (uważano, że brak jest podstaw

mikroekonomicznych do przyjęcia w makroekonomii keynesowskiego założenia o sztywności płac). Dziś jest coraz mniej osób wierzących w zdolność rynków do automatycznego osiąganie stanu równowagi.

Pogląd ważny dziś: zmiany poziomy produkcji potencjalnej mogą być znaczne, nawet w krótkim okresie.

2. **Histereza** – gdy ścieżka, po której w krótkim czasie porusza się gospodarka, wywiera wpływ na ostatecznie osiągany stan równowagi rynkowej (patrz rozdz. 27 – bezrobocie).

Sytuacja badana: przejściowy spadek popytu całkowitego (czyli recesja).

Skutki:

- gdy początkowo część osób traci pracę, łączne zatrudnienie spada (gdy wraca wzrost popytu, mniej pracuje, więc wykorzystują walczą o podwyżki);
- w okresie recesji część bezrobotnych trwale zniechęca się do poszukiwania pracy („kultura bezrobocia” powoduje stały i trwały spadek podaży pracy);
- podczas recesji firmy mogą część majątku trwałego przeznaczyć na złom (nie będą dysponować zdolnościami wytwórczymi odpowiednimi przy ponownym wzroście popytu);
- przy niskim poziomie aktywności gospodarczej może załamać się proces wzajemnych dopasowań między przedsiębiorstwami a pracownikami (dwustronna nieopłacalność – poszukiwanie pracy/pracowników).

Spory o histerezę: Wierzący w nią – by walczyć z jej ujemnymi skutkami, wystarczy zapobiegać recesjom gospodarczym. Przeciwnicy – mają większy dystans do recesji, bo nie wywołują one długotrwałych skutków.

3. Kształtowanie się oczekiwania – 3 grupy oczekiwania powodujących rozbieżności między ekonomistami:

Oczekiwanie egzogeniczne (zewnętrzne) – gdy ekonomiści nie doceniają wagi problemu kształtowania się oczekiwania i wszystkie uważają za wnoszone do analizy z zewnątrz. Przyczyny zmiany oczekiwania nie podlegają tu badaniu. Nie są objaśnienie w ramach modelu! Tworzą niekompletny obraz funkcjonowanie gospodarki.

Oczekiwanie ekstrapolacyjne (adaptacyjne) – nadanie oczekiwaniom charakteru wewnętrznego (endogenicznego) przez założenie, że ludzie przewidują przyszłe zyski ekstrapolując (wnioskując o właściwościach całego zbioru przez zbadanie jego części) ich ewolucję w ostatnim okresie lub ekstrapolując dotychczasową inflację w celu określenia poziomu inflacji oczekowanej w bliskiej przyszłości. Opierają się na założeniu, że przeszłość będzie przypominać niedawną przeszłość!

Oczekiwania racjonalne – wyjście z założenia, że ludzie na ogół prawidłowo przewidują przyszłość (choć żyjemy w świecie ryzyka i oczekiwania rzadko się spełniają). Hipoteza tych oczekiwania głosi, że ludzie potrafią dobrze wykorzystywać informacje, którymi dysponują i nie tworzą prognoz, które dawniej okazały się być fałszywe.

4. Krótki i długi okres (różne grupy ekonomistów różnie oceniają pożądane proporcje korzyści i kosztów)

Założenie 1: Im szybciej zachodzą procesy dostosowawcze prowadzące do równowagi rynkowej, tym mniej miejsca na krótkookresowe zarządzanie popytem (będziemy większą wagę przywiązywać do polityki podażowej).

Założenie 2: Im silniej wierzymy w możliwość utrzymania się wysokiego bezrobocia keynesowskiego w krótkim okresie, tym bardziej będziemy przedkładać krótkookresowe korzyści powrotu do pełnego zatrudnienia.

Założenie 3: Im silniej koncentrujemy się na analizie krótkiego okresu, tym bardziej dopuszczalne staje się założenie traktujące oczekiwania jako dane w krótkim czasie (i odwrotnie).

Założenie 4: Im silniej wierzymy w występowanie histerezy, tym bardziej musimy się troszczyć o sytuację w okresie krótkim.

Ramka 32.1: Tempo dostosowań na różnych rynkach

Model makroekonomiczny = 4 rynki (dób, pracy, pieniądza, dewiz) + 4 zmienne (ceny dóbr, płaca nominalna, stopa procentowa, nominalny kurs walutowy)

Procesy dostosowawcze:

- najszybciej przebiegają na rynku walutowym i pieniężnym (przy płynnych kursach wymiennych);
- wolniej na rynkach dóbr (ceny dóbr nie są korygowane w codziennie, firmy same ustalają i zmieniają ceny);
- najwolniej na rynku pracy (długie negocjacje płacowe firm z pracownikami).

32.2: Nowa szkoła klasyczna w makroekonomii

Oparta na 2 przesłankach: niemal natychmiastowego równoważenia rynku i racjonalnych oczekiwania.

Cechy:

- prowadzona w niej analiza jest klasyczna (założenie, że giętkość płac i cen pozwala gospodarce odzyskać równowagę przy pełnym zatrudnieniu i produkcji na poziomie potencjalnym), a zarazem nowa (założenie, że giętkość płac i cen czyni proces ich dostosowań niemal natychmiastowym);
- polityka pieniężna i fiskalna mogą najwyżej wpływać na strukturę popytu globalnego na poziomie pełnego zatrudnienia;
- wielkość popytu globalnego jest wyznaczana przez położenie punktu równowagi przy pełnym zatrudnieniu;
- dostosowania płac i cen zachodzą niemal natychmiastowo (równoważenie rynku);
- faktyczna stopa bezrobocia jest zawsze równa naturalnej;
- istotna rola założenia racjonalnych oczekiwania (państwo nie może wykorzystywać polityki fiskalnej i pieniężnej do permanentnego tumanienia ludzi);
- główne założenie – tylko fakt, że pewne zmienne (np. płace nominalne) muszą być ustalane z góry, nie pozwala, aby osiągnięcie stanu pełnego zatrudnienia i produkcji równej potencjalnej było zjawiskiem ciągłym;
- państwo może tylko kontrolować poziom cen i skupiać się na polityce podażowej, zmierzającej do zwiększenia produkcji potencjalnej;
- restrykcyjna polityka budżetowa i pieniężna sprzyjają powstawaniu bezrobocia keynesowskiego;
- przekonanie o niemal całkowitym braku związku między gwałtownym wzrostem bezrobocia w Europie a spadkiem popytu globalnego.

Teoria realnego cyklu koniunkturalnego (patrz roz. 31) – ten sam nurt.

Cecha wspólna: nacisk na prawie ciągły stan równowagi rynkowej oraz racjonalne oczekiwania.

Cecha odmienna: teoria realnego cyklu koniunkturalnego jest bardziej skrajna i ogólniejsza (zaprzecza występowaniu odchyleń od potencjalnego poziomu produkcji nawet w krótkim okresie + koncentruje analizę na mikroekonomicznych podstawach decyzji między okresowych podejmowanych przez firmy, państwo, etc.).

Ramka 32.2: Możliwe warianty i ograniczenia polityki gospodarczej (skorowidz terminów)

Popyt globalny = popyt na produkcję krajową – suma wydatków konsumentów, wydatków inwestycyjnych przedsiębiorstw, wydatków państwa na zakup dóbr i usług oraz wartość eksportu netto.

Zarządzanie (sterowanie) popytem – polityka, której celem jest stabilizacja popytu globalnego na poziomie bliskim stanu pełnego zatrudnienia. Państwo wpływa na popyt globalny bezpośrednio (przez zmiany tych składowych, na które ma wpływ, np. wydatki rządowe) lub pośrednio (zmiany podatków wpływające na wydatki prywatne i politykę pieniężną).

Produkcja potencjalna – wielkość produkcji, jaką przedsiębiorstwa są gotowe dostarczyć na rynek w warunkach pełnego zatrudnienia (zależy od poziomu zatrudnienia i wyposażenia kapitałowego).

Pełne zatrudnienie – wielkość zatrudnienia zapewniająca równowagę na rynku pracy (przy płacy realnej, zapewniającej taką równowagę, bezrobocie ma tylko charakter dobrowolny).

Polityka podażowa – polityka, której celem jest zwiększenie produkcji potencjalnej (obniżka podatków, reforma ruchu związkowego, subsydiowanie kosztów szkolenia zawodowego, ograniczenie zakresu interwencjonizmu państwowego, tłumienie inflacji).

Histereza – pogląd, zgodnie z którym przejściowe zakłócenia w gospodarce wywierają trwały wpływ na równowagę w długim okresie.

32.3: Umiarkowani monetarysti (Głównie Milton Friedman)

Monetarysti – ekonomiści hołdujący doktrynie klasycznej utrzymującej, że wzrost podaży pieniądza prowadzi w istocie do wzrostu cen, a nie do wzrostu produkcji.

Cechy:

- przekonanie, że przywracanie pełnego zatrudnienia może się nieco przeciągnąć w czasie;
- histereza jest mało istotna (bo kiedy po przejściowym szoku gospodarka powraca do stanu pełnego zatrudnienia, to jest on analogiczny do wyjściowego stanu równowagi długookresowej);
- przekonanie, że powrót do pełnego zatrudnienia trwa niedługo (2-3 lata), więc najważniejszą konsekwencją zwiększenia nominalnej podaży pieniądza jest po prostu wzrost cen);
- na krótką metę bodźce fiskalne lub pieniężne mogą spowodować zmiany w popycie globalnym, produkcji i zatrudnieniu (ale nie należy podejmować takich działań w praktyce, bo gospodarka po kilku latach i tak wróci do stanu pełnego zatrudnienia; poza tym powstaje niebezpieczeństwo, że polityka taka przyniesie skutki odwrotne od zamierzonych, jeśli celem polityki ekonomicznej nie

- jest zwiększanie przeciętnego poziomu produkcji i zatrudnienia, tylko szybkie amortyzowanie wstrząsów i zmniejszenie skali odchyleń od pełnego zatrudnienia);
- działania podejmowane w krótkim okresie powinny być podporządkowane celom długofalowym;
  - niskie tempo wzrostu ilości pieniądza sprzyja utrzymaniu niskiej inflacji;
  - bardzo znaczne ograniczenie podaży pieniądza może doprowadzić do poważnego kryzysu typu keynesowskiego (bo konieczne stanie się głębokie dostosowywanie płac i cen);
  - obniżając wolniej stopę wzrostu podaży pieniądza, można złagodzić problemy wynikające z dostosowań płac i cen (więc recesja będzie mniej ostra);
  - podstawową powinnością rządu jest podnoszenie poziomu produkcji potencjalnej i pełnego zatrudnienia środkami polityki podażowej oraz ograniczenie inflacji.

32.4: Umiarkowani keynesiści

Keynesiści „na krótką metę” i monetaryści w analizie długookresowej.

Cechy:

- pogląd, że gospodarka ostatecznie powróci do stanu pełnego zatrudnienia, ale dostosowywanie płac i cen przebiega dość powoli, więc powrót do równowagi może nastąpić po upływie kilku lat;
- w krótkim okresie spadek globalnego popytu może spowodować silną recesję;
- ważniejszy jest krótki okres;
- wydłużenie recesji zmniejsza niebezpieczeństwo wystąpienia odwrotnego do zamierzonego skutku polityki stabilizacyjnej, a zarazem zwiększa potrzebę prowadzenia takiej polityki (recesje mogą być bardziej dotkliwe);
- rząd powinien ponosić odpowiedzialność za politykę stabilizacyjną w krótkim okresie;
- teza, że utrzymywanie wysokiego tempa wzrostu podaży pieniądza musi w końcu doprowadzić do inflacji, gdy tylko zostanie osiągnięte pełne zatrudnienie;
- w bardzo długim okresie trwały wzrost gospodarczy może pobudzić tylko polityka podażowa oddziałująca na zwiększenie produkcji potencjalnej.

Nowi keynesiści – w latach 70. podejście keynesistów stało się niemodne (niedocenianie znaczenia mikroekonomii + wzrost bezrobocia i inflacji)

- chcieli stworzyć mikroekonomiczne podstawy analizy keynesowskiej;
- mechanizm rynkowy nie może działać prawidłowo a zdolność rynku jest rezultatem problemów z informacją, efektów zewnętrznych oraz kosztów podejmowania decyzji i kosztów wprowadzania zmian;
- G. Mankiw, D. Romer – analiza powolnego dostosowywania się cen o płac (nawet małe ograniczenie elastyczności wielkości nominalnych może uzasadnić standardowe keynesowskie reakcje gospodarki);
- J. Stiglitz – prawie natychmiastowa reakcja cen na rynku dóbr nie tylko pomaga w przywracaniu równowagi w gospodarce, ale może nawet zaosztrzyć problemy będące przedmiotem zainteresowań keynesistów;
- „nowi” zwolennicy histeryzy – przesunięcie krzywej podaży może mieć trwałe następstwa (trzeba prowadzić politykę stabilizacyjną, bo zapobiega przekształcaniu się trudności krótkookresowych w długookresowe).

32.5: Skrajni (ortodoksyjni) keynesiści

Cechy:

- teza o niezdolności rynków do osiągania równowagi w krótkim okresie + przekonanie, że nawet w długim okresie rynki nie osiągają równowagi;
- bezrobocie keynesowskie może być permanentne, jeśli rząd nie podejmie interwencji w celu pobudzenia popytu globalnego;
- stymulowanie popytu globalnego przez państwo musi być skuteczne (zawsze!);
- założenie o sztywności rynku pracy (hipoteza płacy realnej – brak elastyczności płacy realnej prowadzi do nadwyżki podaży na rynku pracy);
- udowodnienie niemożliwości faktu, że obniżenie wszystkich zmiennych nominalnych spowodowałoby wzrost realnej podaży pieniądza i spadek stopy procentowej (bo: niemożliwe jest skoordynowanie zmian płac nominalnych i cen; nawet gdyby udało się doprowadzić do pewnego spadku zmiennych nominalnych, efekty mogą być znikome, jeśli gospodarka jest w stanie głębokiej recesji);
- wiara w skuteczność polityki fiskalnej w przewyściżanie głębokich recesji;

- ułomności koordynacji (tj. efekty zewnętrzne) występują w przypadku oczekiwania i ustalania wysokości płac.

Ramka 32.5: Zestawienie porównawcze konkurencyjnych poglądów

Wyszczególnienie	Nowa szkoła klasyczna	Umiarkowani monetarysti	Umiarkowani keynesiści	Skrajni keynesiści
Osiągnięcie równowagi rynkowej	Bardzo szybkie	Dość szybkie	Dość wolne	Bardzo wolne
Oczekiwania	Racjonalne – szybkie dostosowania	Dostosowania wolniejsze	Dostosowania szybkie lub wolne	Dostosowania wolne
Długi okres/krótki okres	Mała różnica z racji szybkich dostosowań	Ważniejszy dłużej okres	Nie lekceważą krótkiego okresu	Krótki okres bardzo ważny
Pełne zatrudnienie	Zawsze blisko	Nigdy nie za daleko	Może być daleko	Może być bardzo daleko
Histereza	Nie stanowi problemu	Nie stanowi problemu	Może być poważnym problemem	Nie stanowi poważnego problemu
Wnioski dla polityki gospodarczej	Zarządzanie popytem bezużyteczne; ważna rola polityki podażowej	Ważniejsza polityka podażowa; trzeba unikać gwałtownych zmian popytu	Równie ważne zarządzanie popytem	Najważniejsze jest zarządzanie popytem

32.6: Rekapitulacja (wnioski)

- Rywalizacja poglądów w dziedzinie makroekonomii wiąże się także z odmiennym spojrzeniem na problematykę mikroekonomiczną.
- Optymistyczni ekonomiści (wierzą w automatyczne osiąganie równowagi, np. Friedman) – rynki funkcjonują zupełnie sprawnie; szermierze idei wolnego rynku; państwo powinno zwalczać monopole.

Pesymistyczni ekonomiści (nie wierzą w automatyczne osiąganie równowagi) – akcentują czynniki niepozwalające na sprawne funkcjonowanie mechanizmu rynkowego; państwo winno swoją ingerencją wspomagać funkcjonowanie rynku w interesie społecznym

33. HANDEL MIĘDZYNARODOWY: POLITYKA HANDLOWA

STRUKTURA GEOGRAFICZNA HANDLU ŚWIATOWEGO

Prawie połowa obrotów handlu światowego dokonuje się w grupie krajów uprzemysłowionych, na kraje tej grupy przypada ok. 2/3 światowego eksportu, dochodu i importu. Handel międzynarodowy koncentruje się w tychże krajach. [tab. 31.3.]

GŁÓWNE CECHY HANDLU ŚWIATOWEGO

- 1) szybsze tempo wzrostu obrotów handlowych w porównaniu z dynamiką dochodu
- 2) koncentracja handlu światowego w grupie **krajów uprzemysłowionych**:
  - a) na które przypada połowa obrotów światowych
  - b) są one również największymi importerami ropy naftowej
  - c) oraz produktów eksportowanych przez kraje słabo rozwinięte

- 3) ok. 40 % handlu światowego obejmuje towary nie przetworzone, pozostałe 60% -towary przetworzone
- 4) 1/3 eksportu krajów słabo rozwiniętych stanowią produkty przemysłu przetwórczego

zasadnicze problemy handlu światowego :

- 1) **ceny surowców:** duża różnica cen między towarami przetworzonymi (importowanymi przez kraje biedne), a surowcami (eksportowanymi przez kraje biedne), kraje te czują się wykorzystywane.
- 2) **Eksport towarów przetworzonych z krajów słabo rozwiniętych:** kraje słabiej rozwinięte rozwijają swoje zdolności przetwórcze (np. Tajwan), więc kraje uprzemysłowione obawiają się zalania swojego rynku przez towary przetworzone w krajach słabiej rozwiniętych, w których jest tańsza siła robocza.
- 3) **Konflikty handlowe między krajami uprzemysłowionymi:** mają więcej i chcą jeszcze więcej

PRZEWAGA KOMPARTYWNA

Koszt alternatywny (inaczej: koszt utraconych możliwości) danego dobra jest wyznaczony przez ilość innych dóbr, z których trzeba zrezygnować, aby wytworzyć dodatkową jednostkę danego dobra. Koszty alternatywne informują nas o Relatywnych kosztach wytwarzania różnych dóbr.

Zgodnie z **zasadą przewagi komparatywnej** kraje wytwarzają i eksportują te dobra, których względne koszty produkcji są niższe w innych krajach.

GOSPODARKA OTWARTA

Niezależnie od różnic w absolutnych kosztach wytwarzanych między krajami (tzn. korzyści absolutnych) istnieje pewien poziom kursu walutowego pozwalający każdemu krajowi produkować przynajmniej jedno dobro taniej niż inne kraje, przy założeniu, iż ceny wszystkich dóbr są wyrażone w tej samej walucie. Jeśli kurs walutowy znajduje się na poziomie równowagi, każdy kraj może eksportować co najmniej jedno dobro, wpływy ze sprzedaży którego pokrywają wydatki na import i eksport.

RÓŻNICE W RELACJI KAPITAŁ PRACA

Względnie obfite wyposażenie w dany czynnik wytwórczy (kapitał lub praca) powoduje, że czynnik ten staje się względnie tani. Dobra, do wytworzenia których zużywa się relatywnie dużo tego czynnika wytwórczego, będą w rezultacie również względnie tanie, np. Japonia ma duży kapitał więc eksportuje towary kapitałochłonne (komputery itp.) Chiny mają dużo rąk do pracy więc eksportują towary pracochłonne. W produkcji tych właśnie dóbr kraj będzie wykazywał przewagę komparatywną.

Dwa wyjaśnienia przewagi komparatywnej:

- 1) Ricardo – źródła p.k. upatruję w różnicach w technice, wydajności i pracochłonności między krajami.
- 2) Istota p.k. wiąże się z różnicami w skali międzynarodowej w relatywnych kosztach czynników wytwórczych: nawet jeśli poszczególne kraje dysponują tą samą technologią i nie występują między nimi różnice w wydajności pracy ujęciu fizycznym, mogą się one jednak różnić pod względem relatywnych cen dóbr krajowych, będących odbiciem różnic względnych kosztów czynników wytwórczych między krajami.

WYMIANA WEWNĄTRZGAŁĘZIOWA

Wymiana wewnętrzgałęziowa - handel produktami wytworzonymi w tej samej gałęzi, np. Niemcy eksportują mercedesy a importują jaguary.

zjawiska wpływające na wymianę wewnętrzgałęziową

- 1) konsumenti lubią mieć duży wybór między różnymi markami towarów
- 2) poszczególne kraje nie wytwarzają wszystkich gatunków danego towaru, lecz specjalizują się w produkcji wybranych gatunków
- 3) Koszty transportu (większa wymiana w. między krajami blisko położonymi)

Natężenie wymiany wewnętrzgałęziowej między się za pomocą wskaźnika od 0 do 1. przy wartości 0 określony towar przepływa wyłącznie w jednym kierunku – dany kraj tylko eksportuje lub tylko importuje ten towar; przy wartości 1 – wartość eksportu określonego towaru z danego kraju jest równa wartości importu.

Im bardziej jednorodne produkty (np. paliwa, stal) tym silniej strukturę wymiany określa przewaga komparatywna wynikająca z relatywnej rzadkości czynników wytwórczych (wskaźnik bliski 0). W miarę wzrostu stopnia przetworzenia produktów przewaga komparatywna traci znaczenie (wskaźnik bliski 1) , a jej miejsce zajmuje zróżnicowanie towarów – rozszerza się wymiana wewnętrzgałęziowa.

EKONOMICZNE ASPEKTY CEŁ

Polityka handlowa – polityka oddziaływanego przez rząd na wymianę międzynarodową za pomocą takich narzędzi, jak podatki, subsydia lub bezpośrednie ograniczenia importu i eksportu.

Podnosząc cenę krajową, cło prowadzi do ograniczenia konsumpcji i wzrostu produkcji krajowej. W konsekwencji następuje spadek importu

Cło powoduje dwa rodzaje zbędnych strat będących społecznym kosztem netto :

- 1) Nadprodukcję przedsiębiorstw krajowych, których krańcowe koszty przewyższają cenę światową
- 2) Podkonsumpcję konsumentów, których krańcowe korzyści są wyższe od ceny światowej

PRAWDZIWE I POZORNE ARGUMENTY NA RZECZ OPŁAT CELNYCH

1) Argumenty najlepszy z możliwych (ang. first-best) obejmują przypadki, w których wprowadzenie cel jest najlepszym sposobem osiągnięcia danego celu.

Optymalna ochrona celna – jeśli kraj może wpływać na cenę importową, to cena światowa jest niższa od społecznego kosztu krańcowego w kraju importera.

2) Argumenty typu drugi po najlepszym (ang. second-best) – dotyczą sytuacji, w których opłata celna służy osiągnięciu celu, ale istnieje także inny, skuteczniejszy zestaw środków, niemożliwy jednak do zastosowania, np. ze względu na obronność kraju , rząd wprowadza cła na czołgi, aby krajowy przemysł zbrojeniowy nie upadł.

3) Nieistotne argumenty na rzecz celu, np. niskie koszty robocizny za granicą.

STRATEGICZNY ASPEKT POLITYKI HANDLOWEJ

W wymianie międzynarodowej rywalizacja typu strategicznego może występować w dwóch postaciach:

- 1) bezpośredniej – między potężnymi przedsiębiorcami z poszczególnych krajów
- 2) pośredniej – między rządami krajów działającymi w interesie swoich przedsiębiorstw.

Dumping – występuje wtedy, gdy zagraniczni producenci sprzedają swoje towary po cenach poniżej krajowych kosztów wytwarzania; albo też korzystają z pomocy państwa, które wspiera ich za pomocą subsydiów.

Z zasady wyznaczania celu (zapewnienie zysku \$\$\$ po wasze czasy) wynika, że, bardziej niż cła, społecznie efektywnym sposobem wsparcia dostosować w krótkim okresie jest dofinansowanie procesu przekwalifikowania oraz realokacji siły roboczej.

Więc, po co cła?:

- 1) **koncentracja korzyści, rozproszenie kosztów**, np. rolnicy żądają cel ochronnych na pszenice, bo zagraniczna za tania, mają jakiegoś Andreja, który zbierze ich do kupy(**koncentracja korzyści**), mała blokada na autostradzie A4576 i rząd musi zareagować (aby nie tracić solidnego elektoratu) i wprowadza cła na pszenice, a że Polska to nie tylko kraj złocistych łanów pszenicy, wiec za posunięcia rządu płacą wszyscy, a że wszyscy mogą tylko narzekać a nie krzyczeć (**rozproszenie**), więc rząd się nie przejmuje, że wielu to nie pasuje, bo narzekanie leży w naturze Polaków (co u Ciebie? A wiesz stara bieda)
- 2) **cła a subsydia**
  - łatwiej wprowadzić cła i ludzie się cieszą, bo dzięki dochodom z cła może zostaną obniżone podatki
  - subsydia to nie taka prosta sprawa i mogą się wiązać z podwyższeniem podatków

INNE (niż cła) ŚRODKI POLITYKI HANDLOWEJ

- 1) **ograniczenia ilościowe (kwoty importowe)** – oznaczają wprowadzenie górnego pułapu wolumenu importu do danego kraju.
- 2) **bariery pozataryfowe**- są to przepisy administracyjne dyskryminujące towary zagraniczne w porównaniu z krajowymi, np. „dobre bo polskie”
- 3) **subwencje eksportowe** – popieranie eksportu przy zastosowaniu takich środków, jak np. bezpośrednie subwencje, tani kredyt czy zezwolenia czy ulgi podatkowe.
Subwencje eksportowe powodują podwyższenie poziomu cen krajowych i ograniczenia konsumpcji, ale wywołują też wzrost produkcji i eksportu. Prowadzą, podobnie jak opłaty celne, do powstania strat społecznych. Dobra są eksportowane po cenie niższej od społecznego kosztu krańcowego i od krańcowej korzyści krajowych konsumentów

Protekcjonizm – z reguły społecznie szkodliwy, jednakże ze względów politycznych często przez rządy stosowany

34. MIĘDZYNARODOWY SYSTEM WALUTOWY I FINANSE MIĘDZYNARODOWE

Kurs walutowy – cena równowagi, po której są dokonywane transakcje wymienne pomiędzy dwiema walutami krajowymi na rynku walutowym. (stosunek waluty zagranicznej do krajowej)

- popyt na walutę krajową wynika z chęci nabycia przez cudzoziemców krajowych towarów, usług i aktywów
- podaż waluty krajowej wynika z chęci np. Polaków do zakupu zagranicznego towarów usług i aktywów

(jeśli państwo nie interweniuje kurs równowagi ustala się w wyniku gry podaży i popytu)

Typy systemu kursu walutowego

- a) Stałe(szywne)
  - system waluty złotej(interwencja państwa nie występuje lub jest półautomatyczna)
  - kursy dostosowywane okresowo(o pewnej stopniu uznaniowości[swobody])
Płynne
  - całkowicie płynne(tak jak system waluty złotej)
  - regulowane kursy płynne(tak jak dostosowywane okresowo)

System waluty złotej: (nominalne kursy walutowe są stałe)

- rząd każdego kraju ustala cenę złota wyrażoną w jednostkach waluty krajowej
(parytet złota- cena złota w walucie krajowej ustalona przez rząd)
- utrzymanie przez państwo wymienialności waluty krajowej na złoto- będzie kupować lub sprzedawać tyle złota, ile ludzi będą chciały sprzedać lub kupić po cenie równej parytetowi

- istnienie związku między krajową emisją pieniądza a stanem rezerw złota

Państwo może dokonywać emisji banknotów tylko, gdy kupi złoto od ludności. Jeżeli ludzie wymieniają banknoty na złoto to zmienia się ilość tych papierowych banknotów w obiegu (związek stuprocentowego pokrycia obiegu pieniężnego)

- każdy banknot musi mieć swój odpowiednik w określonej ilości złota o tej samej wartości w skarbcu banku centralnego
- zwiększenie podaży pieniądza ściśle zależy od utrzymania w skarbcu odp. ilości złota

Są zatem 3 zasady: ustalanie parytetu, wymienialność, stuprocentowe pokrycie w złocie.

USA : parytet 20,67 \$ za uncję złota

GB: parytet 4,25 funta za uncję

$20,67 / 4,25 = 4,86 \rightarrow$ kurs dolara wobec funta 4,86 \$ za jednego uncji
 (w istocie złoto kosztuje tyle samo w obu krajach)
 (wzrost podaży pieniądza wzrasta tylko w takim tempie, w jakim wzrasta podaż złota)

Dostosowania w bilansie płatniczym w systemie waluty złotej

Punkt wyjścia: taka sama sytuacja gospodarcza w USA i GB charakteryzująca się:

- równowagą wewnętrzną (pełne zatrudnienie) i równowagą zewnętrzną (nie ma nadwyżki ani deficytu w bilansie płatniczym)
- stała podaż pieniądza, dany poziom rezerw złota w skarbcu, dany poziom cen

ZMIANA

- USA w pewnym momencie więcej importują z GB
- powoduje to nadwyżkę w bilansie handlowym GB
- następuje wzrost popytu globalnego na produkty brytyjskie (ma miejsce krótkookresowy keynesowski rozwit gospodarczy)
  - w USA ma miejsce recesja i deficyt płatniczy
  - ludzie wymieniają dolary na funty
  - nadwyżka podaży dolarów na rynku walut
  - wzrost kursu dolara do funta powoduje zakup złota w USA za dolary i sprzedaż go w Banku Anglii za funty
  - zmniejszenie względnej podaży dolarów w stosunku do funtów
  - nadwyżka w bilansie płatniczym GB powoduje wzrost rezerw złota w Banku Anglii
  - możliwość dostarczenia dodatkowych funtów
  - w USA spadek rezerw złota w banku centralnym

(deficyt handlowy jednych krajów oznacza nadwyżkę)

Kraj z nadwyżką bilansu płatniczego:

- wzrost krajowej podaży pieniądza
- wzrost oficjalnych rezerw złota

Kraj z deficytem

- zmniejszenie rezerw złota i ograniczeni krajowego obiegu pieniądza

GB (rozwit)

- ceny i płace nie dostosowują się od razu do wzrostu popytu
- powolny wzrost cen powoduje spadek konkurencyjności gospodarki (łagodzone przez uzupełniające przepływy pieniężne)

Nadwyżka bilansu płatniczego → wzrost ilości funtów z obiegu → powiększenie zasobów złota w Banku Anglii

Zwiększcza podaż pieniądza powoduje wzrost cen wewnętrznych przez normalny mechanizm obniżki stopy procentowej i wzrost popytu globalnego na dobra

Wzrost cen → spadek konkurencyjności → zmniejszenie nadwyżki bilansu płatniczego

Deficyt w USA → spadają zasoby złota i podaż pieniądza → wzrost stopy procentowej → obniżenie cen i płac → wzrost konkurencyjności gospodarki ameryk. Eksportu

System waluty złotej zapewnia automatyczne przywracanie równowagi w bilansach handlowych i płatniczych (system przywracania równowagi zależy od tempa, w jakim krajowe ceny i płace reagują na presję stwarzaną przez nadwyżkę podaży lub nadwyżkę popytu)

System kursu dostosowywanego okresowo (z Breton Woods)- in. System dolarowy.

Wszystkie kraje zgodziły się ustalić kurs swojej waluty wobec dolara (parytetu waluty krajowej wobec \$\$\$\$)

- wymienialność waluty na dolary nie na złoto
- kraje musiały kupować lub sprzedawać dolary ze swoich rezerw dewizowych lub z zasobów dolarowych
- kraje musiały bronić stałego kursu swojej waluty wobec dolara
- nie ma stuprocentowego pokrycia waluty krajowej, krajowy obieg pieniężny nie musiał być w jakikolwiek sposób związany z zasobami w rezerwach dewizowych banku centralnego
- istnieje możliwość dodruku pieniędzy !!!!(reaguje się tak w przypadku zmniejszenia podaży pieniądza, na krótką metę zapobiega to wzrostowi bezrobocia)(system ten blokuje mechanizm dostosowawczy oparty na złocie)
- ciągłe finansowanie deficytu dolarami może doprowadzić do wyczerpania zapasów a tym samym konieczności dewaluacji waluty (obniżenie parytetu wobec dolara)

Płynne kursy walutowe

- utrzymanie stałej równowagi przy braku jakiekolwiek interwencji państowej za pośrednictwem swych rezerw dewizowych
- rezerwy są niezmienione i nie występują mechanizmy zewnętrzne mogące zmienić rozmiary krajowej podaży pieniądza
- wpływy zza granicy są równe odpływom (zrównoważony bilans płatniczy)

Kurs oparty na parcie siły nabywczej- ścieżka zmian nominalnego kursu walutowego, która pozwala utrzymać na stałym poziomie konkurencję międzynarodową w krachach, w których występują wyższa stopa inflacji niż u ich konkurentów powoduje deprecjację nominalnego kursu walutowego. Natomiast w krajach, w których inflacja jest niższa będzie następować aprecjacja kursu.

(paritet – stosunek wymienny 2 lub więcej walut, wzajemne powiązanie ich wartości)

- Kursy walutowe dostosowują się do ścieżki parytetu siły nabywczej tylko w dłuższych okresach
- może ten system w długim okresie rozwiązać problem ogromnych różnic krajowych stóp inflacji i tempa wzrostu krajowej podaży pieniądza w skali międzynarodowej

(rachunek obrotów bieżących w bilansie płatniczym- zapis płatności z tytułu przepływu dóbr i usług oraz pozostałych transakcji bieżących pomiędzy krajem z zagranicą)

Popyt i podaż waluty zależy od transakcji na rachunku obrotów bieżących bilansu płatniczego (wymiana dóbr i usług za granicą) jak i transakcji na rachunku obrotów kapitałowych obejmujących przepływy aktywów między krajem a zagranicą

(siła nabywcza- ilość towarów i usług, jakie można nabyć za dany nominalny pieniądz; wzrost ogólnego poziomu cen oznacza spadek siły nabywczej)

Stopa zysku zależy od

- porównania stóp procentowych oferowanych od aktywów wyrażonych w różnych walutach
- od oczekiwanych zysków lub strat kapitałowych wynikających ze zmian kursów walutowych w okresie, w jakim aktywa te są utrzymane

- Wzrost oprocentowania lokat w funtach może doprowadzić do wzrostu kursu funta szterlinga
- kurs walutowy może się zmienić w momencie przepływu kapitałów lub, gdy pojawia się takie zagrożenie
- wzrost kursu – inwestorzy spekulacyjni mogą dojść do wniosku, że niedługo będzie się mógł znowu obniżyć- wystraszanie części inwestorów.
- ograniczenie transakcji na rachunku obrotów kapitałowych(utrzymanie równowagi na rynku walutowym)

-Rząd chce ograniczyć podaż pieniądza i obniżyć tempo inflacji

- powolny proces dostosowań krajowych cen i płac przebiega powoli, to początkowym skutkiem zmniejszenia nominalnej podaży pieniądza jest spadek realnych zasobów pieniądza
- powoduje to wzrost stopy procentowej i wzrost kursu walutowego, aby zapobiec masowemu napływowi kapitału na rachunek obrotów kapitałowych bilansu płatniczego

Powoduje to:

- zmniejszenie konkurencyjności gospodarki
- spadek eksportu i wzrost stopy procentowej powoduje spadek koniunktury a następnie obniżkę cen i płac
- niższa nominalna podaż pieniądza, niższe ceny i płace i wyższy nominalny kurs walutowy → pozwala odbudować konkurencyjność gospodarki

Stale a płynne kursy walutowe

Odporność na wstrząsy:

- nominalne(gdy różne kraje mają różną stopę inflacji)
- realne(gdy w gosp. Światowej pojawiają się wstrząsy np. wzrost cen ropy)

System kursów płynnych lepiej radzi sobie z różnicami w stopie inflacji. Kursy walut krajów o wysokiej inflacji muszą się w dłuższym okresie czasu same obniżyć. W przypadku problemów realnych płynne kursy lepiej radziły sobie z gwałtownymi wstrząsami w gospodarce.

Odporność na niestabilność:

Często zarzuca się kursom płynnym i ich niepewność i ciągłe wahania, co hamuje rozwój handlu międzynarodowego i przeciwiała inwestycjom. Wynika to jednak z naturalnej właściwości gospodarki, która cechuje się niepewnością i ryzykiem. W przypadku krajów o stałym kursie, będą one dążyły czasem do utrzymania stałego kursu kosztem niestabilnej polityki pieniężnej.

Dyscyplina finansowa:

Płynne kursy pozwalają na utrzymanie trwałych różnic krajowych stóp inflacji, czyli nie mogą zapobiec wejściu kraju na ścieżkę szybkiego wzrostu podaży pieniądza i wzrostu stopy inflacji. Stałe kursy walutowe lepiej radzą sobie z dyscypliną finansową głównie przez restrykcyjną politykę finansową.

Wolność handlu i płatności:

Płynne kursy walutowe lepiej cechują się mniejszymi praktykami protekcjonistycznymi(cla i inne bariery) , które mogłyby ograniczyć wolność i swobodę handlu i wymianę kapitału.

Koordynacja polityki gospodarczej:

W warunkach płynnych kursów walutowych przyjęcie bardziej restrykcyjnej polityki pieniężnej tylko w 1 kraju doprowadzi do gwałtownej aprecjacji kursu jego waluty ze względu na wysoki poziom krajowej stopy procentowej. Ta szybka utrata konkurencyjności pogłębi załamanie koniunktury w kraju.

Niejednaczescne przejście poszczególnych krajów do bardziej restrykcyjnej polityki pieniężnej może prowadzić do gwałtownych wahań ich konkurencyjności w krótkim okresie. Skoordynowane zacieśnienie polityki pieniężnej oznaczać będzie , że wszędzie stopa procentowa będzie wysoka. Nie będzie powodów do tak dużych krótkookresowych wahań kursów walutowych,

Dwa argumenty za koordynacją:

- pozwala politykom uwzględnić koszty zewnętrzne, jakie poszczególne kraje przerzucają na siebie wzajemnie
- może pozwolić rządom na uwarygodnienie prowadzonej przez nie polityki gospodarczej
- wymiana inf. zapobiega błędem wynikającym z założeń, co do reakcji polityków w innych krajach

35. INTEGRACJA W EUROPIE W LATACH DZIEWIĘCDZIESIĘTYCH

Jednolity Akt Europejski

- proces stopniowego rozszerzania EWG – dążenie do ścisłej integracji (przeszkodą odmienne tradycje i standardy regulacji gospodarki i „drażliwość” tematu w sferze polityki)

-PRZEŁOM-←80’ – coraz większy nacisk na siły rynku, konkurencję i deregulację gospodarki (logika konkurencji) → ujednolicenie ogólnych reguł i ich surowe egzekwowanie, sposób realizacji kryteriów kryteriów gestii państw

- + - brak konieczności rezygnowania z politycznej kontroli
- bezpośrednie włączenie konkurencji w proces integracji
- nie trzeba dokonywać wyborów w kategoriach „wszystko, albo nic”
- pojawienie się konkurencji pomiędzy różnymi formami regulacji życia gospodarczego w krajach członkowskich (-> unifikacja)

1987 – podpisanie Jednolitego Aktu Europejskiego -> 12.1992 data zakończenia budowy rynku wewnętrznego poprzez harmonizacje przepisów prawnych i systemów regulacji

cele:

- zniesienie istniejących ograniczeń międzynarodowych przepływów kapitałowych
- likwidacja wszelkich pozataryfowych barier w handlu w ramach Wspólnot (normy segmentujące dotąd rynek krajowy)
- wyeliminowanie preferencji produktów krajowych w wypadku zakupów publicznych
- zniesienie kontroli granicznej
- postęp w harmonizacji stawek podatkowych

rodzaje korzyści:

->z lepszej alokacji zasobów

bariery pozataryfowe – występujące w poszczególnych krajach różnice ustawodawstw lub stosowanych praktyk handlowych, które nie pozwalają na swobodny międzynarodowy przepływ i usług

->skali – wyeliminowanie trudności z pełnym zdyskontowaniem korzyści skali

->z nasilenia konkurencji – mniejszy zakres kontroli państwa niż dotąd + uzyskanie korzyści skali bez konieczności utrzymania w rynku tak samo dużego udziału, jak w swoim rynku krajowym
(problematyka fuzji – Dyrekcyja ds.Konkurencji Komisji Europejskiej w Brukseli)

Zamierzenia jednolitego aktu europejskiego:

- wolny rynek wewnętrzny
- zniesienie istniejących ograniczeń przepływów kapitałowych
- wyeliminowanie preferencji dla producentów krajowych (zakupy publiczne)
- harmonizacja stawek podatkowych
- zniesienie kontroli granicznej(opd warunkiem utrzymania zabezpieczeń podyktowanych względami socjalnymi, bezpieczeństwa)

Bariery pozataryfowe:różnice ustawodawstw i praktyk ustrojowych w poszczególnych krajach, które nie pozwalają na swobodny przepływ towarów,dób i usług między krajami

Korzyści wynikające z budowy jednolitego rynku dla krajów ue:

- efektywna alokacja zasobów
  - specjalizacja tych produktów ,które dany kraj wytwarza taniej, niż inni
  - wzrost pkb
  - zwiększenie mobilności siły roboczej
- Prowadzenie działalności tam,gdzie stopa zysku jest największa
- intensywna wymiana wewnętrzna gospodarki

Kto zyska na zniesieniu barier pozataryfowych?

- eksporterzy dysponujący przewagą komparatywną, producenci towarów pracochłonnych w krajach o taniej siле roboczej(np.producenci obuwia z krajów południowej Europy- Grecja, Portugalia)
- w nowoczesnych gałęziach kraju północnej Europy północnej, poprzez skupienie działalności na danym obszarze

Mogą konkurować z USA, np. W produkcji komputerów

Co zakłada unia walutowa?

- stale i niezmienne kursy walutowe w obrębie unii
- swobodę przepływu kapitału
- wspólną politykę pieniężną

Warunki wejścia do europejskiej unii walutowej?

- niska stopa inflacji
- niskie nominalne stopy procentowe
- stabilność nominalnego kursu walutowego w okresie dwóch lat poprzedzających wejście
- kontrola deficytu budżetowego oraz dluwu publicznego

Korzyści i koszty wejścia do EUW

- zmniejszenie kosztów transakcyjnych i czasu,zasobów zużywanych na wymianę walut
- likwidacja niepewności związanej z kursami walut

Koszty

- recesja(spadek eksportu,spadek płac) spowodowane zlikwidowaniem możliwości korekt kursowych
- brak federalnego mechanizmu redystrybucji dochodu dla krajów,które przeżywają przejściowe kłopoty

Europa Środkowo – Wschodnia:

-niewydolność systemu gospodarki planowej ery komunizmu -> niski poziom życia, fiasko zakupów kredytowych kredytowych lat 70' w celu odnowy majątku produkcyjnego – długi -> EBOR (Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju)

Z czego wynikała niewydolność w 1989 roku

- przestarzałe wyposażenie kapitałowe
- niska wydajność pracy
- niski przeciętny poziom dochodu na jednego mieszkańca
- marnotrawstwo zasobów
- niedokończone inwestycje
- zadłużenie zagraniczne
- brak liberalizacji cen

Reformy po 1989 roku:

- liberalizacja cen(co spowodowało ich początkowy wzrost,a zarazem uruchomiło mechanizm rynkowy)
- konieczność utrzymania polityki, w której płace realne nie rosną proporcjonalnie do cen=po pewnym nastąpi wzrost produkcji,wydajności,nikt nie musi oczekwać w kolejach po towar,nie chodzimy z walizkami nic nie wartych pieniędzy
- prywatyzacja przedsiębiorstwa państwowych
- zapewnienie wymienialności waluty
- niedopuszczanie do hiperinflacji
- kontrola dewizowa w zakresie przepływów kapitałowych w przypadku paniki wśród inwestorów zagranicznych i prób wycofania całości kapitału
- przeciwdziałanie wysokiemu deficytowi budżetowemu

>reformy podażowe – „uwolnienie cen” - stworzenie warunków do przejęcia przez ceny mechanizmu alokacji zasobów
- ceny mają odzwierciedlać rzeczywistą rzadkość zasobów
-liberalizacja cen oznacza ich nieuchronny wzrost (niebezpieczeństwo uruchomienia spirali inflacyjnej)
-uruchomienie bodźców ekonomicznych – prywatyzacja (zarządzanie poddane motywowi zysku)
-> handel i inwestycje zagraniczne

Dlaczego sytuacja w tych krajach pogorszyła się w skutek reform?

- utrata głównego rynku zbytu(ZSRR)
- błędy w zarządzaniu przedsiębiorstwami(próżnia w kontroli właścielskiej do momentu prywatyzacji)
- niewydolność systemu bankowego w przyznawaniu jak i egzekwowaniu kredytów

36. PROBLEMY KRAJÓW ROZWIJAJĄCYCH SIE.

V 1974 Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych przyjęło rezolucję postulującą ustanowienie Międzynarodowego Ładu Ekonomicznego (NMŁE) wzywającego do międzynarodowej współpracy na rzecz rozszerzającej się luki między krajami rozwijającymi się a rozwiniętymi.

KSR- kraje słabo rozwinięte

36.1 Światowy rozkład dochodu i Nowy Międzynarodowy Ład Ekonomiczny

1990r. Kraje o dochodach na rok (w funtach):

niskich: 200 PNB

średnich: 1500 PNB

bogate uprzemysłowione: 13000 PNB

Postęp w latach 1965- 1990

Po roku 1965 nastąpiła poprawa sytuacji krajów o niskich dochodach min. Wzrasta długość życia i polepsza się jego jakość. Mimo jednak, że dochody wzrosły, to luka rozwojowa w porównaniu z resztą świata jeszcze się powiększyła

Północ i Południe

Rozróżnienie świata na bogatą Północ i ubogie Południe. Południe domaga się większego udziału w światowym dochodzie. KSR obejmuje zróżnicowane zbiorowości począwszy od bardzo biednych krajów Afryki i Azji, aż po kraje o średnich dochodach jak Argentyna czy Meksyk

36.2 Problemy krajów o niskich dochodach

Przyrost demograficzny:

W krajach ubogich jest niska kontrola urodzeń. Gdy nie ma emerytur i zasiłków, to jedynym sposobem zabezpieczenia się na starość jest posiadanie dzieci. Z powodu wzrostu demograficznego trzeba zwiększać produkcję znacznie szybciej niż w krajach bogatych.

Rzadkość zasobów:

Większość krajów o niskich dochodach nie posiada zbyt wiele zasobów naturalnych nadających się do opłacalnej eksploatacji.

Kapitał finansowy:

Kraje biedne posiadają niewiele zasobów wewnętrznych, które mogłyby przeznaczyć na cele inwestycyjne. Większość własnych zasobów przeznaczają więc na konsumpcję bieżącą.

Inwestycje w infrastrukturę:

Bez odpowiedniej infrastruktury kraje ubogie nie mogą osiągnąć większej wydajności produkcji i specjalizacji.

Kapitał ludzki:

Pracownicy krajów ubogich z powodu niższego wykształcenia są często mniej wydajni.

Obyczaje:

Niektóre KSR poszukują drogi alternatywnego rozwoju uwzględniając uwarunkowanie kulturowe wpisane w ich tradycje.

Niska wydajność w rolnictwie:

Jeśli jest niska wtedy większość ludzi musi pracować na roli, tylko po to by wyżywić całą ludność. Niewielu wtedy może zatrudnić się poza rolnictwem.

36.3 Rozwój przez KSR handlu towarami nie przetworzonymi

Tendencje kształtowania się cen surowców:

W latach 1964- 1990 poza ropą realne ceny surowców wykazywały tendencję spadkową. Jednak obecnie, przy zmniejszającej się ilości wielu minerałów ta tendencja może ulec zmianie.

Wahania cen:

Drugim problemem, jaki stwarza specjalizacja w produkcji wyrobów nieprzetworzonych są wahania cen. Nie jest niczym szczególnym zmiana realnej ceny o 40%.

Koncentracja eksportu:

Wahania cen surowców prowadzą do zmian wielości wpływów z eksportu, tym samym wahań wielkości produktu narodowego brutto. W niektórych krajach jeden surowiec może stanowić ponad połowę całkowitych wpływów z eksportu KSR.

Systemy stabilizowania cen surowców:

System taki mógłby pomóc ustabilizować wpływy eksportowe krajów, których gospodarka jest silnie uzależniona od eksportu konkretnego surowca. Można tworzyć zapasy buforowe, czyli dokonywać interwencyjnych zakupów surowca przy niskiej jego cenie, a sprzedawać przy wysokiej. Politykę z ograniczeniem sprzedaży z kolei stosuje OPEC. Nie mają oni magazynów, lecz uzgadniają ze sobą ile ropy pozostawią pod ziemią. Dzięki temu ograniczają spadek cen regulując podaż. KSR próbowały też stabilizowania cen kakao i kawy i tak np. w Brazylii państwo wykupywało nadwyżki kawy , a następnie ją spałało.

36.4 Rozwój przez uprzemysłowienie

Wiele krajów doszło do wniosku, że kluczem do rozwoju nie jest specjalizacja, lecz rozwój przemysłu przetwórczego./

Formy rozwoju przemysłu:

Substytucja importu: niektóre KSR, aby ustrzec się spadku dochodów z eksportu postanowiły już nigdy w zbyt dużym stopniu nie uzależniać się od gospodarki światowej. Strategia substytucji importu polega na zastąpieniu importu produkcją krajową pod osłoną wysokich cel, lub ograniczeń ilościowych. Prowadzi to do spadku obrotów handlu światowego. Polityka taka może spowodować marnotrawstwo i okazać się ślepym założkiem będąc kosztowną, gdyż substytucja zużywa więcej zasobów i wytwarza je po większych kosztach. Kraj może specjalizować się w dziedzinach dla siebie niekorzystnych, Plusem jest to, że ochrona celna może pomóc w rozwoju nowym gałęziom gospodarki.

Eksport towarów przetworzonych: zamiast odwracać się od świata niektórzy obracają te kontakty na swoją korzyść jak choćby Tajwan, Korea pld., Meksyk, itp.

Nowy protekcjonizm: kraje wysoko rozwinięte powinny dokonać przesunięcia czynników twórczych do gałęzi, gdzie mają przewagę komparatywną np. biotechnologia czy telekomunikacja, wykorzystując wiedzę i fachowców, w których obfitują.

36.5 Rozwój oparty na wykorzystaniu kredytów

Trzeci szlak wiedzie przez zaciąganie pożyczek za granicą

Międzynarodowy kryzys zadłużenia:

W latach 80 zadłużenie KSR gwałtownie wzrastało. Zadłużenie dolega tylko wtedy, jeśli realna stopa procentowa jest dodatnia. Tylko wówczas na spłatę poświęcone są realne zasoby. 80 lata to jedyny okres po II wojnie, gdy realne stopy były znacznie wyższe od zera. Można stwierdzić, że właściwą miarą zdolności płatniczych kraju nie jest jego PNB, lecz dochody z eksportu. Przez obsługę zadłużenia rozumiemy płatności odsetek od istniejącego dłużu.

Niewypłacalność i restrukturyzacja zadłużenia:

W razie niewypłacalności można zwrócić się do Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Banku Światowego, który udziela krótkoterminowego kredytu na spłatę wierzycieli. Można też zwrócić się do

wierzycieli (głównie banki) o restrukturyzację, czyli przesunięcie terminu spłaty i obniżenie wysokości rat. Ostatecznie można rozważyć ogłoszenie otwartej niewypłacalności. W skrajnym przypadku państwa-wierzyciele mogą interweniować zbrojnie.

36.6 Pomoc

Kraje Południa twierdzą, że Północ powinna udzielać im pomocy. Rządy jednak zwykle nie poczuwają się do odpowiedzialności za na ród inny jak własny. Południe twierdzi też, że ich ubóstwo wynika stąd, iż podczas epoki kolonialnej były eksploatowane przez Północ budującą na ich krzywdzie swoje bogactwa.

Pomoc a kraje z niej korzystające: wiele KSR postuluje, że najlepszą formą pomocy jest wolny dostęp do rynków krajów bogatych- „handel a nie pomoc”. Zbyt wiele pomocy trafia do rządowych elit, a nie ludzi naprawdę potrzebujących.

Pomoc a migracja: najkrótszą drogą do wyrównania dysproporcji byłoby dopuszczenie swobodnej migracji w skali międzynarodowej. Jednak obecnie istnieją ograniczenia migracji do krajów bogatych, nawet okresowej migracji zarobkowej. Szanse na zmianę tej sytuacji są praktycznie żadne.

Każdy egzamin jest do zdania, a człowiek może wszystko znieść (prócz jajka)

